

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Archeologie konfliktů 20. století.

Zaniklý Vojenský výcvikový tábor Prameny

Bc. Klára Kozlová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

Archeologie konfliktů 20. století.

Zaniklý Vojenský výcvikový tábor Prameny

Bc. Klára Kozlová

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Rak, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Mgr. Michalu Rakovi, Ph.D. za odborné vedení a neocenitelné rady v průběhu psaní práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Lence Starkové, Ph.D. a Mgr. Martinu Váňovi za pomoc a rady při zpracovávání dat v programu ArcGis. Také bych ráda poděkovala Mgr. Janu Česalovi za odborné konzultace. V neposlední řadě mnohokrát děkuji mé rodině a přátelům za podporu a především pomoc během terénních prací.

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 CÍLE A METODY PRÁCE	9
3 DEFINICE A HISTORIE BĀDÁNÍ	10
4 VZNIK A VÝVOJ VOJENSKÝCH ÚJEZDŮ	13
4.1 Historie vojenských újezdů.....	13
4.2 Vojenské újezdy po roce 1945	14
4.3 Sovětská armáda na území vojenských újezdů	15
4.4 Vojenské újezdy po roce 1989	16
4.5 Vliv vojenských újezdů na obyvatelstvo a osídlení.....	16
4.6 Rušené či zrušené vojenské újezdy.....	18
4.6.1 Bývalý vojenský újezd Mladá.....	18
4.6.2 Bývalý vojenský újezd Ralsko	19
4.6.3 Bývalý vojenský újezd Dobrá Voda	20
4.6.4 Bývalý vojenský újezd Panenská	21
4.6.5 Bývalý vojenský újezd Brdy	21
4.7 Zachované vojenské újezdy.....	22
4.7.1 Vojenský újezd Boletice.....	23
4.7.2 Vojenský újezd Březina	23
4.7.3 Vojenský újezd Hradiště	24
4.7.4 Vojenský újezd Libavá.....	25
5 VOJENSKÝ ÚJEZD PRAMENY	26
5.1 Lokalizace	26
5.2 Obec Prameny	28

5.3 Historie vojenského výcvikového tábora	30
5.3.1 Organizační struktura vojenského výcvikového tábora	36
5.3.2 Výstroj a výzbroj	37
5.3.3 Výcvik ve vojenských výcvikových táborech	38
5.4 Zánik vojenského újezdu	41
5.5 Zaniklé vesnice	43
5.5.1 Horní a Dolní Lazy	43
5.5.2 Horní a Dolní Žitná	44
5.5.3 Čistá	46
6 VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM	51
6.1 Použité metody	51
6.2 Popis lokality	54
6.3 Hodnocení leteckých snímků	54
6.4 Zaměření a interpretace terénních reliktnů	61
6.4.1 Dokumentace lokality	61
6.4.2 Povrchové sběry	74
7 ZÁVĚR	75
8 SUMMARY	78
9 PRAMENY A LITERATURA	79
10 PŘÍLOHY	85
10.1 Obrazová příloha	90
10.2 Grafy	155

Seznam zkratk

- BVÚ – bývalý vojenský újezd
- ČSFR – Československá federativní republika
- ČSSR – Československá socialistická republika
- ČSR – Československá republika
- ČÚZK - Český úřad zeměměřický a katastrální
- DMR5G - digitální model země 5. generace
- JD – Jáchymovské doly, n. p.
- KBO – Kurz boje o osadu
- LLS – letecké laserové skenování
- LIDAR - Light Detection And Ranging
- MNO – Ministerstvo národní obrany
- MNV – Místní národní výbor
- MO – Ministerstvo obrany
- NATO – North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická Aliance)
- ONV – Okresní národní výbor
- SDŽ - Škola důstojníků v záloze
- SS – Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
- ÚÚřVÚ – Újezdní úřad vojenského újezdu
- VGHMÚř - Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad
- VHA – Vojenský historický archiv
- VLS – Vojenské lesy a statky ČR
- VP – vojenský prostor
- VÚ – vojenský újezd
- VÚA – Vojenský ústřední archiv
- VVP – vojenský výcvikový prostor
- VVT – vojenský výcvikový tábor

1 ÚVOD

Tématem předkládané práce je nedestruktivní průzkum zaniklého Vojenského výcvikového tábora Prameny, který se nachází ve Slavkovském lese (okr. Cheb). Prostor byl mezi vojáky nazýván jako „Opičí hory“. Tábor vznikl po druhé světové válce a sloužil k výcviku Československé armády. Aby výcvikový tábor mohl vzniknout, byly armádou okolní vesnice vysídleny a srovnány se zemí. Vybraná oblast je unikátní v tom, že vojenský újezd byl využíván poměrně krátkou dobu a tvoří tak jasně časově ohraničený celek. Vojenský újezd definitivně zanikl v roce 1954 v důsledku těžby uranu Jáchymovskými doly, armáda musela ustoupit a Prameny se staly hornickým sídlištěm. Náhradou za Prameny byl vybrán Doupov (Tomíček 2006, 137).

Těmto výcvikovým prostorům se věnuje velmi malá pozornost, zůstávají tak méně poznanou oblastí, archeologicky zatím vůbec nezkoumanou. Celkově je úroveň archeologického poznání na území vojenských újezdů nízká a nekomplexní. Důvodem je nepřístupný terén, pro který platí zvláštní předpisy a vstup do těchto oblastí v období komunismu byl mnohem složitější než dnes. Dalším důvodem je tradiční paradigma, ve kterém jsou předmětem zájmu archeologů především lokality bohaté na archeologické prameny v zemědělsky využívaných oblastech (Baarová – Moš – Šlezar 2003, 11).

Toto téma řadíme do tzv. archeologie modernity, která se zabývá obdobím 19. století až po současnost. Archeologické výzkumy tohoto období jsou v oboru archeologie poměrně novou disciplínou a povolna se začínají prosazovat (Vařeka 2013, 8). Někteří badatelé namítají, že doba 19. a 20. století je dostatečně podložena písemnými prameny a lidskou pamětí, není tedy důvod k archeologickému zkoumání. Mnoho pramenů právě z dob totality bylo zničeno, např. v období nesvobody chybí standardní písemné prameny, nebo nejsou úplné. Někdy máme informace pouze ve vzpomínkách pamětníků, které bohužel také jednou zaniknou. Proto si myslím, že je důležité toto období zaznamenávat, archeologicky zkoumat a uchovávat, aby se na tyto totalitní ideologie

nezapomnělo. V tomto případě má archeologie modernity své opodstatnění. To, že jsou písemné prameny zachované a dostupné je pro archeologa jedinečnou výhodou, získá tak přesné povědomí a informace o již zaniklé lokalitě, kterou na základě archeologie může detailně rekonstruovat. Zaniklá novověká lokalita, stejně jako pravěká lokalita, prošla stejnými archeologickými transformačními procesy, a tudíž se z ní stal archeologický pramen. Je tedy možné ji zkoumat stejnými archeologickými metodami. Archeologie moderní doby také svými metodami přispívá k vyšetřování zločinů válek, totalit, diktatur a k odhalování genocid (Vařeka 2013, 8).

2 CÍLE A METODY PRÁCE

Cílem práce je provést povrchový průzkum dochovaných reliktních v bývalém Vojenském výcvikovém táboře Prameny (okr. Cheb). Hlavní pozornost bude věnována pozůstatkům aktivit armády, zaznamenané budou ale i další objekty rušené v souvislosti se vznikem vojenského újezdu (vesnice, cesty, výrobní areály atd.). Ve vybraných částech vojenského újezdu bude proveden povrchový průzkum za účelem zjištění, zda se na tomto typu lokality mohou nalézt artefakty ke sledovanému období.

Praktická část bude zaměřena na studium leteckých snímků. Jako hlavní zdroj informací budou použity historické a moderní letecké snímky a data LLS, na jejichž základě bude zachycen vývoj této oblasti po roce 1945. Snímky budou porovnávány se současnou situací. Díky leteckým snímkům bude možné identifikovat přesné umístění specifických objektů a získat přehled o struktuře VVT. Snímky některých oblastí jsou jediným dochovaným historickým pramenem pro studium poznání těchto objektů. V rámci povrchového průzkumu budou vyhledávány zachované relikty a zaznamenané pomocí GPS. Ve vybraných částech bude proveden bližší průzkum. Na základě získaných údajů se pokusím interpretovat zachované objekty a rekonstruovat podobu tábora, který je již zcela

zničen. Výsledkem bude poznání vývoje oblasti poznamenané totalitním režimem. Součástí práce bude databáze identifikovaných objektů a nalezených artefaktů.

Aplikován bude především nedestruktivní výzkum, výzkum zaměřený na vyhledávání archeologických reliktních objektů bez destruktivního zásahu do terénu. Během nedestruktivního výzkumu nedochází k ničení archeologických nalezišť. Vojenský prostor Prameny může být tedy opakovaně podroben výzkumu (Kuna 2004).

3 DEFINICE A HISTORIE BĀDÁNĪ

Archeologii modernity klademe do časového rozmezí 18. a 19. století až po současnost. Nejmladší minulost se vymezuje někdy jako archeologie současnosti (Vařeka 2013, 9-11). Termín pro archeologii, která se zabývá nejnovějším obdobím a která se nevěnuje postmedieválnímu nebo industriálnímu období, u nás zatím není ustálen. V anglosaské literatuře se užívají termíny „archeologie recentní minulosti“ nebo „archeologie současné minulosti“. Archeologie recentní minulosti se věnuje archeologii 20. století a archeologie současné minulosti se zabývá tím, s čím máme osobní zkušenost. U nás se zatím objevil termín archeologie současnosti (Bureš 2012, 9-11). Archeologie současné minulosti je nový interdisciplinární obor výzkumu, který pojí studie historického dědictví, umění, etnografii a moderní historii. Jeho počátky klademe do 90. let (González-Rubial 2012, 1). Jednou z disciplín archeologie modernity je také archeologie konfliktů, do které můžeme zařadit téma předkládané práce (Vařeka 2013). Archeologie konfliktů se zabývá pozůstatky lidských konfliktů v minulosti. Jedná se o výzkumy objektů, které jsou poznamenány a spojeny s lidskými konflikty. Tento termín pojíme především s výzkumy lokalit z 20. století (Rak 2012, 16). Studium konfliktů v posledních letech roste a vychází z „battlefield archaeology“. Pro rozvoj této disciplíny byla také důležitá archeologie 1. světové války, již se zabývali archeologové i amatéři a

zaměřovali se na vojáky bojující v zákopech na západní frontě (González-Rubial 2014, 5-7). Archeologie konfliktů mj. zahrnuje výzkumy fortifikací, zločinů proti lidskosti, archeologii totalit a také archeologii zaniklého osídlení v důsledku politických změn po 2. světové válce. Konflikty můžeme rozdělit na vojenské, politické, náboženské a ekonomické, z toho vojenské konflikty tvoří největší část ze sledované oblasti. Po těchto objektech můžeme v krajině nalézt velké množství stop, které jsou právě předmětem archeologie (Rak 2014, 7-10). Archeologii konfliktů je věnována stále větší pozornost ze strany badatelů. Nejvíce využívanými prameny k výzkumu jsou historické prameny, plány, mapy, archivní materiály apod. Důležitá je také mezioborová spolupráce s historiky, antropology, kulturními geografy aj. (Bourgeois – Stichelbaut 2009, 8-12).

Mezi první badatele, kteří se začali zabývat archeologií konfliktů, patří amatéři. První výzkumy se objevují v Anglii, kde se amatérští badatelé od 60. let věnovali pozůstatkům letecké války z let 1939 - 1945. Také se zabývali objekty z 2. světové války, jednalo se hlavně o pevnosti, letiště, přístavy apod. Tito výzkumníci si z nalezených artefaktů vytvářeli soukromé sbírky a z lokalit vytvářeli skanzeny a soukromá muzea. Tento trend se o deset let později rozšířil do USA, Francie, Německa nebo Finska. Oficiální instituce se o studium archeologie konfliktů začaly více zajímat až koncem 20. století po skončení studené války. Nové poměry, zklidnění mezinárodního napětí se projevily tak, že byla opouštěna a rušena některá vojenská zařízení. Během tohoto období se objevují amatérské výzkumy ve východní části Evropy. V dnešní době se archeologii konfliktů věnuje stále větší pozornost, zaměřuje se na opuštěné bunkry a bojiště, místa spojená s holocaustem a místa s pozůstatky havarovaných letadel a lodí (Rak 2012, 18-19). Vyspělé úrovně dosáhl výzkum období 1. světové války ve Velké Británii, Kanadě a USA. V Belgii bylo dokonce založeno v roce 2003 oddělení archeologie 1. světové války (Rak 2012, 25). Archeologie se dále dobře rozvíjí ve Španělsku, kde je hlavním představitelem Alfredo González-Rubial, který se věnuje výzkumu španělské občanské války, bojištím, pracovním a

koncentračním táborem, věznicím, masovým hrobům a diktatuře ve Španělsku (González-Rubial 2012).

V České republice se zájem o archeologii konfliktů a celkově o archeologii modernity objevuje až v posledních letech, „průkopníkem“ je Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Jedná se především o výzkumy zaniklého osídlení po roce 1945. U nás řadíme k průkopníkům archeologie novověku Prof. PhDr. Václava Matouška, CSc.

K představitelům ve světě patří Marilyn Palmer, William Rathje, Victor Buchli, Paul Graves-Brown a James Symonds. Významným představitelem archeologie konfliktů je John Schofield, který se od roku 2001 zabýval ochranou památek z období 2. světové války a studené války. Jeho práce položily základní kámen dalšímu bádání. Nyní se John Schofield věnuje oboru supermodernity (archeologie současnosti). K jeho velmi zajímavým výzkumům můžeme zařadit výzkumy graffiti na zdech sovětských kasáren, opuštěných barů, hudebních klubů, veřejných domů a bytu hudební kapely Sex Pistols. Adrian Myers z univerzity ve Stanfordu se zabývá tématem archeologie věznění 20. století, prováděl výzkumy v zajateckých táborech německých vojáků v Kanadě a v USA. Švédská badatelka Anna McWilliams se věnuje výzkumům železné opony, která rozdělovala svět západních demokracií od východních totalitních režimů (Rak 2012, 20-23). Tímto tématem se také zabývá Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Dalším zajímavým a právě aktuálním globálním tématem je válka proti terorismu, na kterou se zaměřují i archeologové. Jejich práce se věnovala záchytným táborem a destruktivním efektům terorismu v New Yorku (González-Rubial 2014, 8).

4 VZNIK A VÝVOJ VOJENSKÝCH ÚJEZDŮ

Vojenské tábory můžeme dělit dle rozlohy na dvě skupiny, na maloplošné a velkoplošné. Maloplošná jsou menší cvičiště ležící v blízkosti významnější posádky (MO 1995, 108). Mezi velkoplošné patří vojenské újezdy. Jedná se o rozsáhlá území sloužící k obraně státu a spadající pod správu Ministerstva obrany, jde o územní celky, které odpovídají územnímu členění státu (Komár 1993, 75-77). Správu ve VÚ vykonává Újezdní úřad na základě zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky (www.army.cz, cit. 26. 1. 2016).

V období do druhé světové války se výcvikové prostory označovaly jako vojenská cvičiště, vojenské výcvikové tábory nebo byly nazývány přímo dle účelu výcviku, např. dělostřelecká střelnice. Někdy se můžeme setkat s termínem Truppenübungsplatz, ten byl užíván po okupaci vojenských cvičišť nacisty (Řehounek 2006, 50). Na základě zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, bylo označení vojenský výcvikový tábor nahrazeno termínem vojenský výcvikový prostor. VVP jsou zřizovány na území vojenských újezdů a slouží pro polní přípravu vojsk. Tímto zákonem byly VÚ vymezeny jako samostatné územně správní celky, které byly a jsou spravovány újezdním úřadem. Obecně vojenskou činnost řídí velitelství VVP a hospodářské využívání zabezpečují Vojenské lesy a statky České republiky (VLS; ÚÚřVÚ; Kozel 1998, 221-224). Výcvik vojsk probíhá ve vymezených oblastech VÚ, tedy v jednotlivých VVP (Komár 1993, 76).

4.1 Historie vojenských újezdů

Již v období Rakouska-Uherska vznikaly první vojenské tábory. Po neúspěších Rakouska v prusko-rakouské válce postupně docházelo k modernizaci zbraní a k výcviku habsburského vojska. K nácviku válečných situací bylo potřeba zajistit území, kde mohl být výcvik prováděn. Armáda si před zřízením prvních VÚ pronajímala civilní pozemky nebo hradila škody na majetku vzniklé výcvikem. Jednalo se o umístění trvalého cvičiště v okolí Bílých Poličan, toto území ale nebylo

dostatečné pro výcvik dělostřeleckých jednotek a také se zde vyskytly majetkoprávní problémy. Dalším uvažovaným územím bylo území východně od Nových Benátek, které částečně patřilo Leopoldu Thunovi z Hohensteinu. Pozemek byl vyvlastněn a odkoupen. V roce 1904 vznikl ve středních Čechách, poblíž Milovic, první vojenský tábor Mladá (Řehounek 2013, 5). V roce 1918 byl prostor využíván Československou armádou a během 1. světové války fungovala Mladá jako zajatecký tábor. S modernizací zbraní přišly také nároky na území, a proto, roku 1927 rozhodla vláda o výstavbě střelnice v brdských lesích (Řehounek 2006, 12-22). Ve 30. letech 20. století docházelo k nárůstu budování vojenských táborů v důsledku obav z nacistického Německa (dělostřelecká střelnice v Brdech, tábory u Vyškova, u Přeštic, u Malacek, Humenného a Leště na Slovensku). Roku 1935 byly všechny vojenské tábory přejmenovány na výcvikové tábory (VT). Za protektorátu byly tábory Mladá, Jince a Dědice obsazeny Němci a rozšířeny. Obce v okolí byly vysídleny. Do konce druhé světové války bylo vysídleno 9 obcí u vojenského prostoru Mladá, 8 obcí v okolí Brd a 33 obcí u VVT Dědice. Na Benešovsku byl zřízen nový tábor pro výcvik jednotek SS (Řehounek 2006, 50).

4.2 Vojenské újezdy po roce 1945

Po druhé světové válce se zvýšil nárůst zřizování vojenských újezdů. Využito bylo hlavně pohraničních oblastí po vysídlení německých obyvatel, kde byla malá hustota obyvatel a poloha zde se jevila jako strategická. Po válce byly obnoveny Mimoň, Jince, Dědice, Libavá, Přeštica, Lešť, Turecký vrch, Plavecké Podhradí, Kuchyně, Smerkovice a Kamenice nad Círochou (Bílek – Láník – Šach 2006, 41; MNO 1951). VÚ Brdy, Boletice, Prameny, Mladá, Ralsko, Libavá, Záhorie a Lešť byly zřízeny v roce 1950 a roku 1951 to byl VÚ Březina (MNO 1951). Na základě zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, byly VVT zřízené před platností tohoto zákona přeměněny na VÚ a staly se tak výjimečnými územně správními jednotkami spravovanými újezdním úřadem, kdy na území těchto jednotek byly vymezené vojenské výcvikové

prostory pro polní přípravu vojsk (Kozel 1998, 221). Dále na základě tohoto zákona byly zřízeny VÚ Panenská (pro VVP Tisá), VÚ Dobrá Voda a VÚ Hradiště. VÚ Hradiště vznikl jako náhrada za zrušený VÚ Prameny (VVT Lázně Kynžvart; Tomíček 2006, 137; www.vojenstvi.cz, cit.: 27. 1. 2016). Vojenské prostory se stále rozšiřovaly a to znamenalo další vysídlování obyvatel (Řehounek 2006, 68). Některé VÚ byly v průběhu 50. let rušeny, např. již zmíněný VÚ Prameny a VÚ Panenská (www.vojenstvi.cz, cit.: 27. 1. 2016). Často docházelo ke změnám názvů vojenských prostorů a také ke změnám jejich hranic.

4.3 Sovětská armáda na území vojenských újezdů

Zařazení Československa do východního bloku mělo za následek podřízené postavení Československé armády. Velení nejvyšších sovětských vojenských pohlavárů zasahovalo i do zřizování a vyzbrojování VÚ, což propagandisticky zdůvodňovalo ohrožením ze západu, ohrožením světového míru a přípravou na novou světovou válku. Proto byla v prosinci roku 1965 uzavřena dohoda mezi SSSR a ČSSR o umístění jaderných raket ve VÚ Ralsko, Jince a Bílina. Vystavěny měly být na náklady ČSSR, ale projektovány a hlídány sovětským vojskem. Sovětská armáda ovlivňovala společná cvičení armád zemí Varšavské smlouvy (Řehounek 2006, 77; Baxa 2006, 16; Nováková 2004, 47). V roce 1968 po okupaci Československa spojeneckými vojsky obsadila Sovětská armáda některé vojenské újezdy. Velitelství střední skupiny sovětských vojsk obsadilo VÚ Mladá (Milovice). Zde bylo vybudováno rozsáhlé nové město s tisíci byty, které bylo necitlivě zasazeno do zdejší krajiny. Dále byl obsazen VÚ Ralsko a VÚ Libavá, který byl využíván společně oběma armádami. Do užívání vojskům byly také předány i některé civilní objekty (např. plicní sanatorium v Kostelci nad Černými lesy; www.totalita.cz, cit.: 27. 1. 2016).

4.4 Vojenské újezdy po roce 1989

Po roce 1989, po rozpadu východního bloku, odešla sovětská vojska z Československa a počet VÚ se snížil. K 31. 12. 1991 došlo ke zrušení VÚ Mladá, Ralsko a Dobrá Voda. Sovětská armáda měla naše území opustit do 30. června 1991 (Řehounek 2006, 88). Vojenské prostory se zdály být nepotřebné a vzrůstal tlak některé zrušit, především však ty, ve kterých pobývala Sovětská armáda. Vznikl Úřad pro řešení důsledků pobytu sovětských vojsk na území ČSFR. Sovětská armáda však odmítala náhradu za způsobené ekologické škody (Řehounek 2006, 97–98). Po rozdělení Československa tento úřad zanikl a místo něj byla v roce 1993 založena organizace PRIVUM (Privatizace Vojenského újezdu Mladá), jejímž cílem bylo zmapování a privatizace nemovitého majetku ve VÚ Mladá (Řehounek 2006, 98).

Vojenský újezd Dobrá Voda byl zahrnut pod Správu Národního parku Šumava, VÚ Mladá a Ralsko bylo revitalizováno (Baxa 2006, 19; Kozel 1998, 222). Tyto změny představovaly zmenšení rozlohy újezdů na území České republiky o 480 km² (www.mvcr.cz, cit.: 27. 1. 2016). V postižených vojenských oblastech probíhala asanace a likvidace ekologických škod způsobených armádou, část majetku byla zprivatizována nebo převedena do majetku měst a obcí (Řehounek 2006, 87-98).

4.5 Vliv vojenských újezdů na obyvatelstvo a osídlení

V padesátých letech 20. století procházela česká společnost i krajina velkými změnami. Některá místa ztratila svou původní podobu a byla násilně přeměněna. Nejdůležitějším a největším vlivem na obyvatelstvo a osídlení bylo vysídlování obcí a osad a následné využívání těchto ploch pro vojenské účely (Kovařík 2006, 7-8). V období od počátku 30. let do roku 1955 zaniklo nejvíce sídel právě kvůli vznikání VÚ (Hájek 2010, 57). Během velmi krátkého období došlo především v pohraničí k vysídlování obyvatelstva již podruhé. V letech 1945-1947 bylo odsunuto původní německé obyvatelstvo a pohraničí zůstalo

neosídlené. Objevily se snahy o dosídlení těchto oblastí. Krátce po usazení prvních obyvatel, museli tito lidé své domovy opět opustit v důsledku zřizování VÚ (Augustin 1994, 295). Kromě samotného vysídlování se také objevuje problém s devastováním kulturních památek a jiných objektů. Důvodů pro vysídlení obyvatel bylo několik. Po celé dvacáté století převažoval národohospodářský faktor, především budování přehrad, stavby jaderných elektráren, těžba nerostných surovin a otevírání uranových dolů. Po nástupu totalitního komunistického režimu v roce 1948 započalo budování uzavřených výcvikových prostor pro potřeby armády v důsledku napjaté mezinárodní situace. Největším vojenským újezdem v Československu byl VÚ Hradiště v Doupovských horách. Při výstavbě vojenského prostoru bylo vysídleno a zbouráno přes šedesát obcí. Stejně následky mělo vytvoření zakázaného hraničního pásma především v místech mezi nesocialistickými státy. Zde muselo zaniknout několik set obcí a osad, které překážely pohraniční stráží v ostraze hranice (Kovařík 2006, 7-8).

Vysídleným obyvatelům z budoucích vojenských oblastí bylo poskytnuto náhradní bydlení, protože veškerý nemovitý majetek na území VÚ byl zestátněn. Některé nemovitosti byly zemědělci zakoupeny nebo spláceny, v těchto případech se poskytovala náhrada v hotovosti, nebo mohla být přiznána náhrada v jiné přiměřené nemovitosti. Bylo nutno zajistit uvolněné byty a provést jejich revizi. Pokud se nepodařilo zajistit potřebný počet náhradních bytů, byly vyhledány neobývané objekty z konfiskovaného majetku, které se s menšími úpravami uvedly do obyvatelného stavu. Finanční náklady na opravy těchto objektů, které byly přiděleny vysídleným obyvatelům, měli hradit přesídlenci sami. Finanční náklady na investiční opravy objektů, které zůstaly národním bytovým majetkem, byly uhrazeny z prostředků Fondu bytového hospodářství. Opravy neinvestiční povahy měly být uhrazeny přesídlenci z odškodnění, které poskytla vojenská správa. Pro osoby, které nebyly schopny práce a staré osoby, bylo zajištěno zaopatření v příslušných ústavech. Vysídlení obyvatelé byli zařazeni na jiná pracoviště. Členům JZD a také samostatným zemědělcům měl být umožněn přestup do

jiných JZD, převážně v pohraničí. K dispozici byly také náhradní usedlosti pro samostatné zemědělce. Všichni vysídlenci, kteří si sami nemohli nebo nechtěli vyhledat zaměstnání mimo vojenský újezd, měli být převedeni do průmyslové výroby. Probíhala politická uvědomovací akce a jejím cílem bylo přesvědčit vysídlené obyvatele o nutnosti opustit vojenský prostor a pozitivně je naladit k hledání nového zaměstnání (Augustin 1994, 297).

V současných VÚ žije více než dva tisíce civilních obyvatel. Práva občanů se ve vojenských újezdech liší. Obyvatelé VÚ ze zákona nemohou vlastnit žádné nemovitosti, veškeré nemovitosti jsou majetkem státu. Povinnosti obecního úřadu zde plní ÚÚřVÚ (Hájek 2010, 59).

4.6 Rušené či zrušené vojenské újezdy

Mezi bývalé vojenské újezdy řadíme BVÚ Mladá, Ralsko, Dobrá Voda, Prameny, Panenská a nyní i Brdy. Usnesením vlády České republiky č. 397/1991 byly k 31. 12. 1991 zrušeny vojenské újezdy Mladá, Ralsko a Dobrá Voda (Baxa 2006, 19). VÚ Panenská a VÚ Prameny byly zrušeny v průběhu 50. let. (Tomíček 2006, www.vojenstvi.cz, cit.: 27. 1. 2016).

4.6.1 Bývalý vojenský újezd Mladá

Vojenský újezd Mladá byl jedním z prvních vojenských táborů v Čechách. S výstavbou se začalo v roce 1904, po dlouhém hledání vhodné oblasti k výcviku vojska. Původně území patřilo Leopoldu Thunovi z Hohensteinu, po jeho zadlužení připadly pozemky K. und K. Privilligriete Österreichisches Länderbank (Řehounek 2013, 5). Obec Mladá byla vysídlena v následujícím roce a budovy sloužily jako cvičné cíle. V období 1. světové války byl postaven na jejím území zajatecký tábor (Řehounek 2006, 22). V roce 1918 zde cvičila Československá armáda a v tomto období vzniklo i letiště s názvem Boží Dar. Dne 17. března 1939 byl obsazen tábor Wehrmachtem a bylo provedeno jeho rozšíření. Během tohoto rozšiřování zaniklo 9 obcí. Využití prostoru bylo široké. Probíhal zde výcvik pouštních operací nebo natáčení propagačních filmů

(Řehounek 2006, 55; www.fortifikace.cz/milovice, cit.: 3. 2. 2016). V roce 1945 se vrátila Československá armáda a roku 1952 bylo území újezdu rozšířeno. Od roku 1968 byl prostor na základě mezistátní smlouvy poskytnut sovětskému vojsku. Mezi lety 1968 a 1990 probíhala výstavba objektů. V Milovicích bylo soustředěno největší množství vojáků a techniky. Bylo postaveno několik tisíc bytů, více než 3000 bytů vystavěla okupační armáda pro své příslušníky. Jednalo se o tzv. „kyjeváky“. (Řehounek 2006, 82; www.fortifikace.cz/milovice, cit.: 3. 2. 2016). Byla zde vybudována čistička odpadních vod, základní škola, poliklinika, kulturní dům apod. (Lafek 2011, 30-32). Po opuštění prostoru Mladá sovětskou armádou bylo vládou rozhodnuto o zrušení tohoto újezdu. Roku 2014 byla zahájena hromadná likvidace objektů, včetně letiště (www.fortifikace.cz/milovice, cit.: 3. 2. 2016).

Bývalý vojenský újezd Mladá leží severně od obce Milovice. S rozlohou 58,75 km² patřil k nejmenším vojenským újezdům. Vojenský prostor byl tvořen letištěm Boží Dar a sídlištěm sovětského vojska, které k němu přiléhá, tankodromem Pod Benáteckým vrchem, oblastí u obce Lipník a severní zalesněnou částí. Letiště bylo vybudováno v období mezi světovými válkami, po roce 1968 sloužilo především pro zásobování sovětských vojsk (Lafek 2011, 30-32).

4.6.2 Bývalý vojenský újezd Ralsko

Bývalý vojenský újezd Ralsko je také znám jako Vojenský výcvikový tábor Mimoň. Leží v Libereckém kraji a částí zasahuje do kraje Středočeského. Od poloviny 70. let do konce 80. let byl intenzivně využíván (Komár 1998, 190). Před rokem 1945 zde žilo více než sedm tisíc obyvatel, většina z nich byla německé národnosti. Němci zde na konci 2. světové války vybudovali vojenské letiště. Po odsunu německého obyvatelstva a v době nového osídlování se uvažovalo o zřízení VVT Bezděz. Roku 1950 byl na základě nařízení Československé vlády vyhlášen a vymezen VVP Ralsko. V nově vymezeném prostoru bydlelo přibližně 3,5 tisíce nově přistěhovaných obyvatel. Během následujících tří

let proběhlo opět vysídlování pro vojenské účely a bylo vysídleno 15 vesnic a více než 3 tisíce obyvatel. Po roce 1968 se Ralsko stalo největším výcvikovým prostorem Sovětské armády. V roce 1988 zde byla dokončena modernizace v té době největšího vojenského letiště a největší letecké základny Sovětské armády na našem území v obci Hradčany. Stejně jako v prostoru Mladá i zde probíhala výstavba velkého počtu nových budov a objektů. V roce 1991 konečně prostor opustila okupační armáda a bylo rozhodnuto o ukončení využívání vojenského prostoru. Po zrušení VVP byl prostor rozdělen do 13 obcí ve třech okresech a předán k civilnímu využití (Poštolka 1998, 159-161). V letech 1996 - 1998 byly některé objekty převedeny do majetků obcí a některé majetky byly zprivatizovány. Proběhly zde sanační práce a díky finančnímu příspěvku od státu došlo k modernizaci opuštěných bytů z panelové výstavby a k jejich obydlování (Poštolka 1998, 161).

4.6.3 Bývalý vojenský újezd Dobrá Voda

Ke dni 1. 3. 1952 byl zřízen Vojenský újezd Dobrá Voda, poblíž šumavské obce Hartmanice. Dle P. Minaříka byl zřízen jako náhrada za VVT Město Kynžvart (www.vojenstvi.cz, cit.: 3. 2. 2016). Většinu pozemků tvořily konfiskáty po odsunutém německém obyvatelstvu. Jeho rozloha se pohybovala kolem 17 tisíc hektarů a patřil mezi středně velké VVP. Byl využíván 2. motostřeleckou divizí Sušice. Postupně se zde začala budovat výcviková zařízení (např. tanková střelnice Slunečná, střelnice BVP Hůrka, pěchotní střelnice Hůrka, dělostřelecká střelnice Stodůlky, cvičiště pro řízení bojových vozidel Hadí Vrch a ženijní cvičiště Souš). Ubytovací kapacity zde byly pro 1275 vojáků ve srubových táborech. BVÚ Dobrá Voda byl také od konce 60. let obsazen a využíván sovětským vojskem. Dne 5. 9. 1991 byla ukončena činnost VVP, realizace proběhla k 31. říjnu téhož roku, a po zrušení byl zahrnut pod Správu Národního parku Šumava (Hájek 2010, 47-49; www.vojenstvi.cz, cit.: 3. 2. 2016).

4.6.4 Bývalý vojenský újezd Panenská

Bývalý vojenský újezd Panenská s VVP Tisá existoval pouze krátce, a to od roku 1952 do roku 1957. Vojenský újezd se nacházel severně od Ústí nad Labem (www.vojenstvi.cz, cit.: 3. 2. 2016). Vojenský prostor Tisá je využíván dodnes, probíhají zde cvičení protichemických jednotek (www.acr.army.cz, cit.: 3. 2. 2016).

4.6.5 Bývalý vojenský újezd Brdy

Vojenský újezd Brdy se nachází v jihozápadní části Středočeského kraje v okrese Příbram. Brdy jsou od poloviny 20. století spjaty s budováním vojenského výcvikového prostoru, kdy se v nové Československé armádě začaly zvyšovat stavy dělostřelectva. Přibýly pluky těžkého dělostřelectva, jejichž zbraně měly dostřel až 20 kilometrů, tyto parametry přesahovaly možnosti dosavadních cvičišť a vojenská správa vyhledávala nová vhodná cvičiště pro ostrou střelbu dělostřelectva. Vhodným prostorem se zdály být Brdy. V roce 1927 byla v Brdech založena střelnice. V Jincích bylo ke dni 1. 4. 1928 zřízeno velitelství vojenského dělostřeleckého cvičiště a ředitelství vojenských lesních podniků, které později přesídlilo do Hořovic. Rok poté začala výstavba kasáren. S výstavbou souviselo kácení lesů pro budování cílových a dopadových ploch. Do Brd bylo umístěno i cvičiště pro pěchotu a některé další druhy zbraní. Během 2. světové války byla brdská dělostřelecká střelnice obsazena Němci a v Jincích bylo umístěno velitelství divize. Roku 1940 byla střelnice Německou armádou rozšířena, a proto byly vystěhovány další vesnice. Rokem 1945 a obnovením Československé armády se střelnice v Brdech začala užívat jako před válkou a její plocha byla rozšířena. Dnem 1. 6. 1950 byl na území dělostřelecké střelnice v Brdech zřízen vojenský újezd se sídlem újezdního úřadu v Jincích. O dva roky později proběhlo další rozšiřování o prostor s názvem Bahna, který byl určen pro výcvik tankových jednotek. Od roku 1968 byl v kasárenském areálu Borovno - Míšov dislokován útvar Sovětské armády. V 90. letech minulého století se objevují návrhy

na zrušení VÚ, ale bylo rozhodnuto, že újezd zůstane zachován. Od roku 1999 byly na pokusné letecké střelnici Jordán prováděny zkušební lety, včetně zkoušek palubních leteckých zbraní a zařízení pro shazování leteckých pum (MO 2006, 88-92).

Vojenský újezd Brdy byl zrušen ke dni 1. ledna 2016, v souladu se zákonem č. 15/2015 Sb., o zrušení Vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenských újezdů, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů. Území bylo rozděleno 27 obcím v okresech Příbram a Beroun ve Středočeském kraji a v okresech Plzeň-jih a Rokycany v Plzeňském kraji. Zákon ke zrušení Brd schválila Poslanecká sněmovna v prosinci 2014 a Senát v lednu 2015. Současný ministr obrany Martin Stropnický uvádí jako důvod nepotřebnost, malé vojenské využití a naddimenzovanost vojenských prostorů v České republice. Území se stalo součástí Chráněné krajinné oblasti Brdy a plánuje se vybudování turistických stezek, očekává se výstavba zhruba 450 kilometrů cyklostezek a několika parkovišť pro automobily. Dokončení pyrotechnické asanace se předpokládá k 31. 12. 2017, kdy budou veřejnosti zpřístupněny veškeré plochy bývalého vojenského prostoru. Armáda bude i nadále využívat posádkové cvičiště mezi obcemi Jince, Zaječov a Obecnice s plochou čítající zhruba 50 km² (www.mocr.army.cz, cit.: 4. 2. 2016).

4.7 Zachované vojenské újezdy

V souladu se zákonem č. 15/2015 Sb., ze dne 14. ledna 2015, proběhly změny také v zachovaných vojenských újezdech. Byly stanoveny hranice vojenských újezdů, s tím souvisel vznik nových obcí a dále byly změněny hranice krajů (Zákon č. 15/2015 Sb., o zrušení vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenských újezdů, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů).

4.7.1 Vojenský újezd Boletice

Vojenský újezd Boletice se nachází v Jihočeském kraji, v okrese Český Krumlov. VVP Boletice vznikl dne 19. 5. 1947. V 50. letech minulého století probíhal výcvik formou dlouhodobého intenzivního cvičení a útvary vojáků žily ve stanech. V 60. letech byl prostor využíván na taktická cvičení. Od 70. let byl VVP modernizován a byl přizpůsoben podmínkám výcviku s nově zaváděnou technikou v armádě. Ubytovací zařízení byla modernizována v 90. letech a VVP byl využíván pro výcvik zahraničních armád. Dnes se využívá prostor pro výcvik jednotek pozemních sil ve střelecké a taktické přípravě, v řízení bojových vozidel a překonávání vodních překážek. Také je využíván k výcviku jednotek Armády České republiky. Prostor využívají i menší zahraniční jednotky, vojenské vševojskové a speciální útvary a zařízení, složky Policie České republiky, složky Celní správy České republiky, městské policie i zaměstnanci státního podniku Vojenské lesy a statky České republiky (MO 2006, 42). Dle zákona č. 15/2015 Sb., (zákon o hranicích vojenských újezdů), došlo ke změně hranic vojenských újezdů a dne 1. 1. 2016 vznikla nová obec s názvem Polná na Šumavě.

4.7.2 Vojenský újezd Březina

Území Vojenského újezdu Březina leží v Dražanské vrchovině v Jihomoravském kraji, v okrese Vyškov. VVP Březina, dříve VVT Dědice, vznikl na základě zákona č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu. Plány ke zřízení vojenských zařízení existovaly již od roku 1933. Výstavba však začala až v listopadu 1935. Při zřízení VVT nedošlo k vysídlení žádné osady (MO 2006, 133). Tábor byl koncipován převážně jako dělostřelecká střelnice. Ženijní stavby výcvikových zařízení byly ze dřeva a zeminy. Pro jednotky měla být postavena tři tábořiště lehčího typu. Ubytovací kapacita byla plánována na 6 000 vojáků a 600 koní. Měly být také vybudovány tankové remízy, garáže, parkoviště, polní letiště atd. Z těchto plánů se v roce 1939 uskutečnila jen výstavba tankových remíz a kasáren pro přechodné ubytování. Od roku 1938 VVP

sloužil k posílení polního výcviku a bojové připravenosti jednotek Československé armády. Připravovala se zde polní cvičení jako je střelba z kanónů, z kulometů, z protitankových zbraní, z velkorážních protiletadlových kulometů a z tankových zbraní. Provádělo se bombardování a ostré střelby letectva, výcvik tankistů, pěšáků, dělostřelců a dalších druhů vojsk (MO 2006, 133). V roce 1939 převzal Wehrmacht rozestavěný tábor Dědice i s plány na jeho dokončení a pokračoval v jeho budování a využívání. Násilně bylo vystěhováno 33 osad a obcí, v některých byli ubytováni samotní vojáci. Cvičilo zde německé letectvo a dělostřelectvo. Po válce sloužil výcvikový prostor Dědice k polnímu výcviku armády, ale docházelo ke změnám ve využití. Roku 1947 bylo do Vyškova přesunuto tankové cvičiště z Milovic. Poté byl VVP Dědice přejmenován na VÚ Březina. V následujících letech zde probíhaly úpravy a přestavby nové výcvikové základny. Na území VÚ Březina, se po zrušení VÚ Ralsko, přesunula část výzkumné základny Armády České republiky. Prostor je využíván vojenskými školami k základnímu a odbornému výcviku, slouží také k výcviku profesionální armády, chemických specialistů a k přípravě specialistů spojeneckých armád NATO (MO 2006, 134–136).

4.7.3 Vojenský újezd Hradiště

Tento vojenský újezd se nalézá v Karlovarském kraji a je znám jako Doupov. Byl zřízen na základě zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech. Hranice byly vytyčeny roku 1953 a v době svého vzniku zabíral území čtyř okresů tehdejšího Karlovarského kraje (MO 2006, 183). Dnes se VÚ Hradiště využívá jako vševojskové cvičiště s největším taktickým prostorem, cvičí se zde i protivzdušná obrana. V prostoru je součinnostní střelnice Žďár, protiletadlová střelnice, střelnice bojových vozidel, která byla v roce 1988 upravena pro tankovou střelbu a střelnice pro bojová vozidla. Dále se ve VÚ nachází cvičiště řízení bojových vozidel, pěchotní střelnice a ženijní cvičiště (MO 2006, 78-112). Také v Hradišti se vyčlenily nové obce na základě zákona č. 15/2015 Sb. Nově vznikly obce Bražec a

Doupovské Hradiště. (Zákon č. 15/2015 Sb., zákon o hranicích vojenských újezdů).

4.7.4 Vojenský újezd Libavá

Vojenský újezd Libavá ležící v Olomouckém kraji a svou rozlohou je druhým největším vojenským újezdem v České republice. Po 2. světové válce byl na základě rozhodnutí vlády Československé republiky ze dne 17. 9. 1946 vytvořen VVT Moravský Beroun. Ihned po jeho vytvoření začala výstavba výcvikových zařízení. Dne 1. 7. 1950 byl zřízen VÚ Libavá. Během 50. let se zde utvořil 53. pomocný technický prapor s počtem 600 mužů. V roce 1968 byl obsazen vojsky Varšavské smlouvy, která VÚ užívala v prvních dvaceti dnech v měsíci. V této souvislosti bylo budováno mnoho dalších objektů, největším byly točka sever, točka jih a točka západ, které od roku 1983 sloužily útvarům raketového vojska Sovětské armády (MO 2006, 231). Dnes je Libavá využívána jako vševojskové cvičiště se střelnicemi (tanková, dělostřelecká, ženijní, pěší), vodním cvičištěm, cvičištěm s ostrou municí a cvičištěm pro řízení bojových vozidel. Probíhají zde také výzkumné a zkušební činnosti (MO 2006, 241). Z Vojenského újezdu Libavá byly dle zákona č. 15/2015 Sb. vyčleněny tyto obce: Město Libavá, Luboměř pod Strážnou a Kozlov (Zákon č. 15/2015 Sb., zákon o hranicích vojenských újezdů).

5 VOJENSKÝ ÚJEZD PRAMENY

5.1 Lokalizace

Vojenský újezd Prameny se rozkládá v okresech Cheb a Sokolov, v prostoru Císařského, nyní Slavkovského lesa.

Velitelství VVT Prameny se nacházelo v obci Prameny (Sangerberg). Útvar dostal krycí číslo VÚ 2286, které se později uvádí v souvislosti s Kynžvartem (Tomíček 2006, 18). V prosinci 1946 probíhalo jednání o přeložení velitelství z Pramenů do Lázní Kynžvartu, což je obec nacházející se přibližně 10 km od obce Prameny. Jako důvody k přeložení byly uváděny nedostatek pitné vody, nevybudovaná kanalizace, problémy se zásobováním v zimním období apod. Kvůli těmto problémům nabídlo město Kynžvart možnost ubytování přímo ve zdejších lázních v hotelu Beer, kde bylo k dispozici 50 pokojů. Dále byla nabídnuta vila Trianon, kde bylo k dispozici 14 pokojů (Tomíček 2006, 33-34). Nabídka nakonec využita nebyla, o tom rozhodla v únoru 1947 vojenská správa (Tomíček 2006, 40). Město Kynžvart také nabídlo, aby mimoobecní lesy byly převedeny na armádu. V únoru 1947 rozhodl ministr obrany přemístit velitelství do Lázní Kynžvartu a z těchto důvodů se začal používat nový název VVT Kynžvart. V budově, dnes již bývalého zdravotního střediska na náměstí, bylo velitelství 2. technického praporu a velitelství VVT sídlilo v hotelu Kynžvartský dvůr, dnešní hotel Hubertus (Tomíček 2006, 33-34).

MNO v roce 1945 uvažovalo o zřízení VVT v prostoru Slavkovského lesa. Dne 17. května roku 1946 bylo rozhodnuto o zřízení výcvikového tábora. Ministerstvo národní obrany připravovalo mapové podklady, kde bylo vymezeno území tábora. V písemnostech se uvádělo vymezení hranic tábora, ale jednalo se o zábor celého prostoru (Tomíček 2006, 18). Umístění pro tábor bylo vybráno v těsné blízkosti hranic. Vojenští stratégové totiž předpokládali, že v pohraničí nikdo nezůstal. I když k osídlování pohraničí docházelo velmi pomalu, tak zde již noví obyvatelé žili. O hranicích tábora se neustále vedly spory i přes

to, že byly stanoveny vládním usnesením. Rozhodnutí bylo opakovaně napadáno různými orgány a institucemi. Armáda požadovala co největší plochu, která by umožnila zajistit výcvik a civilní správa potřebovala osídlit vylidněné pohraniční prostory (Tomíček 2006, 38–39). V prvním plánu o rozsahu území bylo navrženo 40 obcí, které se měly stát součástí vojenského prostoru, některé jen z části. Mělo být zabráno území o rozloze 31 647 ha (316 km²). Do VÚ měly patřit obce ze čtyř správních okresů. Z okresu Sokolov 18 obcí, z Lokte osm obcí, z okresu Toužim pět obcí a z okresu Mariánské Lázně sem mělo spadat devět obcí. Pět obcí mělo být do VVT začleněno částí svého katastru. Na základě jednání byla z prostoru VÚ vyňata obec Dolní Hluboká, dále obce Nová Ves, Louka, Mnichov, Bohuslav a Popovice ve východní části újezdu (Tomíček 2006, 39–40; viz. Obr. 1). Vojenská správa se zavázala poskytnout část lesa pro potřeby lázní, a to po původní vládou ustanovené hranice – Úbočí – Lesný – Vlk - Vlčinec. Další jednání o hranicích VVT proběhla 25. března a 27. března 1947, byla upřesňována severozápadní hranice. Následně byla rozhodnutím náčelníka hlavního štábu, arm. gen. Bohumila Bočka v roce 1948 vyňata z obvodu VVT západní část obce Krásno nad Teplou s výhradou, že musí být využita pro „státně spolehlivé horníky s rodinami zaměstnané u Jáchymovských dolů“. V polovině roku 1948 byly vydány doplňky k určení hranic VVT, zahrnující obce uvnitř VÚ, které byly opomenuty v původním výnosu o hranicích z 31. 12. 1947. Tyto obce byly určeny jako „místo důležité pro obranu státu“. Další jednání o úpravě hranic VVT proběhlo 6. prosince 1949, na tomto jednání se upravovaly pro tuto chvíli hranice definitivně a také se jednalo o předání lesů, které ještě vlastnily některé obce uvnitř vojenského újezdu. Na základě zajištění bezpečnosti VÚ lze usuzovat stálejší hranice. Z mapové dokumentace, která se týká hranic, jsou k dispozici mapy dvě. Jedna zachycuje patrně původní záměr a souvisí se seznamem zabraného území jednotlivých obcí, druhá koresponduje s bezpečnostními opatřeními na hranicích VVT. Tato mapa je totožná s mapami, které se používají při jednotlivých vojenských cvičeních a lze ji považovat za nejpravděpodobnější (Tomíček 2006, 41; viz Obr. 2). Jednotlivé vojenské

jednotky byly při pobytu ve VVT často dislokovány i mimo území újezdu. Jednalo se o dělostřelecké jednotky, které byly ubytovány v Kamenném Dvoře a tankové jednotky v kapucínském klášteře v Sokolově. Jednalo se o samostatné jednotky s vlastními krycími čísly (Tomíček 2006, 43).

5.2 Obec Prameny

Obec Prameny (Velký nebo Starý Sangerberg) se nachází ve Slavkovském lese, v nadmořské výšce 725 m. n. m. asi 8 km severovýchodně od Mariánských Lázní. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1357 (Kuča 2002, 666). Vesnice byla majetkem pánů z Rýzmburka (Jaša 2009, 18). Prameny vznikly jako hornické sídliště a farní ves. Roku 1380 bylo Borešem z Rýzmburka obci uděleno žlutické městske právo, na konci 15. stol. se uváděla jako pouhá ves. Obec měla typický vrcholně kolonizační půdorys s velkou dvouřadou návsi, který se rozšiřoval po proudu potoka, ten tvořil její osu. Zástavba byla tvořena dvěma řadami usedlostí se záhumenicovou plužinou, později se zástavba rozšiřovala a těžištěm návsi se stal kostel (Kuča 2002, 669). Nejstarší kostel byl dřevěný, vybudovaný roku 1355 zakladatelem obce Borešem z Rýzmburka. O dva roky později byl kostel přestaven na kamenný v gotickém stylu a v letech 1615-1618 a 1692 byl opět přestavován do barokního slohu (Jaša 2009, 105). V době pobytu vojsk byla nařízena likvidace dřevěného vybavení kostela a roku 1958 bylo nařízeno, aby byl kostel srovnán se zemí. Prostředky na opravu, tehdy poškozeného kostela, stát neposkytl (Jaša 2009, 112). Podobný osud za pobytu vojska potkal i Sangerberský hřbitov, který byl přestěhován z původního místa od kostela, kde se nacházel nejstarší hřbitov z roku 1320 (Jaša 2009, 116-117). Nový hřbitov byl přestěhován na svah jihovýchodně za městem až za vlády Josefa II. Na tomto hřbitově se nacházela monumentální hrobka velkoobchodníka s chmelem Adama Tanzera (Jaša 2009, 117). Hřbitov byl vojskem zničen, hroby otevřeny a vykradeny. K této nedůstojné a barbarské likvidaci lidských ostatků se přidali i horníci z Jáchymovských dolů. I Místní národní výbor se choval neeticky, náhrobky nabízel kameníkům k odprodeji (Jaša 2009, 119).

Ve 2. polovině 18. století vznikla na jižním okraji Velkého Sangerbergu osada, která byla pod správou kláštera v Teplé. Roku 1776 byla severně od Velkého Sangerbergu založená dominikální ves patřící pánům z Bečova. Ve 2. polovině 19. století byly tyto dvě osady sloučeny s osadou Velký Sangerberg a osada dostala statut města (Jaša 2009, 18; Kuča 2002, 666). V roce 1947 byl název obce oficiálně změněn na Prameny (Jaša 2009, 185). Po 2. světové válce probíhalo vysídlování obyvatelstva jak německého, tak českého a nastalo budování vojenského prostoru. V roce 1930 bylo v Pramenech 274 domů a v roce 1950 pouze 27 (Kuča 2002, 669).

Císařský les, dnes Slavkovský les, byl bohatý na vzácné kovy (cín, zlato, stříbro, železo). Taktéž zde probíhala těžba, která byla zahájena již roku 1354 a přispěla k rozkvětu regionu (Jaša 2009, 17). Rozsáhlá důlní činnost je dodnes patrná. V okolí se nachází relikt kutacích jam a vstupy do podzemních chodeb (Jaša 2009, 22). Vrchol těžby cínu byl dosažen v 16. století a začátkem 17. století začala těžba upadat (Beranová–Vaicová 2005, 73). Díky kutání a důlní činnosti byly objeveny léčivé prameny (Jaša 2009, 47). Ke konci 19. století se začalo rozvíjet lázeňství. Město v roce 1873 dostalo oficiální označení Lázně Prameny (Bad Sangerberg; Jaša 2009, 60). Na okraji obce, v blízkosti vývěru železité kyselky, byla postavena budova Alžbětiných lázní (Beranová–Vaicová 2005, 73). Později, kvůli nedostatku hostů, začaly lázně upadat a během 1. světové války sloužily jako ozdravovna pro zraněné s poškozenými plícemi (Jaša 2009, 54-61). Takto lázně sloužily až do roku 1948. Poté oblast převzalo vojsko a budova lázní fungovala do roku 1954 jako velitelství VVT (Jaša 2009, 63-64). Opuštěné domy v Pramenech sloužily vojákům jako sklady a ubytování, část byla rozebrána na stavební materiál, některé domy byly opraveny, ale dostaly se do správy Jáchymovských dolů a vojenských statků, které se o ně nestaraly (Beranová–Vaicová 2005, 73). Po odchodu vojsk přešly opuštěné objekty v letech 1954 - 1958 do majetku Jáchymovských dolů. Jáchymovské doly, národní podnik, zde vybudoval ubytovnu pro horníky. Prameny byly opuštěny a okolí zničeno nebo poškozeno vojenskou

technikou (Jaša 2009, 63-64). Po skončení činnosti VVT v roce 1958 bylo obnoveno sanatorium a s ním také léčba plicních chorob, tento stav trval do roku 1966. O rok později zde byl zřízen domov pro seniory, který v roce 1983 vyhořel a následně byl zrušen (Jaša 2009, 67-68).

Z původní zástavby se dochovala pouze radnice a několik domů na náměstí. V 80. letech 20. století byly v centru obce stavěny rodinné domy typu „okal“. V roce 1869 zde bylo 253 domů a k roku 1991 je uváděno pouhých 37 domů (Beranová–Vaicová 2005, 73).

Na severním svahu za Sangerbergem měl údajně ležet v období 2. světové války tábor RAD (Reichsarbeitsdienstlager, říšský pracovní tábor). V oficiálních záznamech bylo uvedeno, že se jedná o nevojenské přípravné tábory mladých hochů před jejich nástupem na vojnu. Pracovali v lesích a na polích, *„jejich činností byla stavba meliorací, odvodňování luk a jejich příprava k pěstování obilí pro zajištění výživy říše“*. Tábory byly postaveny z dřevěných ubikací na betonových základech (Jaša 2009, 134-135). Z. Buchtele zde našel 13 méně znatelných valů, v délce 20 m, svou delší osou západ - východ. Šířka u paty se pohybuje okolo jednoho metru a jednotlivé rozestupy jsou 130 – 160 cm (Buchtele 2000). Po válce v listopadu 1945 byl tábor zničen Američany. Během likvidace táborů bylo objeveno velké množství německého válečného materiálu – vojenská výbava, oblečení, zbraně s ostrou municí (Buchtele 2000; Jaša 2009, 135).

5.3 Historie vojenského výcvikového tábora

Po skončení 2. světové války se začala obnovovat Československá armáda. Vznikala na velmi roztržitěné základně. Její složky, ze kterých byla opětovně budována, představovaly čs. jednotky, které působily během války v zahraničí a nově vytvořené útvary. První poválečná organizace Ministerstva národní obrany vstoupila v platnost 15. dubna 1945. Organizační rámec obnovy armády dala tzv. prozatímní organizace čs. branné moci, která byla schválena 25. 5. 1945. Území ČSR bylo rozděleno na čtyři vojenské oblasti a postupně vzniklo 16

pěších divizí, dále tankový sbor, dělostřelecká divize a 5 leteckých divizí (www.vojenstvi.cz, cit. 20. 4. 2016). Jednotlivým vojenským oblastem podléhaly dva armádní sbory, každý sbor měl v sestavě dvě divize s posilovými útvary a jednotkami. V říjnu 1945 se uskutečnily změny ve složení armády v rámci tzv. zdokonalené organizace československé branné moci. Armáda se ale potýkala s nedostatkem lidských i materiálních zdrojů a československá ekonomika nebyla schopna pokrýt všechny materiální požadavky znovu vytvářené armády. Významný byl úbytek obyvatel spojený s odsunem Němců. Armáda byla vyzbrojena jak anglickými zbraněmi a technikou, tak sovětskými zbraněmi a největší část výzbroje a výstroje pocházela ze skladů wehrmachtu (www.vojenstvi.cz, cit.: 20. 4. 2016; Tomíček 2006, 10). V roce 1950 byla provedena reorganizace armády podle sovětského vzoru. Došlo ke zrušení stávajících vojenských oblastí a k vytvoření 1. vojenského okruhu na území Čech a 2. vojenského okruhu na území Moravy, Slezska a Slovenska. V rámci plánu maximální zbrojní výroby byly dodávány čs. armádě nové bojové techniky vyráběné na základě sovětských licencí. Armádu ovlivnila válka, která probíhala v Koreji, čekalo se vypuknutí 3. světové války, a proto probíhala intenzivní výstavba nové armády (www.vojenstvi.cz, cit.: 20. 4. 2016). Vojenská doktrína se změnila z pasivně obranné, což byl francouzský předválečný model, na obranně útočnou podle sovětského vzoru (Tomíček 2006, 16). Model bylo nutné přizpůsobit součinnosti se Sovětskou armádou, byl sjednocen vojenský výcvik a také zbraně (Kolektiv autorů 1989, 75). Jako důvod bylo uváděno zajištění krytu hranice, aby byla zaručena rychlá mobilizace a zajištění ofenzivní činnosti armády (Kolektiv autorů 1989, 133). Dále je k tomuto tématu ve Vojenských dějinách Československa uváděno, že základní idea obrany státu je zastavení nepřítele, jeho přinucení do obrany a provedení útočných operací (Kolektiv autorů 1989, 328–329). První vojenské výcvikové tábory byly budovány již za Rakouska – Uherska (Milovice). Po druhé světové válce přestaly vyhovovat novým požadavkům a začala se hledat území ke zřízení nových VVT, a proto v roce 1945 začalo MNO uvažovat o zřízení VVT v prostoru

Slavkovského lesa. Požadavek MNO ke zřízení VVT v tomto prostoru vzešel především z vojensko-strategických důvodů a v druhé řadě z potřeb výcviku nové armády (Tomíček 2006, 17). Slavkovský les má totiž strategicky dobrou polohu v blízkosti hranic. Vojenští stratégové také předpokládali, že v pohraničí nikdo nezůstal (Tomíček 2006, 38). Dne 17. května 1946 vláda rozhodla o zřízení vojenských výcvikových táborů v obvodech Císařského, dnes Slavkovského lesa, Českého Krumlova, Bezdězu a Pradědu. Po dalších jednáních byla schválena předběžná hranice vojenského prostoru, dále byla vymezena hranice, která se vztahuje k lázeňským lesům v Mariánských Lázních. Vláda nařídila přestěhování pacientů z plicního sanatoria v Pramenech do 15. května 1947, dále se hovořilo o vystěhování civilních osob a náhradách pro tyto obyvatele, kterým již byly přiděleny domy, půda, lesy a hospodářská stavení (Tomíček 2006, 18-19). Celá oblast byla rozdělena na vojenské prostory pro jednotlivé vojenské složky. Roku 1946 došlo k vysídlování obyvatel a začalo se s budováním vojenských zařízení pro střelnice – pozorovatelný, krytý, skladiště, a to bez jakéhokoliv plánování a konceptu. Chybělo převzetí konfiskátů dle dekretů 108/1945 Sb, převody lesů a obecního majetku. Řešením pro tyto záležitosti měl být zákon, který byl vydán 16. června 1949 pod číslem 169 (Tomíček 2006, 18-19). Následně byla provedena reorganizace lesního i polního hospodářství a postupně byl vysídlen celý prostor. Náklady Československé armády spojené s těmito machinacemi a úpravou VVT byly vyčísleny na 14 487 000,- Kč a byly hrazeny z prostředků MNO. Nejsou zde započítány náklady spojené s přeložením elektrorozvodné sítě a jejím novým vybudováním, dále náhrady za konfiskáty apod. (Tomíček 2006, 64).

V Pramenech sídlilo velitelství. Ve Smrkovci, tj. v západní části VVT a Studánce byly pěší jednotky. Dělostřelci se nacházeli v severozápadní části VVT v linii Libava, Dvorečky, Arnoltov, Rudolec, Kamenice. Tankisté byli umístěni v Bečově nad Teplou a v obci Krásno s táborem v Nové Vsi (Tomíček 2006, 72).

O trvalém fungování VVT Prameny bylo rozhodnuto počátkem května 1947. O tom svědčí několik dokumentů (Tomíček 2006, 72). První z nich vznikl na základě komisionálního řízení a přezkoušení stálých bezpečnostních opatření prostoru, ve dnech 5. a 6. května 1947 v Lázních Kynžvart. Zde jsou zaznamenány cílové plochy pro střelby. Pro děla je cílová plocha Vranov a pro tanky prostor u Nové Vsi. V dalším z dokumentů jsou uvedeny cílové plochy obcí Čistá, Podstrání, Vranov a Rovná (Tomíček 2006, 66). Další dokument, který dokládá zahájení provozu VVT je oběžník, který byl vydán 8. května 1947, se zpětnou platností 1. května. Hovoří se v něm o zrušení všech pošt ve VVT Císařský les a stanovení krycích adres pro jednotky, které cvičí na území VÚ. Dokument se doplňuje s předchozími materiály o dislokaci jednotek v případě cvičení (Tomíček 2006, 72). Dále byly zřízeny střelnice pro minomety a protitankové kanóny, polní střelnice pro pancéřové pěsti, polní střelnice pro plamenomety, polní střelnice pro odstřelovače a také granátové cvičiště (Tomíček 2006, 66). Pro střelbu byly také patrně užívány i ostatní plochy, některé střelnice byly na základě praktických důvodů přemístěny. Střelnice pro děla byla určena pro kanóny ráže 45 a 76 mm. Protitanková děla ráže 45 mm a protiletadlové kanóny měly střílet na pohyblivé cíle. Smrkovec sloužil jako hlavní pěchotní střelnice se směry Kozák a Dolní Žitná. V zápise o zřízení střelnice z 8. 3. 1949 se uvádí, že měla sloužit pro těžké kulomety. Tato střelnice byla v provozu již počátkem června 1949 při nácviku útoku s ostrou střelbou v rámci cvičení pěšího praporu – závěrečného cvičení ŠDZ (školy pro důstojníky v záloze). Výcviku se účastnily pěší, samopalné i kulometné čety. Za vedlejší pěchotní střelnici je označena střelnice pro lehké i těžké kulomety u Pramenů, mezi Planým vrchem a Třemi křížky. Zde se měla cvičit střelba z minometů ráže 82 mm, vrh ručními granáty s hořlavinou, používání plamenometů a pancéřových pěstí, také se zde měl cvičit boj zblízka. Cvičení s ručními granáty je doloženo na jaře 1949, provádělo se přímo v Nové Vsi. Jednalo se o cvičení s obrannými i útočnými protipěchotními granáty, s protitankovými ručními granáty včetně zápalných a nácvik použití granátů při dobývání místnosti nebo domů.

Pro minomety ráže 120 mm byla určena dělostřelecká střelnice, kde měl probíhat nácvik nočních střelb, tyto ostré střelby probíhaly ve dne i v noci. Dle pamětníka Jiřího Cejпка bylo obtížné zajíždět s minomety ráže 120 mm do palpostů, minomety byly taženy koňským čtyřspřežím (Tomíček 2006, 72). Na kótě 745 a 732 jihovýchodně od Nové Vsi byla tanková a protitanková střelnice s udaným směrem střelby na kostel města Čistá. Cílová plocha měla být na jihovýchodních svazích podél silnice Nová Ves – Prameny. Školní tanková střelnice by měla být u Kamenice (Štampachu) a ostrá střelnice v Lobzích. Při současné střelbě z tanků a protitankových děl měla dělostřelecká střelnice za cílovou plochu obec Rovná (Ebmeth; viz Obr. 3). Pozorovatelnou pro tuto střelnici měla být údajně určena rozhledna v Krásně, ale pravděpodobnějším řešením bylo vybudování pozorovatelnou odstraněním části kostelní věže v Nové Vsi. Zde se nacházel geodetický bod, takže armáda byla donucena věž opravit a pozorovatelnou opustit. To zachránilo kostel před definitivním zbořením, jak tomu bylo v okolních obcích Vranov, Čistá, Prameny, Louka (Tomíček 2006, 71). U obce Rudolec mělo stát polní letiště. O jeho zřízení se hovoří ve směrnici o bezpečnosti provozu VVT. Je zde udána zeměpisná poloha se souřadnicemi 50°08'20" severní šířky a 12°36'30" východní délky. Jeho nadmořská výška měla být 454 m. n. m. Letiště mělo mít dvě rozjezdové dráhy o délce 550 m. Z dokladů není jasné, zda bylo letiště užíváno a zda skutečně stálo tam, kde mělo stát. Letiště pro lehká letadla se nacházelo přímo v Pramenech, bylo určeno pro letadla typu Čáp (Storch) a leželo po levé straně cesty směrem k obci Sítiny (viz. Obr. 49, 50, 51). V pozdějších letech ho využívaly Vojenské lesy a statky pro práškovací letadla (Tomíček 2006, 73–74).

Zřízení VÚ se nelíbilo lázeňským městům. Činnost armády ohrožovala kvalitu minerálních pramenů a ovzduší, působila rušivě na lázeňské hosty a kazila tak dobré jméno světově známým lázním. Jako reakce na tuto situaci byl v březnu 1947 zpracován Místním národním výborem v Mariánských Lázních materiál zvaný „Memorandum lázeňských měst“, kterým byly osloveny kompetentní osoby a také vládní činitelé. V memorandu byla sepsána stížnost, kde město upozorňuje na

ochranu pramenů, klid pacientů, čistotu města a ovzduší, přetížení vojenskou technikou a pohoršování obyvatel přítomnými vojáky (Tomíček 2006, 47-49). K memorandu se připojily i další instituce Ministerstvo školství, Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo zemědělství. MNO reagovalo vypracováním materiálu, kde argumentuje všechny zmíněné stížnosti. *„Faktické ohrožení lázní MNO vylučuje, neboť Karlovy Vary a Františkovy Lázně jsou více jak 25 km vzdáleny od cílových ploch střelnice. Mariánské Lázně jsou více než 15 km vzdáleny od cílových ploch střelnic. MNO zjistilo, že ani v Mariánských Lázních ani v tzv. lázeňském lese při letošních střelbách nebyly detonace slyšitelné. Lázně Poděbrady jsou vzdáleny 18 km od výcvikového tábora v Milovicích...a přesto, že se v Milovicích střílí všemi rážemi dělostřelectva a provádí se i letecké bombardování, nikdy si na vojenský tábor v Milovicích nestěžovaly...“* (Tomíček 2006, 51). VVT vyhradil pás lesa na severozápadě a severu od Lázní Kynžvart pro celoroční pohyb lázeňských hostů a umístil cílové plochy mimo prostor minerálních pramenů. Dále byl omezen pohyb vojenské techniky ve městě, byl vydán zákaz návštěv Mariánských Lázní všem příslušníkům VVT včetně důstojníků v neděli a ve svátek, a k ostrým střelbám nemělo docházet v době hlavní lázeňské sezóny. V polovině roku 1947 nechal MNV v Mariánských Lázních vypracovat hydrologický posudek Slavkovského lesa, který bohužel nebyl jasným argumentem pro zastavení budování VVT (Tomíček 2006, 52-53). Zabezpečení obrany státu bylo přednější.

Dalším problémem byl majetek a pozemky uvnitř vojenského prostoru. Všechny majetek včetně domů, lesů a polí patřil do konfiskátů pro československý stát. Jen malé území patřilo bývalým vlastníkům, nebo již bylo přiděleno novým obyvatelům. Takže pokud obec nezanikla v důsledku výstavby VVT, tak stejně přišla o velkou část katastru a o lesní pozemky, tím tedy o zdroj rezerv. Pokud obce dostaly v první vlně po válce také přiděly lesů, musely je taktéž převést na československý stát. Obce a jejich komunální podniky, které spadaly do území VÚ, zanikají. Všechna práva a povinnosti přebral stát. O zestátnění vyrozuměla vlastníky vojenská správa, pokud vznikl spor, rozhodl o něm okresní

národní výbor. ONV v Lokti roku 1948 požadoval po armádě provést odhad hodnot budov v obci Čistá (Littrbachy), protože hrozilo její zničení v rámci cvičení s námětem „boj o osadu“. Vojenská správa odpověděla, že po přijetí zákona o vojenských újezdech bude stejně všechn majetek státní, a proto je tedy provádění odhadů zbytečné (Tomíček 2006, 54–57). V červnu 1953 proběhla měnová reforma, která tuto situaci zkomplikovala. Ministerstvo vnitra zareagovalo vydáním oběžníku „Majetkoprávní vyrovnání s vysídlení z vojenských újezdů – zmírnění tvrdosti způsobených peněžní reformou“ (Tomíček 2006, 58).

5.3.1 Organizační struktura vojenského výcvikového tábora

VVT Prameny patřil do roku 1949 do 1. vojenské oblasti s velitelstvím v Praze. Teritoriálně spadal pod 13. pěší brigádu v Karlových Varech, ale sloužil k výcviku pro další útvary a jednotky celé vojenské oblasti (jednotky 3. armádního sboru s velitelstvím v Plzni, 12. pěší divize z Litoměřic a 5. mechanizovaná divize z Prahy (Tomíček 2006, 60).

VÚ byl přímo podřízen velitelství vojenské oblasti. Hlavní štáb byl nejvyšší nadřízenou institucí, který tuto funkci vykonával prostřednictvím svého 3. oddělení ve spolupráci s příslušnými složkami MNO. Pro VVT Kynžvart bylo předepsáno 31 důstojníků, 24 rotmistrů, 16 dělesloužících a 176 vojáků základní služby. Kmenově příslušel k 33. pěšímu pluku. VÚ byly podřízeny MNO – IV. odboru, resp. náměstkovi ministra národní obrany pro materiální věci. Dne 24. června 1954 byla tato podřízenost zrušena výnosem náčelníka Generálního štábu a újezdy byly podřízeny druhým vojsk (Tomíček 2006, 21).

Bezpečnost hranice vojenského prostoru zajišťoval návěštní oddíl, jeho úkolem bylo zabránit vstupu nepovolaným osobám. Skládal se z velitele, rotmistra, šesti poddůstojníků, devatenácti vojínů a sedmi hajných. Měl posádku v Lázních Kynžvart. Celý prostor byl rozdělen do šesti úseků, které byly dále děleny na další úseky, tzv. hlídky, s cílem dosáhnout dokonalého teritoriálního pokrytí (Tomíček 2006, 58).

5.3.2 Výstroj a výzbroj

Jednotky byly vyzbrojeny různými druhy a typy zbraní. Pěchota byla vyzbrojena armádní puškou Mauser vz. 89b, délky 1255 mm se zásobníkem na pět ran. Tato zbraň byla hojně používána v 1. světové válce. Po roce 1945 ji vyráběla Česká zbrojovka, národní podnik. Pěchotní družstvo mělo osm vojáků s puškami Mauser a s jedním lehkým kulometem vzor 26, nebo s německým lehkým kulometem typu MG 34. Kulometné družstvo bylo vyzbrojeno těžkým kulometem vzor 34. Obsluha tohoto kulometu musela mít zvláštní výcvik. Průzkumné čety byly vybaveny samopaly vzor 48 se zásobníkem na 40 nábojů, ráže 7.65 mm. Důstojníci vlastnili armádní pistole ráže 7.65 mm vzor 27 (Tomíček 2006, 60). Na počátku 50. let byly při výcviku používány trofejní zbraně, ale postupně docházelo k přezbrojování na zbraně československé výroby vyráběné podle sovětských licencí. Pěší četa měla tři družstva, tři čety tvořily rotu a tři roty prapor, který měl posilové prostředky. Jednalo se o minometnou baterii, kulometnou rotu (četu, družstvo), rotu týlového zabezpečení a další. Trojkový systém byl uplatňován i ve vyšších stupních velení. Tři prapory tvořily pěší pluk a tři pluky s dělostřeleckým plukem a dalšími doprovodnými jednotkami vytvářely pěší divizi. Uniformy byly zpočátku také trofejní, jejich výměna probíhala až od roku 1950. Do roku 1949 se jako tažná zvířata užívali koně a postupně je nahrazovaly automobily Praga RN 30, tzv. „Ereny“. Mezi dále využívané nákladní vozy patřila Škoda Š-706 R, sovětský ZIS-5, trofejní Opel-Blitz „S“ a vozy Ford Canada F60L a Studebaker US 6 americké výroby. Z osobních automobilů armáda využívala vozy Tatra T57, Volkswagen 82 a Willys MB (Tomíček 2006, 62–63). V roce 1949 vlastnila armáda anglické tanky Cromwell a pak byla přezbrojena na sovětské tanky T-34 (Tomíček 2006, 64).

5.3.3 Výcvik ve vojenských výcvikových táborech

Koncem června 1945 vydal náčelník hlavního štábu směrnice pro výcvik vojsk, kde bylo uvedeno: „*V měsíci červenci a srpnu provedte přecvičení vojsk podle doktríny Rudé armády*“. Bylo doporučeno řídit výcvik za účasti sovětských důstojníků, dále měly být zajištěny sovětské zbraně k ukázkám. Samotný výcvik zpočátku nebyl rozdělen na zimní a letní, ale na výcvik jednotlivce, čety, roty, praporu a pluku. U pěchoty trval výcvik jednotlivce od října do konce února, výcvik čety a roty byl dvouměsíční a končil výcvikem praporu a pluku v červenci a srpnu. V září se konala závěrečná cvičení, kterých se účastnily povolané zálohy. V letech 1945-1946 se závěrečná cvičení nekonala, probíhala výstavba jednotek, neexistovala materiální základna, některým útvarům chyběla cvičiště apod. (Kolektiv autorů 1989, 77-78). V roce 1948 došlo k nárůstu závěrečných cvičení a k zintenzivnění výcviku (Kolektiv autorů 1989, 329; Tomíček 2006, 64-65). Roku 1948 byla poprvé použita dvoufázová příprava. V první fázi se připravovali velitelé a štáby, cvičení končilo velkoštabním cvičením na mapě a v terénu. Ve druhé fázi se připravovala vojska (Kolektiv autorů 1989, 329).

Každý výcvik se trochu lišil. Společná cvičení a střelby trvaly asi týden. Byl kladen důraz na součinnost vojsk, výcvik v menších celcích byl častější. Detailní průběh výcviku ve VVT Prameny není z žádných dokumentů znám. Výpověď o výcviku máme od přímého účastníka Jiřího Cejпка, který byl nadporučíkem v záloze. Vojenskou službu podstoupil v letech 1948-1950 v ŠDZ (Škola důstojníků v záloze) Těchtotín, a celkem čtyřikrát se dostal do VVT Prameny, kde byl poprvé přidělen do roty pěchoty „aspirantů“ (dvě pěší čety, samopalná a kulometná četa). Podruhé se dostal k závěrečnému cvičení ŠDZ Těchtotín v rámci praporu, který byl spojený s ostrou střelbou. Dále se účastnil závěrečného cvičení armádního sboru a naposledy se zúčastnil ostrých minometných střelb z minometů ráže 120 mm. Vojsko bylo ubytováno v Nové Vsi v prázdných nevytopených domech se slámou na podlaze, byla zde polní kuchyně a latríny. Jiří Cejpek se také podle výpovědi účastnil kurzu „boje o osadu“

(Tomíček 2006, 76). Termín „boj o osadu“ vznikl na základě zkušeností z 2. světové války, kdy jednotky postupovaly v neustálém boji a největší překážkou byly osady, města, křižovatky, vodní toky apod. Tímto měla začít příprava a zbrojení na novou světovou válku. Probíhalo zajišťování prostor pro výcvik, který nebylo možno uskutečnit v mírových podmínkách, nutností tedy bylo naučit vojsko destrukci, ničení, běžnému zacházení s ostrým střelivem (Tomíček 2006, 76). Podle tehdejší vojenské doktríny se při cvičeních ve VVT jednalo o tzv. obranu na široké frontě. V podstatě se jednalo o nácvik masových útoků, údajně to měla být příprava pro případný útok proti západní Evropě, uvažovaný v době tzv. korejské krize v červnu 1950 (Tomíček 2006, 78). Výběr účastníků pro KBO (kurz boje o osadu) byl velmi pečlivý, aby kurz prodělali jen ti nejschopnější (Tomíček 2006, 76). Nacvičovaly se noční přesuny, přesuny na lyžích, brodění, násilné přechody přes řeku.

Jednotky, které cvičily KBO neměly trofejní zbraně, ale používaly zbraně čs. Výroby, a to pušky, kulometry i samopaly. Výstroj vyhovovala náročným požadavkům. KBO byl součástí programu armádního výcvikového roku a odehrával se v Čisté (Litrbachy). V říjnu probíhal výcvik jednotlivce a v listopadu a prosinci výcvik družstva, v lednu, v únoru a části března byl výcvik v četě, v dubnu a květnu probíhalo cvičení v rotě a na závěrečné cvičení připadl červen. Vlastní výcvik se skládal ze tří částí. Během prvních dní probíhala prověrka tělesné zdatnosti – jízda na laně pomocí kladky z budovy do budovy, slaňování z 12 metrů, skok z okna do okna pomocí lana, ručkování po laně, přechod rybníka pomocí lan, překonávání bariér a různých překážek (ploty, hrazení, vrata), skoky do hloubky ze tří metrů. Zřejmě proto byl VVT Prameny nazýván „opičí hory“ (Tomíček 2006, 77). Po této prověrce se cvičil hod ručním granátem do místnosti, střelba ze samopalu v domech a v terénu. Cvičilo se s protitankovými granáty i se zápalnými lahvemi. Jediná obranná akce, která se zde nacvičovala, byl nácvik přejezdu „tankoborníka“ tankem. Voják v zákopu se nechal přejet tankem a následně napadl pásy nebo motor tanku granátem nebo zápalnou lahví. Střelba z pěchotních zbraní probíhala v okolí Smrkovce, Vranova a Čisté.

Vrcholem výcviku KBO byl vlastní útok na osadu. Prováděla ho pěší rota s přibližným počtem 100 mužů, která byla posílena těžkými kulometry a čtyřmi tanky T 34. Útoky předcházela dělostřelecká příprava kanóny ráže 105 mm (Tomíček 2006, 77). Rozkaz na dobytí Čisté byl mnohokrát opakován a koncem roku 1950 zbyly z města ruiny (Tomíček 2006, 79). Dle písemných dokladů byla použita i letadla. Mnoho informací o průběhu cvičení není známo, většina materiálů byla po skončení výcviku skartována (Tomíček 2006, 80).

Během prvních poválečných výcviků čs. armády ve vojenských výcvikových táborech se 25. – 27. května 1948 konalo v Pramenech první větší cvičení. Jeho předmětem byla válečná organizace a použití samostatného pěšího praporu a divizního spojovacího praporu v rámci útoku divize s cílem zničit nepřítele. Během těchto cvičení se ukázalo mnoho nedostatků, které spočívaly v malé připravenosti velitelů a štábů, v nedostatečích v průzkumu a v špatné součinnosti jednotek a vojsk (Tomíček 2006, 82). V dalších letech se zde žádná velká cvičení nekonala v důsledku zásadních změn v organizaci, dislokaci a výzbroji vojsk. VVT Prameny sloužil hlavně jako výcvikový prostor pro útvary a jednotky 3. armádního sboru a střelnice pro ostré střelby (Tomíček 2006, 82).

Dle pamětníků a svědků byla strava ve VVT Prameny vydatná. *„Hodně omáček a zelí, knedlíků, kdo co snědl, maso bylo v ešusu skutečně vidět a večer co večer kuchaři nalili do čaje ve velkém kotli 4 l rumu...“* (Tomíček 2006, 81).

Ze stojících staveb se v prostoru VVT Prameny zachovaly tři pozorovací kryty u obce Čistá, jeden velitelský kryt a tři obslužné kryty u obce Smrkovec. Nepodařilo se u nich zjistit typové označení. V sutinách budov je možné nalézt bunkry. V 70. letech 20. stol. bylo v blízkosti obce Čistá vystavěno několik okopů pro těžkou techniku, nosiče raket a také betonový kryt pro ochranu obsluhy, nacházející se poblíž jáchymovské šachty č. 20 (Tomíček 2006, 65-66).

5.4 Zánik vojenského újezdu

Jak již bylo výše uvedeno, k zániku VVT došlo v důsledku působení Jáchymovských dolů ve vojenském prostoru. Armáda byla často nucena ukončit či úplně zrušit plánované střelby a výcvik. V prostoru se bez ohlášení pohybovali pracovníci Jáchymovských dolů (Tomíček 2006, 131). Bylo budováno ubytování pro dělníky, elektrické sítě, sklady pro materiál apod. (Tomíček 2006, 136). Tato situace vedla k hledání náhradního prostoru pro výcvik armády.

Uranová a vizmutová ruda se ze Slavkovského lesa vyvážela už v době první světové války, byl tu založen důl Jindřich, který po válce přestal fungovat. Dodnes se zde nacházejí výchozy sekundárních minerálů uranu a také byly zjištěny staré práce, pravděpodobně obnovené za poslední války. Uran byl v těchto letech velmi žádaný, hlavně k výrobě zbraní a tlak k těžbě přicházel hlavně ze sovětské strany. Geofyzikální průzkum se z oblasti Jáchymova přesunul do blízkosti Horního Slavkova, Krásna a dalších obcí, kde se přímo nacházel vojenský prostor. Mezi MNO a Jáchymovskými doly došlo k dohodě o možnostech současného vojenského výcviku i geofyzikálního průzkumu. Dne 29. dubna 1947 se sešel zástupce MNO pplk. gšt. Alois Šeda s centrálním ředitelem Jáchymovských dolů Ing. Hegnerem a vládním zmocněncem Ing. Kovářem, aby se dohodli na průzkumu uranové rudy ve výcvikovém táboře. V této dohodě mj. stálo: *„pokračování v kutacích pracích a přechod k trvalému hornickému podnikání představuje mimořádný státní zájem“* (Tomíček 2006, 133). Dohoda byla dne 5. května 1947 potvrzena ministrem obrany arm. generálem Ludvíkem Svobodou (Tomíček 2006, 133). Těžba tedy dostala přednost před výcvikem vojska. Na základě dohody bylo vydáno povolení dobývání rudy ve Smrkovci. Dále byla podepsána dohoda o průzkumu v obcích Hrušková, Třidomí, Milíře, Dolní Lazy, Čistá, Bystřina, Krásná Lípa, Dvorečky a Prameny. Průzkum se rozšířil téměř na celé území vojenského prostoru a v mnoha případech následovala i těžba. Kvůli

probíhajícímu geofyzikálnímu průzkumu a následné těžbě bylo nutno upravit chystanou výstavbu střelnice (Tomíček 2006, 134).

V roce 1949 byl schválen zákon o vojenských újezdech č. 149/1949 Sb. Tento zákon ustanovil, jak mají být újezdy zřízeny, jak nahrazovat zábory a jaký mají vztah k ostatním subjektům. Díky tomuto zákonu se napravily některé nesrovnalosti s ostatními subjekty a organizacemi, týkalo se to především vyvlastění zemědělské a lesní půdy pro potřeby VÚ. Zálžitosti s Jáchymovskými doly se řešily dvoustrannými dohodami a vždy pro jednotlivou akci. Většina dohod probíhala až po zahájení činnosti. „*JD zahájily kutání na pozemcích vojenské správy u Horního Slavkova... Podle záznamů mi není známa dohoda o prováděné činnosti*“ (Tomíček 2006, 134–135). Průzkum byl takového rozsahu, že JD začaly budovat na území VÚ skladiště pro střelivo, materiál a geologické vzorky. Dále JD žádaly o znovuotevření již prozkoumaných důlních pracovišť. Průzkumy byly velmi rozsáhlé a neustále narušovaly střelby a výcvik, který musel být ukončen nebo zrušen (Tomíček 2006, 136). Práce JD nabyly takového rozsahu, že vojenské správě zůstala k dispozici jen jihozápadní zalesněná část VÚ, která k výcviku nestačila. Byla svolána porada, kde se měla řešit součinnost vojska a JD v prostoru VVT Prameny. Vojenská správa neměla zájem o prostor Prameny, pokud by zde dále pokračovaly práce Jáchymovských dolů. Jako náhrada za VVT Prameny se plánovalo zřízení vojenského prostoru Doupov. Než byl vybudován vojenský prostor v Doupově, probíhal výcvik vojsk 3. armádního sboru, po dohodě s JD, ve VVT Prameny, a to až do roku 1954 (Tomíček 2006, 138). Jáchymovské doly musely potvrdit, že nebudou v prostoru Doupovských hor provádět po dobu 10 let žádné hornické práce a náčelník Generálního štábu rozhodl, že bude navrženo předání Vojenského újezdu Prameny pro účely Jáchymovských dolů a prostor bude dále ponechán jako vojenský újezd. Tento návrh byl schválen 29. ledna 1953 Ústředním výborem KSČ, a vládou byl schválen 4. března téhož roku. Dne 22. ledna 1953 byl vydán rozkaz k likvidaci VÚ Prameny. V srpnu roku 1953 ministr národní obrany již rozhodl o zrušení vojenského újezdu a delimitoval ubytovací

objekty v Pramenech, a to dvacet budov pro JD, včetně správy budovy sanatoria. Ministerstvo vnitra připravilo v únoru roku 1954 návrh vládního usnesení o zrušení Vojenského újezdu Prameny, protože s jeho vrácením pro vojenské účely nebylo možné počítat. Tento návrh byl schválen vládním usnesením č. 1190 ze dne 29. Června 1954 (Tomíček 2006, 137-138).

5.5 Zaniklé vesnice

V důsledku výstavby VVT Prameny zaniklo a bylo zničeno mnoho vesnic. Jednalo se o vesnice v okrese Cheb: Horní Lazy, Dolní Lazy, Nová ves, Prameny. Sokolovský okres byl postižen o mnoho více. Zaniklo zde 29 obcí, a to Čistá, Horní Žitná, Dolní Žitná, Arnoltov, Bystřina, Chalupy Strohovy, Dvorečky, Ehrlich, Kostelní Bříza, Kovárna, Krásná Lípa, Leistnerova Hájovna, Libava, Lobzy, Melter, Milíře, Novina, Ostrov, Paseka, Rovná, Smrkovec, Studánka, Třídomí, Týmov, U Bauerů, Horní Hamr, U myslivny, U Smrků, Vranov, Zadní Domky. Vesnice buď zanikly úplně, nebo byly částečně zničeny (www.zanikleobce.cz, cit.: 14. 1. 2016).

5.5.1 Horní a Dolní Lazy

Horní Lazy se nachází jihovýchodně od Horní Žitné ve výšce 845 m. n. m. Výstavba se skládala z malých statků s dřevěnými domy. Původní název této obce je Perlsberg (Perlová hora) podle pověsti o výskytu českých granátů. Obec byla přejmenována v roce 1948 na Lazy. V písemných pramenech jsou Lazy poprvé zmíněny kolem roku 1370 v seznamu leuchtenburských lén (Beranová-Vaicová 2005, 49). V tomto období zde byly objeveny železné a stříbrné žíly, které byly těženy (www.slavkovsky-les.cz, cit.: 22. 2. 2016). Do roku 1850 patřily ke statku Žitná, poté se staly samostatnou obcí. Obec se rozdělila na Dolní Lazy a Horní Lazy. K roku 1869 zde bylo 150 domů a 1238 obyvatel, počet se stále snižoval. V roce 1991 je zde uváděno 6 domů a 15 obyvatel (Beranová-Vaicová 2005, 49).

V Horních Lazech byla v roce 1864 postavena škola a v roce 1905 zde byla vystavěna nová dvojtřídní škola, která je dodnes zachována. Také se zde nacházela myslivna, mlýn, železárna a pily na dřevo s mlýny. Jeden z mlýnů, Dolní mlýn, ležel východně od obce. Důležitým byl zdejší hamr, který sloužil k výrobě železných prutů, kruhů a lopat. Na potoce Velká Libava, který protéká od Horních Lazů, přes Dolní Lazy do Krásné Lípy, stálo velké množství mlýnů, pil a hamrů. Mezi Horními a Dolními Lazy se nacházelo také několik šachet na grafit, vedle kterých byly výrazné haldy hlušiny (www.slavkovsky-les, cit.: 22. 2. 2016). Naproti škole bývalo pekařství, vedle něj se nachází pomník obětem 1. světové války. Je zde zachována malá část původní zástavby (Beranová-Vaicová 2005, 49).

Dolní Lazy původně ležely níž než dnešní obec Lazy (www.slavkovsky-les.cz, cit.: 22. 2. 2016; www.kontaminace.cenia.cz). V Dolních Lazech byly také železné hamry, na místě jednoho z nich byla později postavena jednotřídní škola. Mlýn na obilí stál na potoce Velká Libava, poblíž se nacházely dvě pily, které zpracovávaly především dřevo pro hnědouhelné doly v sokolovské pánvi.

Dolní Lazy jsou zcela zaniklé, nachází se zde pouze části základů domů a kaplička, která byla v roce 1999 obnovena (Beranová-Vaicová 2005, 49). V roce 1929 zde bylo stálo 40 domů a žilo okolo 300 obyvatel (www.slavkovsky-les.cz, cit.: 22. 2. 2016).

5.5.2 Horní a Dolní Žitná

Ves Žitná se rozkládala podél cesty severozápadně od Horních Lazů v nadmořské výšce 793 m. n. m. Byla to kolonizační německá vesnice (www.slavkovsky-les.cz, cit.: 25. 2. 2016). První písemná zmínka o Žitné je z roku 1370, kdy byla leuchtenburským lénem. Do roku 1850 patřila, stejně jako Lazy, ke statku Žitná. Poté je samostatnou obcí a dělí se na Horní a Dolní Žitnou (Beranová–Vaicová 2005, 101).

V Horní Žitné se nacházel zámeček asi z 18. století, který byl postaven v místech starší tvrze. Měl zděné přízemí, hrázděné patro a prejzovou střechu. V jeho blízkosti byla v letech 1757 – 1763 postavena barokní kaple Nejsvětější Trojice (Beranová–Vaicová 2005, 101).

V polovině 19. stol. byla Žitná poměrně velkou vesnicí, dle sčítání je zde uváděno 74 domů a 574 obyvatel. V tomto období měla již vlastní školu, hospodu a pivovar s vinopalnou (www.slavkovsky-les.cz, cit.: 25. 2. 2016). K obci patřila také samota Doyscherhof. K roku 1869 se zde uvádí 80 domů a 569 obyvatel. V roce 1930 je to 76 domů a 424 obyvatel (Beranová–Vaicová 2005, 101).

V Horní Žitné byl proveden povrchový průzkum. Na základě leteckých snímků z roku 1952 byly vyhledávány relikty původních objektů. Vyhledané objekty i nálezy byly následně zaměřeny GPS a zaneseny do historické ortofotomapy (viz Obr. 89). Během tohoto průzkumu byly nalezeny dvě obdélné plošiny, které jsou zřejmě pozůstatkem po obytných domech. V těchto případech bylo patrné i obvodové zdivo ze stavebního kamene. Na základě klasifikace reliktních budov v prostředí zaniklého vesnického osídlení 20. století (dle Funk, L.– Sůkeník, J.– Váňa, M.), lze objekt č. 4 klasifikovat stupněm zachování č. 3. Základem této klasifikace je šestistupňová typologie, kdy stupeň č. 6 je nejhůře zachovaným a stupeň č. 1 nejlépe zachovaným. Každý stupeň má jasně daná kritéria, dle kterých můžeme objekty zařadit. U objektu se zachováním stupně č. 3, chybí dochované přirozené otvory, mohou být zachovány maximálně do výšky své spodní hrany. Zůstává celistvá část obvodového zdiva. U objektu č. 4 se jedná o západní část obvodového zdiva. U objektu č. 5 byla zachovaná zahloubená část domu, tudíž ho budeme řadit ke stupni č. 6, stejně jako zbývající objekty v zaniklé vesnici. K zařazení reliktního objektu k určitému stupni je rozhodující nadzemní část domu, pokud se nezachová nadzemní pozůstatek, řadíme objekt ke stupni č. 6. Stupeň č. 6 představuje rovnou a zplanýrovanou plochu, ze které nejsou patrné žádné objekty. Přítomnost stavby lze indikovat nepřímě, na základě historických ortofotomap, porostovými příznaky,

podpovrchovými nálezy stavební sutí nebo přítomností odhalených zahloubených částí domu (Funk, L. – Súkeník, J. – Váňa, M.). Po zanesení dat do historické mapy identifikované objekty odpovídaly tehdejší zástavbě. Relikt č. 5 je bohužel v historické mapě zastíněn vegetací, na základě nalezené zahloubené části lze předpokládat, že se zde objekt vyskytoval. Ostatní plocha vesnice je zplanýrovaná a po celé lokalitě je rozptýlen stavební kámen a cihly. Dnes slouží jako pastvina pro dobytek. Dále byl objeven zahloubený sklep s obloukovým kamenným stropem, který indikuje výskyt stavení. Nalezen byl železný dveřní pant a část plechu v místech původní zástavby. Po působení vojsk se v Horní Žitné dochoval pouze pomník obětem 1. světové války a několik podstavců božích muk a křížků.

V Dolní Žitné se dochoval pouze hospodářský objekt (Beranová–Vaicová 2005, 101; www.zanikleobce.cz, cit.: 14. 1. 2016).

5.5.3 Čistá

Město Čistá (Litrbachy, Lauterbach) dnes Čistá u Rovné (býv. okr. Sokolov). Je zaniklá obec ležící ve Slavkovském lese v nadmořské výšce 750-800 m. n. m. ve vzdálenosti asi 8 km od obce Prameny. Dnes je bývalé město součástí katastru obce Rovná a jeho katastrální rozloha je 13,92 km² (<http://www.uir.cz>, cit.: 21. 4. 2016).

Město bylo tvořeno obdélným náměstím, na kterém stál kostel. Náměstí bylo rovnoběžně orientované severní stranou s cestou ze Sokolova do Bečova nad Teplou a rozvíjela se z něj pravidelná ortogonální uliční síť. K severu se z náměstí táhla cesta do Lokte a k jihu cesta do Pramenů. Současně se založením městské lokace byl také založen kostel, který stál v západní části plochy, později zde stál mladší kostel (Kuča 2002, 606). Kostel archanděla Michaela byl nejvýznamnější stavbou v Čisté, další významnou památkou byla křížová cesta lemující cestu na hřbitov, nebo kaple sv. Jana Křtitele ze 17. století. Hřbitov se nacházel vedle kostela a nový byl zřízen v roce 1862 na okraji města (Beranová-Vaicová 2005, 20).

Čistá je v písemných pramenech doložena v roce 1370 a je uvedena v seznamu leuchteburských lén. V této době se zde již těžil cín. Nově postavené město bylo údajně založeno východně od staré vsi. V některé literatuře je uváděn rok 1551, ten ale neznamenal založení královského horního města, ale pouze potvrzení starších svobod a povýšení na královské horní město. Toto období znamenalo rozkvět (Beranová-Vaicová 2005, 19). Výsady města potvrdil Ferdinand I. a řídilo se právem města Jáchymov (Kuča 2002, 604). Také dostalo právo užívat svou vlastní značku, k označení zde vytěženého cínu, a právo užívat pečeť a znak (Beranová-Vaicová 2005, 19). Cín se zde těžil již ve 14. století a v polovině 16. století zaznamenal velký rozvoj. Čistá byla zřejmě lénem hradu Lokte, počátkem 16. století patřila Janu Pluhovi z Rabštejna. Doly a město patřily k panství Loket, ale poplatky byly odváděny do Bečova nad Teplou. Nejspíše bylo město vystavěno na území Bečova nad Teplou. Časem připadla Čistá královské komoře a po dobu čtyř let byla zastavena Štampachům jako loketské léno (Kuča 2002, 604-605). V období rekatolizace odcházeli luteránští němečtí dělníci do Saska a význam města přibližně od 80. let 16. století s těžbou upadal. Roku 1631 byla těžba zastavena a poslední doly byly definitivně uzavřeny kolem roku 1825. Poté se zde zpracovávalo dřevo (bednářství, truhlářství) a choval se dobytek (Kuča 2002, 605). V roce 1772 bylo město postiženo požárem a zcela zničeno (Kuča 2002, 606). Během požáru roku 1772 byly zničeny všechny písemné prameny k historii města i těžby (Kuna a kol. 2015, 83). Po tomto požáru bylo opět zastavěno, tentokrát jednodušší zástavbou. Časté byly celoroubené stavby, někdy s dřevěnými patry a štíty. Hrázděná konstrukce byla užívána spíše výjimečně v porovnání se starším obdobím. Ještě v období první republiky stály na jižním okraji města při cestě do Pramenů dva domy z původní zástavby (Beim Keferl a Simon Haus). Tyto domy měly složité členěné hrázděné štíty. Díky poloze na okraji města unikly požáru z roku 1772. S novou výstavbou byl postaven také nový kostel na náměstí (Kuča 2002, 606). V Čisté bývala měšťanská škola, která byla později přeměněna na obecnou. Roku 1869 zde byla otevřena pošta a později

také telegrafní stanice. V roce 1925 byla uvedena do provozu veřejná telefonní stanice. Bývalo zde i mnoho spolků, např.: hudební, tělocvičný a hasičský spolek, spolek divadelních ochotníků, válečných veteránů, včelařský spolek a mnoho dalších (Beranová-Vaicová 2005, 20). Kolem poloviny 19. století dosáhla maxima počtu domů a obyvatel, to význam města opět zvýšilo. Čistá nebyla nijak průmyslovým městem, a tak později její rozvoj jen stagnoval. Roku 1869 je v Čisté čítáno 281 domů a 1982 obyvatel, v roce 1900 zde stojí 261 domů a 1634 obyvatel a k roku 1930 klesá počet na 255 domů a 1192 obyvatel (Beranová-Vaicová 2005, 20). Po roce 1945 byla Čistá vysídlena v důsledku výstavby VVT Prameny a srovnána se zemí (Kuča 2002, 605). Dnes je v místech zaniklé Čisté pouze alej stromů, která lemovala severní stranu náměstí, zbytky kostela sv. Michaela s pomníkem, který je věnován sudetským Němcům a kříž na bývalém hřbitově. Z budov se zachovaly pouze zasypané sklepní prostory, někdy jsou pozorovatelné i půdorysy základů domů s podezdívkou a reliktů studen. Z komunikací je zachovalá jen cesta Krásno-Sokolov a odbočka na Prameny, ostatní komunikace jsou zaniklé nebo užívané jako polní cesty (Beranová-Vaicová 2005, 19; Kuna a kol. 2015, 86).

V Čisté byl natáčen instruktážní armádní film „Boj o osadu“, jako ukázka dobývání města, při kterém bylo město zcela zničeno a ve kterém můžeme naposledy vidět zbytky původní zástavby (Beranová-Vaicová 2005, 19; Kuna a kol. 2015, 84; Tomíček 2006, 83). Jednalo se o film pro potřeby armády, který nechal vyhotovit Vojenský filmový a fotografický ústav v roce 1948. Je to ukázka simulovaného boje o osadu v reálném prostředí jako jeden ze základů vojenské taktiky. *„Úkolem filmu je dokázat vám, budoucím obráncům osad, jak se připravovat na boje o osady a v osadách, abychom všichni společně dovedli bránit domovy tak úspěšně jako naši u Sokolova a na jiných bojištích druhé světové války“* (youtube.com – Boj o osadu, cit.: 22. 4. 2016; Tomíček 2006, 85). Film je dělen do jednotlivých oddílů, I. Tělesný výcvik beze zbraně, II. Průpravný bojový výcvik a III. Ukázky bojového výcviku (www.vhu.cz, cit.: 22. 4. 2016). V první části je představen nácvik překonávání překážek, skoky do

hloubky, přelézání ze střechy na střechu, sjíždění na kladce apod. V části druhé je předváděn nácvik průchodu domy, vrhání granátů do oken, jištění vojáků. Třetí část vypovídá sama o sobě. Ve filmu jsou záběry ničení původních domů dělostřeleckou palbou, plamenomety a pancéřovými pěstmi. Z ukázky je patrné, že vojáci užívali většinou trofejní ruční zbraně, ruské samopaly, ruční granáty, lehké kanóny a plamenomety. Budovy byly ničeny tanky (Tomíček 2006, 84; vhu.cz, cit.: 22. 4. 2016). Je zde také proveden nálet a bombardování dvou letadel přímo na město Čistá. „*Spojenou prací všech zbraní byl úkol splněn*“ (Tomíček 2006, 84). Film je také dostupný na internetovém serveru pro sdílení videosouborů www.youtube.com a na základě snímků z filmu rekonstruovala P. Dědková z Univerzity Palackého 3D podobu zaniklého města (www.18-21century.com, cit.: 22. 4. 2016).

Celkovou zkázu města dokonala těžba uranu Jáchymovskými doly v této oblasti Slavkovského lesa. Přímo v obvodu města se nacházel důl č. 20 (Beranová-Vaicová 2005, 19). Slavkovský les byl významný právě díky ložiskům cínu v malé hloubce pod povrchem. Těžba v oblasti je doložena od 14. století, kdy byla surovina získávána povrchovou těžbou pomocí rýžování. Jak již bylo uvedeno výše, Čistá dosáhla největšího rozmachu v polovině 16. století, kdy bylo město povýšeno na královské horní město a dostalo práva k těžbě (Beranová-Vaicová 2005, 19; Kuča 2002, 604-606; Kuna a kol. 2015, 83). Z tohoto období pochází důl Jeroným, jehož počátky je možné hledat již ve století 15. V první polovině 16. století vznikaly také hornické příručky *Georgia Agricoly*, který působil v Krušných horách. S příchodem dalšího století těžba v Čisté upadala a to přispělo k dochování reliktních důlních děl v původní raně novověké podobě. Těžba v některých místech pokračovala až do počátku 20. století a ukončena byla po první světové válce (Kuna a kol. 2015, 83). Dle zpráv bylo během využívání cínových dolů vytěženo 500 až 700 tun cínu (Kuna a kol. 2015, 84).

Důlní komplex Jeroným pokrývá plochu o délce přibližně 500 m, šířce okolo 150 m a místy je zahlouben až do 50 m. Chodby byly kutány

ručně pomocí želízka a mlátka, to dokazují stopy na stěnách. Také byla použita metoda sázení ohně, touto metodou byla hornina narušována žářem. Na důl Jeroným navazuje dědičná štola Bohatá sv. Barbora, která je 500 m dlouhá a její zavalené ústí se nachází severozápadně od samotného dolu. Ve svahu je možno nalézt haldy hlušiny. Druhá dědičná štola Jeroným ústí jižně od dolu v údolí Chalupeckého potoka a je dlouhá 405 m. Nejvýraznější relikty po původní těžbě je areál štol, které se propadají a na povrchu se projevují konvexními a konkávními objekty, tzv. pinkovištěm. V některých případech jsou propady hluboké až 10 m. Jedná se o podzemní prostory, které byly původně zajištěny výdřevou. Propady odhalily čela původních chodeb. Stále zde dochází k propadům a pohyb v místech je omezený. V areálu je možné najít pozůstatky dalších činností souvisejících se zpracováním vytěžené horniny. Budovány byly kaskády rybníků a kanálů, které zadržovaly vodu pro plavení rudniny, pro rýžovnictví a také sloužily k pohonu rudných mlýnů. Tyto mlýny již nelze identifikovat, místy tvar reliéfu naznačuje přítomnost podobných staveb. Mlýny byly později využívány k mletí obilí a pravděpodobně díky tomu se dochovaly zbytky dvou komplexů budov mlýnů včetně až 250 m dlouhých náhonů na Lobezkém potoce. Také zde byly zachyceny i mezní pásy a terasy zaniklých plužin. Zaniklé úvozy a relikty staveb neznámého účelu, objekty sloužící k zadržení vody a také vojenské okopy pro pěchotu i techniku zřejmě souvisejících se vznikem VVT Prameny (Kuna a kol. 2015, 84-86).

Archeologický výzkum zaniklého města Čistá prováděl Mgr. Filip Prekop na jaře roku 2014. Terénní poznatky byly porovnány s modelem terénu. Povrchovým průzkumem bylo zaznamenáno 170 antropogenních objektů a nálezů. V některých případech se dochovaly přístupové chodby a schodiště. Při severním okraji náměstí se našlo největší sklepení, které je možné přiřadit k budově radnice. Výraznými prvky, které se také dochovaly, jsou součástí vodního hospodářství města, jde o soustavu rybníků. S tímto komplexem rybníků souvisel zřejmě i identifikovaný podzemní průchozí prostor. V periferních částech jsou nalézány viditelnější prvky zástavby, jedná se o budovu s přístupným

suterénem a s ohrazením z kamenných sloupků. Zachované jsou také ulice při jižním okraji města včetně přilehlých staveb, suterénů a stromořadí. Nálezy zde zachycené reprezentují hlavně mladší fázi osídlení a zánik města, objeveno bylo několik mincí, předměty osobní potřeby a relikty vojenského materiálu z období poloviny 20. století. Průzkum zahrnoval také archeologický odkryv, který probíhal ve dvou fázích a zaměřoval se na lokalizaci kostela a vyhodnocení podobné situace v západní části intravilánu města. Zachycena byla interiérová dlažba hlavní lodi a severní obvodová zeď kostela. Také byl objeven četný počet dochovaných reliktních zástavby, členění ulic a zachované suterény budov (www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz, cit.: 22. 4. 2016).

6 VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM

Tato kapitola se bude věnovat studiu vybraných oblastí BVÚ Prameny z archeologického hlediska. Vybrané území bude podrobeno nedestruktivnímu výzkumu. Dále proběhne studium leteckých snímků oblasti a budou použita data z leteckého lidarového skenování.

6.1 Použité metody

Jako hlavní metodu v případě výzkumu tohoto táborového komplexu lze považovat průzkum antropogenních tvarů reliéfu (Kuna 2004). Tento výzkum je závislý na zkušenostech badatele, zda je schopen rozeznat v terénu reliéfní příznak. V tomto případě hrozí záměna vojenských a opevňovacích objektů s výkopy po hledačích kovů, těžební činností nebo s vývraty stromů. Relikty po polním opevnění se ve většině případů jeví jako konkávní a liniové objekty (Kuna 2004, 242). Další možností výzkumu, která bude pro toto téma stěžejní, je využívání dat geografické povahy (plány, mapy). Velmi důležitým pramenem jsou historické letecké fotografie z VGHMÚř v Dobrušce, které budou

konfrontovány se současnými leteckými snímky a se snímky digitálního modelu reliéfu.

Na základě nedestruktivních metod je možné rozpoznávat archeologické prameny vyhledáváním viditelných předmětů na povrchu a antropogenních tvarů reliéfu. Tyto metody lze dělit do tří základních kategorií. K první skupině, tj. dálkovému průzkumu Země řadíme analýzu družicových snímků, analýzu kolmých leteckých snímků a vizuální prospekci z nízko letícího letounu. Další oblast vychází z povrchového měření fyzikálních a chemických vlastností povrchových vrstev terénu, jedná se o geofyzikální metody, ke kterým řadíme použití detektorů kovů a geochemické metody. Třetí kategorie se zabývá povrchovým archeologickým průzkumem a vzorkováním povrchových vrstev, jde o povrchový průzkum nebo výzkum antropogenních tvarů reliéfů. Pokud je průzkum doplněn přesnějším měřením polohy objektů a výškopisu terénu, hovoříme o tzv. geodeticko-topografickém průzkumu. Během tohoto povrchového průzkumu lze také využít poznatky z geoidikační botaniky. Další metodou je povrchový sběr artefaktů a ekofaktů (Kuna 2004, 16-18).

V této práci se budu věnovat především povrchovému průzkumu, tj. vyhledávání a dokumentování útvarů antropogenního původu. To zahrnuje vyhledávání, zaměřování, třídění a interpretaci tvarů reliéfů, pozůstatků lidské činnosti. Toto je možné provádět v dlouhodobě zalesněné krajině, kde nemohly být objekty narušeny orbou. To se také potvrdilo v praxi. Relikty byly zachovány hlavně v zalesněných oblastech. V oblastech narušených orbou se mohou zachovat jen velké reliéfní tvary, jako valy a příkopy (Kuna 2004, 237).

Další důležitou disciplínou týkající se této práce bude letecká archeologie. Ta je jedním z nejdůležitějších způsobů získávání nových archeologických dat. Letecká archeologie je v archeologii velmi důležitá. Jde o pořizování šikmých i kolmých snímků z letadel nebo družic. Jedny z prvních fotografií jsou snímky antických památek a můžeme je datovat do konce 19. století, byly k tomu využívány balóny (Kuna 2004, 49-58).

Rozvoj byl zaznamenán s počátkem 1. světové války, kdy byl nutný letecký průzkum. V tomto období docházelo také k rozvoji fotografické techniky, kterou pak využívala archeologie. Mezi válkami se o rozvoj letecké archeologie zasloužil O. G. S. Crawford (Gojda a kol. 2010, 1). K dalšímu rozvoji došlo po 2. světové válce a dnes je letecká archeologie uznávaný obor ve světové archeologii (Gojda 2007, 18-19). Letecká archeologie je jedním z nejdůležitějších způsobů získávání nových archeologických dat. Díky ní můžeme detekovat památky, na základě půdních a porostových příznaků, které by nebylo možné vyhledat dosavadními metodami a identifikovat tak nová naleziště. Také je možné rekonstruovat zaniklou krajinu a studovat pozůstatky aktivit člověka v ní (Kuna 2004, 49-51; 76-80).

Letecké laserové skenování, označované jako LIDAR (light detection and ranging), je metodou dálkového průzkumu Země, který umožňuje vytvářet výškopisné modely (John – Gojda 2013, 8). Jedná se o trojrozměrné mapování zemského povrchu díky laserovému skenovacímu zařízení. S tímto principem laserového skenování se můžeme setkat také u totálních stanic (Gojda 2005, 806-807; John 2008, 253). Principem je schopnost laseru projít skrz vegetační kryt a vytvořit digitální model reliéfu země. Letecké laserové skenování přispívá v archeologii při mapování historické krajiny, při vyhledávání objektů jako jsou plužiny, zaniklé vesnice, mohylníky, těžební areály apod; (Gojda 2005, 809). Možná je LIDAR budoucností archeologie.

Skenování může být prováděno z pevné základny, z pohyblivé základny, např. automobilu, nebo ze vzduchu, kdy je měření prováděno letadlem nebo vrtulníkem. Skenovací zařízení vysílá vysokou rychlostí několik kontinuálních laserových impulsů k Zemi. Měří se vzdálenost mezi nosičem skenovacího zařízení a zemským povrchem na základě času, který uběhne od vyslání paprsku, odrazem od zemského povrchu nebo jiné překážky a návratem zpět do radarového přijímače, který impuls vyslal. Tato doba mezi vysláním a přijetím paprsku se pohybuje v nanosekundách, to umožňuje velmi přesně určit polohu překážek, od

kterých se impuls odrazil. K přesnosti také pomáhá integrace dalších prvků, jako GPS stanice zabudovaná na palubě letadla a pozemní síť přijímačů GPS signálů. I přes vysokou přesnost má LIDAR určitá omezení, musíme na ně brát ohled při plánování letů. Jde o oblačnost, mlhu a kouř. Paprsek také nemůže proniknout pevnou překážkou, to znamená, že v archeologii nelze dosáhnout úplného odhalení objektů, které jsou zahloubeny pod povrchem terénu, jámy, příkopy (John – Gojda 2013, 8-9).

V této práci jsou použity snímky digitálního modelu země 5. generace (DMR5G; Gojda 2005, 807-808), které poskytl Český úřad zeměměřický a katastrální.

6.2 Popis lokality

Jak již bylo výše uvedeno, VVT Prameny se nachází ve Slavkovském lese a zahrnuje bývalé okresy Mariánské Lázně, Sokolov a Toužim. Nedestruktivní výzkum byl prováděn ve vybraných oblastech v katastrálním území obce Prameny, a také byly zdokumentovány dva komplexy v jihozápadní části katastru obce Nová Ves. Obec Prameny leží v nadmořské výšce 725-760 m. n. m. s celkovou katastrální výměrou 24,6 km² (www.cuzk.cz, cit.: 29. 2. 2016).

6.3 Hodnocení leteckých snímků

V této kapitole budu porovnávat historické snímky, které jsou dostupné v rámci projektu mapování míst s potencionálním nebezpečím ekologických zátěží na serveru www.kontaminace.cenia.cz (www.cenia.cz) poskytnuté Vojenským geografickým a hydrometeorologickým úřadem v Dobrušce (VGHMÚř) se současným stavem terénu a dále se snímky z leteckého laserového skenování. Také budu srovnávat odvozené letecké měřické snímky z let 1952 a 1973, kdy tábor již neexistoval.

K průzkumu bylo vybráno šest datových listů od ČÚZK, které zachycují požadovanou oblast výzkumu s označením MLAZ44, MLAZ45,

MLAZ54, MLAZ55, MLAZ64 a MLAZ65. Území bylo rozděleno dle historických leteckých snímků na 10 sektorů (viz Obr. 4). Tyto datové listy zahrnují sektory 1-4, 6, 8-10 a větší část sektoru 5. Dále bylo využito, jak již bylo výše zmíněno, historických snímků z let 1952 a 1973. Snímky z roku 1973 zahrnují sektory 1-4 a 8-10.

Sektor 1 leží v jihozápadní části katastru obce na cestě směrem z Kladské na Prameny (viz Obr. 5). Plocha tábora je dnes z větší části zalesněná. Lesní porost zde tvoří převážně smrk a příměs olše (www.geoportal.uhul.cz, cit.: 11. 3. 2016). Nachází se zde část tábora, je orientován od jihu k východu a jeho severní hranici tvoří uměle vytvořený plavební kanál Dlouhá stoka. Tento plavební kanál byl roku 2014 zařazen mezi Národní kulturní památky, spojuje rybníky Kladský a Nový, protéká obcí Prameny až do Nové vsi (www.npu.cz, cit. 29. 2. 2016). Kanál sloužil jako zdroj vody pro hornická díla, především pro pohon vodních kol důlních čerpadel, drtících stoup, rudných mlýnů a hutních měchů. Také pro plavení dřeva, které bylo využíváno k těžbě v šachtách a k promývání a čištění rudy. Stavba kanálu začala v roce 1531 a trvala pět let. Bylo zde vybudováno 35 mostů, 13 stavidel pro rozvod k dalším náhonům a napájela 52 mlýnů na rudu (www.slavkovsky-les.cz, cit. 29. 2. 2016).

Rozloha tohoto tábora je cca 700 m x 300 m, vedly k němu tři přístupové cesty, dvě cesty na jeho okrajích jsou zachovány a využívány dodnes. Komplex lze rozdělit do dvou částí. Obě části jsou tvořeny řadou obdélných budov na severní hranici tábora. V západní části lze dle snímku rozeznat asi 6 budov, které jsou ve větších vzdálenostech od sebe než v části druhé, kde se nachází cca 10 budov velikostně menších. Na ploše lze pozorovat mnoho spojovacích cest a prázdné plochy, které není možné určit. V literatuře je tento komplex interpretován jako tábor. Mohlo se jednat o právě rozestavěnou plochu, nebo o plochu rozebíranou. Je také možné, že se zde nacházel autopark. Na novější historické fotografii je patrný vysázený lesní porost, který kopíruje tyto prázdné plochy (viz Obr. 6).

V tomto sektoru nejsou na lidarovém snímku zachované žádné pozůstatky po stojících stavbách. Nejsou zachovány ani žádné cesty, úvozy, ale pouze ty, které jsou využívány dodnes, a které vytyčují hranice tábora (viz Obr. 7). Ve východní části na pomezí lesa a pole, se vyskytuje pětice zahluobených objektů (č. 10-13 a 214). V těchto místech se na snímku z roku 1952 objevuje několik prázdných ploch obdélného tvaru. Severovýchodně jsou velmi dobře patrné pozůstatky těžby a narušený terén (č. 15). Velmi dobře viditelné na lidarovém snímku jsou celkem čtyři kruhové konkávní objekty pod sebou v místech s čísly 22 a 23, stejně tak dobře je můžeme pozorovat na historické fotografii z roku 1973 (viz Obr. 6). Na snímku z roku 1952 se nenalézají, tudíž se s největší pravděpodobností nejedná o vojenské objekty, datovat je tedy můžeme do období po zániku tábora.

Sektor 2 leží východně od sektoru 1. V jižnější části katastru obce Prameny při cestě směrem z Pramenů do Mariánských Lázní. Celková rozloha tábora je cca 700 m x 500 m, připomíná písmeno „L“ a z části se nachází v lese, kde je majoritní smrk s příměsí listnáčů (geoportal.uhul.cz, cit.: 14. 3. 2016). Objevuje se zde stejná situace jako v sektoru 1. V severní části tábora je cca 14 staveb v jedné řadě, na ně navazují spojovací cesty a prázdné plochy (viz Obr. 9). V tomto komplexu se vyskytuje skupina staveb, které jsou typologicky odlišné od ostatních, podobné se nacházejí také v sektoru 4 (viz Obr. 15 a 16). Zhruba uprostřed tábora můžeme pozorovat situaci, která se vyskytuje také v sektoru 3 a 10 (viz. Obr. 12 a 49). Jsou zde objekty v několika řadách ve velké blízkosti u sebe, nejedná se ale o stavby. Objekty se jeví jako vojenská technika.

Tento sektor je velmi dobře zplanýrován, to ukazuje i fotografie z 80. let (viz Obr. 10). Je zde viditelný pouze úvoz v severní, dnes zalesněné části tábora, který je využíván lesníky. Kopíruje ho dnešní lesní porost. Vyhledané objekty na lidarů není možné identifikovat (viz Obr. 11). V současné době slouží jako zemědělská plocha.

Sektor 3 leží severně přes cestu od sektoru 2. Jeho velikost je přibližně 200 m x 100 m. Území je mírně porostlé listnatými stromy. Na snímku je v severní části několik obdélných budov a nacházejí se zde objekty v řadách velmi hustě u sebe, jak bylo zmíněno v předchozím sektoru. Tento sektor bychom mohli interpretovat jako autopark, objekty jsou pravděpodobně vojenská technika (viz Obr. 12). Na fotografii z 80. let je možné v těchto místech vidět vegetační příznaky (viz Obr. 13). Znatelný je také úvoz procházející jižní částí autoparku. Dnes je západní část sektoru částečně zalesněna a jedna z příjezdových cest je tvořena betonovými panely, které jsou z dnešního snímku jasně pozorovatelné. Na modelu reliéfu můžeme pozorovat konvexní liniové objekty kopírující jednotlivé využívané části tábora (viz Obr. 14).

Sektor 4 leží jihovýchodně od sektoru 2 a 3 mezi obcemi Prameny a Sítiny. Nachází se ve svahu nad přírodní rezervací Mokřady pod Vlčkem v hustě zalesněné části, kde porost tvoří především smrk a borovice. Velikost tábora je asi 800 m x 300 m. Tento tábor je složen ze čtyř skupin budov v jednotlivých řadách nad sebou (viz Obr. 15). Na tomto sektoru je velmi dobře pozorovatelné, že relikty se v zalesněném terénu zachovávají mnohem lépe, než na polích (Kuna 2004, 237). Můžeme zde rozpoznat jednotlivé pravidelné obdélné stavby. Rozlišitelné jsou také jednotlivé skupiny těchto staveb a spojovací cesty mezi nimi. Nejvíce se objevují obdélné unifikované stavby, v menším počtu je můžeme pozorovat také v sektoru 2 (viz Obr. 10). Z lidarového snímku lze pozorovat jednotlivé obdélné relikty po stojících stavbách, také jsou dobře zachycené úvozy a jednotlivé cesty mezi skupinami budov. Dále jsou jasně viditelné muniční sklady nad táborem a jejich tvar (Tomíček 2006; viz Obr. 18, 19 a 20). Sklady byly zřejmě oploceny, což je vidět na všech fotografiích i na současném snímku (viz Obr. 15, 17 a 21). Jednotlivé muniční sklady se na fotografii z roku 1952 jeví jako rozestavěné nebo rozebírané, nevyužívané (viz Obr. 15). Možná byly v tomto období právě likvidovány. Na dvou východních budovách jsou patrně bez zastřešení a je tak vidět dělení jednotlivých místností. Snímek z 80. let ukazuje jejich využívání (viz Obr. 17). Budovy jsou opatřeny

střechou. Na modelu reliéfu je tato situace velmi jasná, výrazné jsou valy chránící stavby muničního skladu a lze pozorovat obdélné plošiny po jednotlivých zaniklých budovách podél cesty (viz Obr. 18).

Sektor 5 je na pomezí katastrů obcí Prameny, Nová Ves a Louka. Jedná se o dva rozsáhlé komplexy z větší části v zalesněné oblasti. Les je převážně jehličnatý s převahou smrku a borovice (www.uhul.cz, cit.: 16. 3. 2016). Oba komplexy mají zhruba stejnou rozlohu a to cca 420 m x 200 m. Vyskytují se zde typologicky stejné budovy jako v sektoru 4 (viz Obr. 16), jsou ve zhruba v sedmi řadách, ale jejich počet v řadách není pravidelný (viz Obr. 27). Místy se objevuje stavba rozměrově odlišná od ostatních. Směrem na severovýchod můžeme v historické fotografii spatřit trojici již nestojících obdélných budov podobného typu (viz Obr. 27, č. 145, 147, 149), které se objevují v sektoru 8 v blízkosti vodárny (viz Obr. 37, č. 166, 215, 216). Od nich je severním směrem jakási oválná plocha, zřejmě využívaná vojskem ke cvičení.

Na tomto sektoru je díky lidarovému snímkování dobře znatelné, jak byla původní plocha tábora zlikvidována (viz Obr. 29). V místech třech zaniklých budov jsou viditelné výrazné reliкty zdí (viz Obr. 31). Také jsou dobře pozorovatelné cesty, které zůstaly využívány do dnešních dob lesní správou. Je zde také možné pozorovat, jak vegetace kopíruje původní zastavěnou plochu (viz Obr. 28).

Jihozápadně od sektoru 5, ve východní části katastru obce Prameny, leží sektor 6. Tábor se skládá ze dvou částí o rozloze cca 150 m x 100 m a jsou podobného rázu jako sektor 3 (viz Obr. 32). Je zde minimální počet budov a viditelné objekty jsou zřejmě vojenská technika. Kolem komplexů jsou vyježděné cesty. Dnes se jedná o zatravněnou plochu, využívanou jako pastviny pro dobytek a také pro sklizeň sena. V sektoru 6 se setkáváme se stejným případem jako v sektoru 2, kde se také nachází zemědělsky využívaná plocha. Oblast je úplně zlikvidována a na lidarovém snímku je zřejmá pouze skupina tří konkrétních objektů v severní části tábora, kde podle fotografie z roku 1952 stály budovy (viz

Obr. 33 a 32). Na této situaci můžeme pozorovat, jak je v současné době plocha využívána.

Jihovýchodně od obce Nová Ves jsou dva tábory. Povrchovému průzkumu byl podroben pouze ten východnější, označen jako sektor 7 (viz Obr. 35). Leží na cestě mezi Novou Vsí a Loukou u Mariánských Lázní. Rozloha tohoto tábora je zhruba 250 m x 150 m. V táboře je na historickém snímku četné množství malých staveb, ale typologicky odlišných od staveb v sektoru 4 nebo v sektoru 5, jim podobné objekty se vyskytovaly v sektoru 6 a 3.

Sektor 8 zahrnuje širší oblast a to území západně od obydlené části obce (viz Obr. 37). První oblast je přístupná po lesní cestě přímo z obce Prameny. V místě jihozápadní části sektoru je na současné mapě pozorovatelná zplanýrovaná plocha. Na snímku z roku 1952 je viditelný tábor s několika řadami unifikovaných budov, jednotlivé bloky budov jsou propojeny cestami (viz Obr. 41). Objevují se zde i typologicky jiné stavby. Snímek modelu reliéfu nic nevykazuje. Jihovýchodně leží blíže neurčený objekt, po kterém je zřejmá obdélníková zahloubená plošina, dobře viditelná na lidarovém snímku. Mezi táborem a zmíněným neurčeným objektem je zalesněná oblast. Na modelu reliéfu je v místě lesa patrné rozrušení terénu, které se jeví jako záměrné, jedná se o celkem pravidelně obdélnou plochu ohrazenou ze tří stran valy s příjezdovou cestou ze strany čtvrté (viz Obr. 42). Fotografie z roku 1973 ukazuje v těchto místech velké narušení terénu technikou. U příjezdové cesty byly vystavěny čtyři budovy, které nejsou na předchozím snímku. Tudíž musely vzniknout v období mezi léty 1954-1973 (viz Obr. 38). Je možné, že sloužily Jáchymovským dolům. Severně od tábora se nalézá další část komplexu, jde zřejmě o autopark, jasná je podoba se sektory 3 a 5. Severně nad tímto táborem je z digitálního modelu reliéfu možno rozpoznat několik zahloubených kruhových objektů, a to celkem čtyři. Ze snímku z let 60. je tyto kruhové objekty možné vyhledat také (viz Obr. 41 a 42). Takto se jeví jako okopy, ale nejsou unifikovaných rozměrů a zdají se být rozměrově větší. Mohlo se jednat o nálevky po granátech. Některé

nálevky se upravovaly na okopy a pohotovostní úkryty (MNO 1972). Směrem po cestě zpět do Pramenů se po levé straně nalézají relikty zřejmě civilního domu, jeho tvar je do písmene „L“. Na historické mapě je tento objekt již jako relikv, vojskem tedy asi neužíván, nebo sloužil jako cílová plocha (č. 166).

Pokud se přesuneme do severní části sektoru 8, na historické fotografii nalezneme v místech v blízkosti u vodárny stopy po dvojici obdélných staveb, na novějším snímku z 80. let už je patrné působení zánikové transformace. V těchto místech se na lidarů objevují jakési obdélné plošiny, s velkou pravděpodobností se jedná o pozůstatky domů. Jihozápadně přes cestu nacházíme na fotografii z roku 1952 objekt o délce 100 m podobající se zákopu, v literatuře je tento prostor interpretován jako střelnice (viz Obr. 43). Z novější fotografie můžeme pozorovat, jak se proměnila vegetace a oblast střelnice se začíná postupně zalesňovat. Je zajímavé že, ač je zákop vcelku rozměrný, tak na modelu reliéfu moc jasný není. Může to být také způsobeno velkou hustotou lesního porostu (viz Obr. 44).

Sektor 9 zahrnuje území přímo v obci Prameny. Zde můžeme pozorovat, jak se krajina měnila v čase od roku 1952, jak byla vesnice vysídlena a srovnána vojskem se zemí, zůstaly pouze domy, které byly pravděpodobně jimi využívány. V západní části obce v poli se nachází skupina třinácti budov, které nalézáme také v sektorech 4 a 5 (viz Obr. 45) Nezanedbali zde žádnou stopu, pozůstatky po typu těchto objektů nalézáme pouze v sektoru 4. Na novější fotografii už jsou zničené objekty zcela zaniklé a na dnešní mapě pozorujeme již novou zástavbu v obci.

Sektor 10 leží u cesty z Pramenů do Sítin, směrem k sektoru 4. Jedná se o malý prostor o velikost přibližně 120 m x 60 m. Pravděpodobně se jednalo o autopark. Měl se nacházet na místě letiště (Tomíček 2006, 104). Sektor 10 je podobný sektoru 6 a 3. Z novějších snímků tato oblast nic nevykazuje, tudíž můžeme v těchto místech potvrdit existenci autoparku (viz Obr. 49, 50, 51).

6.4 Zaměření a interpretace terénních reliktnů

Interpretace nalezených reliktnů probíhala přímo v terénu. Ke studiu polního opevnění byla použita příručka Polní opevnování (Povrchové a zapuštěné objekty), Žen-2-1/1 z roku 1965. V roce 1950 došlo k reorganizaci armády dle sovětského vzoru. Model bylo nutné přizpůsobit součinnosti se Sovětskou armádou, byl sjednocen vojenský výcvik a také zbraně (Kolektiv autorů 1989, 75). Armáda dostávala dodávky nové bojové techniky, která byla vyráběná na základě sovětských licencí (Tomíček 2006, 13–14). Bylo čerpáno z předpisů pro polní opevnování v SSSR. V československých předpisech MNO od 50. let 20. století se objevuje mnoho podobností se sovětskými předpisy pro polní opevnování, které je z období 2. světové války, resp. z roku 1942. Také proto, že Československá armáda využívala po roce 1948 zbraně sovětské výroby, muselo se přizpůsobit i opevnění. Československé příručky navazovaly na ty sovětské, není možné doložit v jak velké míře a zda se jen částečně přizpůsobily, anebo je plně převzaly (Šilhánek 2011, 10-13).

Nalezené objekty byly zaměřeny pomocí GPS stanice a zaneseny do systému ArcGIS. Z výsledných dat byl vytvořen plán objektů, ze kterého je možné rekonstruovat strukturu podoby tábora a zobrazit prostorové vztahy. Data byla pomocí funkce georeferencing přímo porovnána se snímkem z let 1952, 1953 a lidarem. Ve většině případů došlo ke shodě, především v sektoru 4, kdy byly s téměř 100% přesností vyhledané objekty identifikovány a potvrzeny (viz Obr. 17 a 20).

6.4.1 Dokumentace lokality

V každém sektoru proběhl povrchový průzkum antropogenních tvarů reliéfů. Relikty byly vyhledávány na základě historických leteckých snímků, protože tyto snímky jsou vcelku dobře dostupné. Nalezené vojenské objekty byly zaměřeny přístrojem GPS a následně zaneseny do geografického informačního systému, do programu ArcMap. Objekty byly fotograficky zdokumentovány a byla provedena interpretace nalezených

reliktů. Případné nálezy byly taktéž zaměřeny GPS, vyfotografovány v terénu a interpretovány. Sektor číslo 4 byl podroben detailnějšímu průzkumu.

6.4.1.1 Sektor 1

Byly vyhledávány pozůstatky po budovách, ale nejsou zde patrné náznaky po výše zmíněných rozestavených plochách, je tedy možné, že v těchto místech nebyly ani žádné objekty vystavěny. Jak uvádí R. Tomíček, který své poznatky čerpal z VÚA-VHA, tak některé vojenské objekty nebyly pro krátké trvání VVT vůbec postaveny (Tomíček 2006, 65-66).

Podél dlouhé stoky byly nalezeny dva konkávní objekty, které by mohly být interpretovány jako okopy pro střelce (viz Obr. 57 a 58). Okopem se rozumí objekt pro vedení palby (MNO 1972). Jsou označeny na mapě čísly 2 a 3, oba orientovány směrem na Dlouhou stoku. Rozměry objektu č. 2 jsou cca 1,5 m x 1 m a hloubka cca 20 cm, jeho tvar je podkovovitý. Výška násypu se pohybuje okolo 20 cm. Okop má předprseň širokou cca 30 cm. Při stavbě okopu budoval střelec z vytěžené horniny přední násyp a mezi předním okrajem výkopu a násypem byla ponechána předprseň široká 20-30 cm, která sloužila pro opření loktů při střelbě. Hloubka okopu by měla být 30 cm a v předním násypu se ponechala střílna o výšce 10 cm. Tvar a rozměry okopu se volily takové, aby se do něj vešel trup střelce. Okop ke střelbě vkleče se stavěl z okopu ke střelbě ze samopalů vleže vyhloubením u přední stěny na délku 60 cm. Z vytěžené hlíny se na čelních a bočních stranách vytvořil násyp vysoký 30 cm, v místě střílny byl násyp vysoký 10 cm. Tvar a rozměr násypu mohl být upraven tak, aby poskytoval co největší ochranu a umožnil bezpečné vedení palby (MNO 1972). Taktéž se mohlo jednat o okop pro kulomet. Okop pro střelbu z kulometu vleže je hluboký 30 cm, výška násypu v místě střílny je do 20 cm a výška ostatního násypu je 30 cm. Pro střelbu vkleče je hloubka 60 cm (MNO 1972).

Objekt č. 3 je v terénu málo znatelný a postižený zánikovou transformací (Neustupný 2007, 46-51). Zřejmě se taktéž jednalo o okop pro střelce. Rozměry u něj nešlo přesně určit, není jasná jeho hranice. Na lidarovém snímku je v místě okopů (č. 2 a 3) ne moc dobře viditelný násep okopu, ovšem pokud by relikv nebyl nalezen v terénu, na lidarovém snímku je tento typ objektu nemožné vyhledat.

Objekty ve východní části tábora označeny čísly 10-13 a 214 jsou pravidelné obdélné konkávní plošiny o velikosti cca 8 m x 4 m a hloubce cca 90-120 cm. Největší, č. 13, má rozměry cca 10 m x 6 m. Tyto objekty jsou na jihovýchodní straně opatřeny vstupy uprostřed (viz Obr. 59 a 60). V terénu bylo těchto objektů nalezeno celkem pět. Po zanesení dat z přístroje GPS byly objekty identifikovány také na historickém snímku jako prázdné plochy. Ze snímku je patrné, že objektů je zde celkem šest. Jsou situovány v řadách nad sebou po třech (viz Obr. 5). Nebyla zde patrná žádná konstrukce, mohlo se jednat o dřevěné stavby, nebo zahloubené stany. Také je možné, že stavba byla započata, ale nedokončena, nebo likvidována. Dnes je tato část zalesněná. Tyto objekty (č. 10-13 a 214) se na lidarů jeví jako oválné zahloubené objekty s neunifikovanými rozměry (viz Obr. 7).

Severovýchodně od těchto objektů, v zalesněné části, (č. 5) byly nalezeny nepravidelné konkávní a konvexní útvary, které nelze blíže identifikovat, dále také narušení hledači kovů. Lze je interpretovat jako těžbu, která byla v oblasti Slavkovského lesa zahájena již roku 1354 (Jaša 2009, 17). Na mapách z II. vojenského mapování z let 1836-1852 a z III. vojenského mapování z let 1877-1880 je tato oblast označena jako Steinbruch, což v překladu značí lom, je zde také šrafováním vyznačena oblast těžby (www.oldmaps.geolab.cz; geoportal.gov.cz, cit.: 12. 3. 2016). Dle geologických map se zde nachází důlní díla a stará důlní díla (Česká geologická služba, geoportal.gov.cz, cit.: 12. 3. 2016).

Směrem na jih od těchto objektů je konkávní obdélný objekt s rozměry cca 1,2 m x 1 m jeví se jako okop pro střelce (č. 29).

V místě bodu č. 14 byl nalezen příkop a studna, mohlo se jednat o nádrž, která zajišťovala zásobování a přívod vody do tábora. Byly zachyceny spojovací cesty, které jsou využívány dodnes lesníky. V těchto místech se vyskytovaly zbytky cihel. Některé budovy mohly být cihlové, nebo s cihlovou podezdívkou. Ve východnějším komplexu byly objeveny dva kruhové objekty nad sebou (č. 22 a 23, Obr. 61), s průměrem cca 10 m, které na historickém snímku z roku 1952 nejsou vyobrazeny, můžeme je tedy datovat do období po zániku tábora a pravděpodobně souvisely nějakým způsobem s prováděnou těžbou, mohlo se jednat o zásobárnu vody nebo o odvodňovací nádrže. Na lidarovém snímku jsou dobře pozorovatelné, stejně jako na fotografii z roku 1973 (viz Obr. 6 a 7).

6.4.1.2 Sektor 2

Dnes je v místech tohoto tábora pole a jeho část se nachází v lese. Jediný nález z povrchového průzkumu, který by zde doložil nějaké pozůstatky tábora, jsou cihly a stavební kámen navršený a odklizený na okraji plochy pole. V zalesněné části byly objekty zachovány o něco lépe. Byly objeveny čtvercové a obdélné pravidelné konkávní objekty spolu s cihlami, které mohly indikovat relikty staveb označené čísla: 36-38, 40, 41, 48. V místě bodu č. 47 jsem objevila čtvercový konkávní objekt jevící se jako kulometný okop (viz Obr. 62). Okop pro střelbu z kulometu vleže je hluboký 30 cm, výška násypu v místě střílny je do 20 cm a výška ostatního násypu je 30 cm (MNO 1972). Dále byly nalezeny nepravidelné zahloubené objekty, které nelze jasně určit (č. 49-51). Lokalita byla zřejmě navštívena hledači kovů, vyskytovalo se zde mnoho vyhloubených jam a v jejich blízkosti ležely kovové předměty, pro hledače asi nezajímavé, tak zůstaly ponechány na místě. Díky těmto narušením jsem našla dvě vystřelené mosazné nábojnice (č. 39 a 53, Obr. 86), železný dveřní pant (č. 43), železnou součást dveří a dvířka od kamen (č. 46). Dále z nálezů mohu uvést porcelánovou mísu bez označení (č. 52) a dvě skleněné lahve odhadem o obsahu 0,7l (č. 43).

6.4.1.3 Sektor 3

V terénu bylo nalezeno pouze několik nepravidelných konvexních a konkávních reliktních, které nelze přesněji určit. Dle snímku se mohlo jednat o již výše zmíněný autopark.

6.4.1.4 Sektor 4

V terénu byly nalézány četné relikty po jednotlivých budovách. Tyto pozůstatky se projevují jako pravidelné obdélné plošiny vystavěné ve svahu a byly velmi dobře rozpoznatelné (viz Obr. 63 a 64). V několika málo případech bylo zachováno obvodové zdivo z kamenů a cihel. Dle naměřených GPS souřadnic a porovnání s historickými snímky se tento případ objevil především u budov rozměrově větších.

Identifikované relikty jsou obdélné, do svahu vystavěné plochy. Jejich velikost je různá, objekty označeny bílým čtvercem mají unifikované rozměry a to cca 6,6 m x 7,7 m, těchto objektů je většina. U těchto unifikovaných reliktních byly ojediněle nalézány pozůstatky cihel, tašek, či jiných stavebních materiálů. Rozměry byly získávány z posledního, západního bloků budov, ten byl podroben bližšímu průzkumu. Objevilo se několik typů budov a to s rozměry: cca 14 m x 6,5 m (č. 231), cca 12 m x 9 m, nebo 28 m x 9 m (č. 118, Obr. 65), zde nebylo možné rozeznat konec identifikované stavby. Buď se jednalo o jednu velkou stavbu, nebo o dvě stavby stojící velmi blízko u sebe, dle snímku z roku 1952 se jeví objekt jako jedna stavba (viz Obr. 16). V jeho místě se pod vrstvou mechu našlo množství cihel. Dále relikty s rozměry: cca 6 m x 4 m (č. 58), 13 m x 7 m (č. 235), 16 m x 6 m (č. 237), 8 m x 7,5 m (č. 238). Tato stavba je zastíněna vegetací. U reliktních s označením 235 jsem našla množství střešních hliněných tašek pod vrstvou mechu. Stavba č. 237 je opět zastíněna vegetací, takže nelze přesně říci, zda se jedná o unifikovaný objekt, nebo o objekt s odlišnými rozměry. Stavby s označením 130 a 129 se v terénu jeví jako dvě stavby, dle leteckého snímku jde o jednu budovu. V zalesněné části se objevil reliktní stavby se zachovalými pozůstatky zdí a cihel o velikosti

6,9 m x 3,3 m, na delší straně je stavba rozvalená (č. 230, Obr. 71). Mezi jednotlivými unifikovanými relikty je odstup cca 1 – 2 m. U jednoho z pravidelných obdélných objektů byly zachovány relikty schodů a betonová spodní konstrukce (č. 139, Obr. 66). Dle leteckého snímku by se mělo jednat o jeden z unifikovaných objektů. Je možné, že některé z objektů, které sloužily vyšším důstojníkům, nebo se mohlo jednat o společné prostory (jidelny, umývárny apod.). Vzhledem k malému počtu nalezených cihlových reliků zdí bych se přikláněla k možnosti, že se v této oblasti nacházely především dřevěné budovy nebo stavby z prken, které po rozebrání nezanechávají v krajině žádné větší stopy. Ve VÚ Boletice žily útvary při dlouhodobém výcviku ve stanech (MO 2006, 42). Číslem 78 byl označen liniový příkop, který zřejmě umožňoval odvodnění tábora, protože lokalita je silně podmáčená.

Severovýchodně směrem k přístupové cestě byly objeveny celkem čtyři střelecké okopy (č. 223-225, Obr. 68) a tři zákopy (č. 226-228, Obr. 69). Na historickém snímku jsou celkem jasné (viz Obr. 22). Z lidarového snímku nelze objekty identifikovat stoprocentně, patrný je ze severnějších zákopů, objekt ale neodpovídá označení přístroje GPS. Dále se v místě okopu vyskytuje liniový konkávní objekt připomínající zákop. Tyto nejasnosti jsou zřejmě způsobeny odchylkou přístroje (viz Obr. 24). Menší objekty, tedy zmíněné okopy, v této oblasti nelze identifikovat. Zákopy byly dle příručky hluboké obvykle od 60 cm do 180 cm. Šířka u povrchu terénu se pohybovala od 90 cm do 120 cm, šířka dna byla 40 až 60 cm a výška násypů dosahovala 30 až 60 cm. Umožňovaly krytý pohyb a pozorování, ochranu a vedení palby (MNO 1972). Zákop s číslem 228 je v porovnání s ostatními mohutnější a více zahloubený. Na letecké fotografii, kde byly tyto objekty identifikovány, jsou zřejmé tři útvary velmi podobné zákopům, s velkou pravděpodobností se jedná o nalezené zákopy. Po zanesení dat z přístroje GPS do softwaru ArcMap se ukázala velká odchylka s nepřesností až několik metrů (viz Obr. 22 a 24).

Z nálezů ze sektoru 4 mohu uvést porcelánovou mísu, která se objevila také v sektoru 2, smaltovaný džbán bez značky na dně,

skleněné lahve zřejmě na víno o obsahu 0,7l, pozinkované bandasky (viz Obr. 83), dvířka od kamen a kamna (viz Obr. 88) a porcelánový izolátor (viz Obr. 84).

Jihovýchodně nad tímto táborem probíhá štěrková lesní cesta vedoucí do obce Sítiny. Podél cesty se nacházelo několik domů. Jedním z nich byla kavárna a restaurace Volfštejn (také Vlček), která fungovala od roku 1911. Po válce opuštěný objekt využívali lesní dělníci, nebyl nijak obnoven, protože se již vědělo, že toto území bude začleněno do VVT Prameny. Na podzim roku 1946 restaurace vyhořela. Později byl v blízkosti této kavárny vybudován muniční sklad pro Klimentovská kasárna, který tu byl až do roku 1990, poté byl prostor otevřen (Zaniklá výletní kavárna Café Wolfstein, cit. 15. 3. 2016). Podle R. Tomíčka a archivních pramenů byl tento muniční sklad využíván již během fungování VVT Prameny. O tom, že se jednalo o muniční sklad, by mohla vypovídat i poloha ve špatně přístupné oblasti. Na základě povrchového průzkumu zde byly objeveny tyto muniční sklady dva, a to podél cesty směrem na Sítiny v místech zaniklých staveb. Jsou zde patrné ochranné výrazné valy (č. 221 a 222, Obr. 18 a 19). Jejich vnitřní rozměry jsou velmi podobné, větší (č. 221) je o rozměrech 18 m x 11 m a od velikostně menšího se liší pouze monumentálnějším předním ochranným valem. Menší sklad má rozměry 17 m x 11 m. Výška jejich bočních valů je zhruba 5 až 6 m.

Směrem od cesty k táboru ve svahu, pod bývalou restaurací Vlček se nachází vyzděná studna (č. 229), původně možná s přístřeškem a s rozměry 2,5 m x 2,5 m. Mohla být využívána k zásobování tábora vodou. V blízkosti studny byl nalezen odpadní areál, který obsahoval velké množství skleněných lahví a porcelánového nádobí s označením Schlaggenwald, česky Horní Slavkov, jde tedy o zboží z hornoslavkovské porcelánky. Značku na dně, která se zde objevila, používala porcelánka mezi léty 1918-1945, pak se užívala jiná (Oceňování starožitného porcelánu). S velkou pravděpodobností se jedná o vybavení bývalé restaurace.

6.4.1.5 Sektor 5

Severovýchodně od táborů byly objeveny relikty několika budov obdélného tvaru se zachovalými obvodovými zdmi z opracovaného kamene (č. 143, 145, 147, 149). U některých je patrné i vnitřní členění (č. 147). Z historického snímku jsou tyto objekty velmi dobře zachycené a již v době pořízení fotografií, v roce 1952, byly stavby zaniklé (viz Obr. 27). Jejich vznik lze tedy datovat před rok 1952 a armáda je s největší pravděpodobností nevyužívala. Využity byly možná jako objekty k nácviu střelb. Je možné, že by likvidace tábora probíhala už v roce snímkování tedy roku 1952 a tyto stavby byly zbourány jako jedny z prvních, ale k této interpretaci se spíše nepřikláním.

V místech jižnějšího tábora měl stát četný počet budov vedle sebe v řadách, obdobného charakteru, jako je tomu v případě sektoru 4. Objeven byl konvexní kruhový objekt interpretován jako okop pro střelce (č. 150; MNO 1972). V jihovýchodní části tábora nalezen obdélný mírně zahloubený objekt o velikosti cca 30 m x 10 m, na historické mapě zobrazen jako bílá plocha (č. 152), jednalo se zřejmě o pozůstatek stavby, cesty, nebo parkoviště. V západnějším táboře byly v několika případech nalezeny obdélné, mírně zahloubené relikty a bloky opracovaných kamenů a cihel (č. 172), v jednom případě bylo viditelné i obvodové zdivo (č. 174). Po zanesení GPS souřadnic lze body identifikovat na místech stojících budov. V místech největší budovy tábora (č. 184) jsem našla velké množství cihel na hromadě a konvexní plošinu obdélného tvaru. V blízkosti těchto reliktních v zalesněné části byl objeven pozůstatek stavby se zachovanými kamennými schody z opracovaných kamenných bloků (č. 185).

Na lidarovém snímku jsou nejlépe zachyceny pouze stavby zděné, u kterých byly objeveny relikty zdiva. A to především uskupení budov v severovýchodní části tábora s čísly 145, 147 a 149 (viz Obr. 31), a dále relikty budovy č. 184, kde je na reliéfu viditelný čtvercový objekt (viz Obr. 30). Objekt č. 143, ač se jednalo o budovu s částečně zachovanými

relikty, není na lidarovém snímku moc jasný v porovnání s předchozími zmíněnými relikty. To samé se týká objektů s č. 185, 172, 174, kde zůstaly částečně zachovány zbytky zdiva, ale na modelu reliéfu nejsou viditelné. Lesní cesty jsou využívány i dnes, lze je velmi dobře identifikovat.

Díky povrchovým sběrům zde bylo nalezeno obrovské množství nádob hlavně bandasek, které jsou rozptýleny po celé ploše tábora a byly nalézány hlavně v sektorech 4 a 5. Dále se zde objevovali izolátory nízkého napětí a objímka na žárovku.

6.4.1.6 Sektor 6

Tento sektor se z větší části rozkládá na poli. Na okrajích pole bylo navršeno množství kamení a menší množství cihel a různé suti, které byly pravděpodobně vyklizeny z užívané plochy pro umožnění práce zemědělských strojů. Důsledkem tohoto byly právě všechny nálezy objeveny v zalesněných částech, na pomezí lesa a pole (viz Obr. 32). Tento tábor je strukturou odlišný od předchozích popsaných, ale velmi podobný sektoru 3. Předpokládám zde autopark s hangáry pro techniku. Nebyl zde žádný náznak jakéhokoliv existujícího objektu a to by mohlo potvrdit existenci případného autoparku. O tom by mohly vypovídat i nálezy. Objeveny byly dvě gumové části z vozu, mohlo se jednat o část pásu tanku nebo vozidla (č. 194 a 187; Obr. 87). Dále byly objeveny v haldě suti dvířka od kamen a kusy plechového sudu s asfaltem (č. 198). Což také může indikovat výrobní areál.

6.4.1.7 Sektor 7

Dnes je tato plocha využívána pro sklizeň sena a jako v předchozích případech, zde byly nalézány na okrajích pole haldy kamení s příměsí cihel, které byly vyklizeny, aby nebránily zemědělské technice. Jediný objekt, jevící se jako objekt spadající do období existence VVT, je obdélný objekt o velikosti cca 5 m x 7 m (č. 213), mohlo se jednat o cihlovou budovu, která je na historickém snímku v blízkosti

neměřenému bodu. Vlevo přes pás lesa od tábora vyvěrá pramen Grünské kyselky (viz Obr. 35). V oblasti této kyselky jsou na historickém snímku tři podlouhlé budovy. Jde o stáčírnu minerální vody, která byla po roce 1929 rekonstruována a rozšiřována o pavilon, letní restauraci, kavárnu a hostinec manželé Löserovými. Po 2. světové válce bylo ukončeno stáčení, ale stáčírna Grünské kyselky fungovala jako sklad pro lahve Novoveské kyselky, která vyvěrá několik set metrů severně. 15. srpna 1948 bylo stáčení zastaveno a území přešlo pod vojenskou správu (Švandrlík 1975, 104-111). Po vzniku VVT kyselku využívali vojáci, ale o okolní objekty se nestarali, a tak došlo k jejich chátrání. Vojsko budovy využívalo jako sklady a garáže (www.slavkovsky-les.cz, L. Jaša, cit.: 18. 3. 2016). Severně od stáčírny byl objeven val, je velmi dobře viditelný jak na historickém snímku, tak na současném. Tento val byl by mohl být pozůstatkem hráze zaniklého rybníka, který je vyobrazen na I. vojenském mapování z let 1764-1768 a 1780-1783 (Švandrlík 1975, 104-111). Obdobný val se objevil v blízkosti tábora (č. 211).

6.4.1.8 Sektor 8

Prvním nalezeným objektem v sektoru 8 byla zachovalá železobetonová stavba maskovaná osetím trávou s odvětráváním a komínem o velikosti cca 12 m x 6 m. Je přístupná z cesty (č. 153; Obr. 75). Tyto maskovací práce se prováděly v souvislosti s reaktivací předválečného opevnění a s opravnými pracemi od roku 1949. Některé pevnůstky byly opatřeny tmavým cementovým postříkem a otvor střílen byl zazděn heraklitovými deskami. Zastření se nejprve provádělo pouze nátěry, násypy před objekty, osetím trávou a výsadbou keřů. Také se objevily návrhy na zřízení zastíracích dřevěných seníků, stodol a staveb vyskytujících se na loukách a polích. Klamně nástavby se objevovaly v blízkosti komunikací nebo obcí (Dubánek – Lakosil - Minařík 2008, 32-35). Kolem tohoto objektu je patrný obvodový val. Objekt by mohl být interpretován jako sklad či garáž. Vzhledem ke snadné přístupnosti a slabšímu opevnění předpokládám, že objekt nemohl sloužit jako muniční sklad. Naproti tomuto objektu je, severovýchodně po cestě, přístupný

cihlový zaniklý dům tvaru písmene „L“ (č. 166). V prvním křídle bylo částečně zachováno obvodové zdivo a v druhém křídle se zachovaly cihlové sloupy. Tento objekt vykazuje charakter zemědělské usedlosti. Mohlo se jednat o stodolu s cihlovými pilíři navazující na obytnou stavbu, prostor mezi pilíři mohl být vyplněn dřevěnými prkny.

Jihozápadně se nachází areál ohrazený ze tří stran valy, s rozlohou cca 60 m x 50 m. Jde s největší pravděpodobností o střelnici a dodnes se užívá k tomuto účelu (č. 155; Obr. 79). Na lidarovém snímku je liniový objekt jevící se jako zákop, ovšem nebyl detekován přesně v místě, kde byl nalezen, může to být způsobenou odchylkou GPS stanice (č. 161; Obr. 42). Dále byly v těchto místech objeveny pozůstatky železobetonové stavby, zavezené sutí a navážkou. Mohlo se jednat například o sklad střeliva, nebo zbraní (č. 162). Pár metrů východně byl nalezen zřejmě podstavec trafostanice (č. 163) a v okolí byl objeven telefonní drát (Obr. 85), izolátor a jistič. Objekt interpretovaný jako sklad (č. 162) na snímku z roku 1952 není viditelný, stejně jako trafostanice (viz Obr. 37). Pokud nejde o odchylku GPS přístroje a není zastíněn okolní vegetací, tak je možné, že tyto dva objekty byly také součástí později vystaveného komplexu, tedy po zániku tábora mezi léty 1954-1973, který mohly užívat Jáchymovské doly, jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách.

Jižně se nachází neurčený objekt, který je viditelný na historickém snímku, po průzkumu byly v této oblasti nalezeny konkávní plochy, betonová deska a rozvaliny kamení. Nelze blíže určit, o jaký objekt se jedná.

Severně od této oblasti a severozápadně od obce, v místech u vodárny, se v částečně zalesněném území vyskytují dva relikty domů (č. 215 a 216; Obr. 43) se zbytky cihlového zdiva. Nalezen zde byl železný pant od dveří, krumpáč a rozbité kameninové potrubí. Velikost druhého objektu (č. 216) je cca 8 m x 30 m a u něj zachována trojice schodů. Na snímku z roku 1952 jsou tyto objekty již zaniklé a zřejmě jsou pouze zmíněné schody z objektu domu č. 2. Nedaleko se nachází tři mírně zahlobené objekty obdélného půdorysu, které by mohly indikovat okopy

pro tanky, dělostřelectvo, minomety a kryty pro vozidla a materiál (č. 202; Obr. 77 a 78). I zde lze vidět vcelku velkou odchylku GPS stanice. Podařilo se zaměřit pouze jeden z okopů. Na lidarovém snímku jsou viditelné v blízkosti bodu č. 202 (viz Obr. 44). Tyto okopy byly budovány pomocí strojů, radlic nebo trhavin a dokončují se ručně nebo stroji. Často se využívalo terénních nerovností. Mohli bychom je označit jako okopy nebo kryty pro vozidlo nebo tank, protože rozměrově jsou tyto okopy velmi podobné a liší se pouze desítkami centimetrů (MNO 1972). Vzhledem k postižení zánikovou transformací (Neustupný 2007, 46-51) nelze určit jejich přesný účel. Poblíž se vyskytuje možný relikv okopu pro střelce (č. 201).

Jižně přes cestu směrem k Mýtskému potoce jsem našla zákop o délce zhruba 50 m (č. 203; Obr. 76). Zákop leží v hustě zalesněné oblasti a není moc dobře viditelný na modelu reliéfu (Obr. 44). V místě další střílnice, která je zřejmá na dobovém snímku se v bodu s č. 207 nalézá okop pro vojenskou techniku, velmi obdobný jako již výše popsané. Severně po této linii leží objekt interpretován jako okop pro střelce nebo jako okop pro těžší zbraně (č. 208). V oblasti této střílnice byl nalezen další zákop, ale jeho polohu nebylo možné zaměřit. Tyto objekty jsou zřejmě tak málo znatelné, že je LIDAR nezachytil. V místech je pouze terénní rozrušení, z něhož nelze rozeznat okopy a zákopové objekty.

Bohužel v důsledku velmi hustého smrkového porostu v této oblasti, nebylo možné některé objekty zaměřit pomocí GPS přístroje pro slabý signál, ostatní objekty zde jsou zaměřeny s menší přesností.

6.4.1.9 Sektor 9

V nevelké vzdálenosti od návsi obce Prameny je oblast sektoru 9. Vyskytuje se zde železobetonový bunkr (č. 240; Obr. 80, 81 a 82). Typ podobný tomuto úkrytu jsem v literatuře nenašla, ale nejvíc se přibližuje úkrytu typu ÚŽ-6 a pravděpodobně se jedná o atypický objekt. Jde o prefabrikovaný objekt. Prefabrikáty proslulo Německo za 2. světové války.

V roce 1947 se o tuto technologii pokoušela i Československá armáda. Tato nová technika měla urychlit výstavbu (Dubánek – Lakosil – Minařík 2008, 77). Prefabrikáty se montovaly ručně a umožňovaly rychlé sestavení objektů. V různé intenzitě byly budovány od roku 1953 až do pádu železné opony (Utajená obrana železné opony, www.rozhlas.cz, cit.: 8. 4. 2016). Jsou masově budovány od počátku 60. let 20. století ženiijními útvary ČSLA a útvary PS. Úkryty měly primárně funkci pracovní, pro činnost štábů na velitelských stanovištích, odpočinkovou, kde se soustředilo vojsko (u bojových palebných postavení) nebo pohotovostní funkci (www.fortifikace.net, cit: 8. 4. 2016). Vzhledem k tomu, že v Pramenech sídlil velitelský štáb (Tomíček 2006, 72) mohla by být jasná funkce tohoto úkrytu. Tento typ úkrytu funkčně navazuje na typ úkrytu ÚŽ-1 a byl vyvinut ve čtyřech modifikacích. Ke stavbě byla použita rámová konstrukce. U této typologické řady se dbalo na vyšší odolnost a zajištění větší bezpečnosti. Poskytovaly ochranu proti tlakové vlně 2kg/cm^2 , odolaly výbuchu dělostřeleckého granátu ráže 125 mm. Pokud byla v provozu filtroventilační souprava FVZ-150, tak úkryt poskytoval ochranu proti bakteriologickým prostředkům, otravným látkám a radioaktivnímu zamoření. Bylo možné ho hermeticky uzavřít a byl opatřen potrubím pro přívod vzduchu a odvod kouře s protitlakovými a plynotěsnými uzávěry. Některé objekty byly vybaveny pisoáry (Dubánek – Lakosil – Minařík 2008, 124). Bohužel zde nezůstalo nic z původního vybavení. Zaznamenan byl pouze kouřovod nebo vzduchovod. Pravděpodobně se jedná o atypický objekt typu ÚŽ-6. Vstup je atypickou chodbičkou bez schodiště do další lomené chodbičky, která je opatřená protitlakovými dveřmi. Úkrytová místnost o rozměrech 7 m x 1,4 m je krytá dvojicí protiplynových dveří. Standardně byly úkryty vybaveny také nouzovým výlezem, který byl v čele úkrytového prostoru (Dubánek – Lakosil - Minařík 2008, 124). V tomto případě se zdá, že nouzový výlez byl zazděn, případně zalit betonem. Bylo zaznamenáno narušení tohoto vchodu, který dle prozkoumání již nikam nevede. V horní části úkrytu nebyl nalezen žádný východ, zřejmě byl zlikvidován a následně zatravněn. Vedle tohoto úkrytu se nalézají okop (č. 239) pro tanky,

dělostřelectvo, minomety, kryty pro vozidla a materiál (MNO 1972) o velikosti 10 m x 3 m x 1 m. V sektoru 9 je z LLS viditelné pouze zahloubení okopu pro tanky, dělostřelectvo a minomety a kryty pro vozidla a materiál, projevuje se jako docela obdélný pravidelný konkávní objekt (viz Obr. 47). Úkryt je zcela neviditelný, je možné rozeznat pouze vstup do něj. Na novějších a dnešních snímcích je oblast zarostlá vegetací (viz Obr. 48)

6.4.1.10 Sektor 10

Dle literatury se v těchto místech měl nacházet autopark a letiště (Tomíček 2006, 104). Lidarové snímky dnes nic nevykazují, plocha je zplanýrována a zemědělsky využívána (viz Obr. 50).

6.4.2 Povrchové sběry

„Povrchový sběr zjišťuje a zkoumá stopy osídlení prostřednictvím zlomků movitých předmětů, rozptýlených na povrchu v terénu“ (Kuna 2004, 305). Předmětem zájmu jsou všechny movité artefakty na povrchu terénu obsahující informace o minulých sídelních aktivitách (Kuna 2004, 308). Díky povrchovým sběrům můžeme určit funkci areálu aktivit, intenzity činnosti a prostorový vztah mezi areály. Tato nasbíraná data jsou do jisté míry typologicky datovatelná, a proto se používají k chronologickému zařazení komponent. Vzhledem k transformačním procesům musíme data z povrchových sběrů brát s určitou rezervou (Kuna 2004, 305). Někdy jsou povrchové soubory nenahraditelným pramenem a také velmi ohroženým (Kuna 1994, 93).

Terénní práce v této lokalitě zahrnovaly také povrchové sběry, které byly prováděny během povrchového průzkumu ve všech dokumentovaných sektorech. Byly prováděny náhodně. Nálezy byly vyfoceny in situ s měřítkem a interpretovány. Ze získaných nálezů byla vypracována databáze, kde je možné dohledat také jejich polohu. Nálezy byly zaneseny do přehledové mapy v programu ArcGIS. Můžeme o nich tak získat prostorové informace a jejich vztah ke zkoumaným objektům.

6.4.2.1 Nálezy

Povrchovými sběry bylo získáno na 43 artefaktů. Předpokládám, že tyto předměty byly užívány v době fungování tábora. Nejčastějším nálezem byla pozinkovaná bandaska, jistě patřící k vybavení tábora. Ve třech případech byly nalezeny bílé porcelánové izolátory. Času odolala i gumová součást dopravního pásu vozu. Největší množství nálezů se vyskytovalo v sektoru 5, celkem 11, přičítám to velké rozloze tohoto komplexu (viz Graf 1).

Z nalezených předmětů byla vytvořena databáze, kde je uvedeno číslo nálezu, dle kterého ho můžeme vyhledat na zpracovaném plánu, dále číslo sektoru, kde byl nalezen a interpretace nálezu.

7 ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce bylo poznání vojenského výcvikového tábora v obci Prameny. O zřízení VÚ Prameny rozhodla vláda dne 17. 5. 1946. Vojenské újezdy byly budovány z důvodu potřeb výcviku nové armády. Oblast Slavkovského lesa byla vybrána ze strategických důvodů a také se zde předpokládalo minimální osídlení po odsunu Němců. Již tohoto roku došlo v prostoru Prameny k dalšímu vysídlování obyvatel a začalo se s výstavbou vojenských objektů a zařízení (Tomíček 2006, 17-19).

Během terénního průzkumu byla zdokumentována část katastru obce Prameny. Jednalo se o oblasti rozdělené do deseti sektorů. Bližšímu průzkumu byla podrobena část sektoru 4. Celkem bylo ve všech zkoumaných sektorech identifikováno a následně interpretováno 130 objektů, z toho 7 objektů je zřejmě civilního charakteru, 2 se týkají těžby a 3 objekty nelze určit (viz Graf 2, viz databáze objektů). Z vojenských objektů byly nejčastěji nalézány relikty budov v táborech, v menším počtu to byly objekty týkající se polního opevnění a fortifikačních prvků. Okopů pro střelce bylo identifikováno celkem 9. Okopů pro tanky, dělostřelectvo,

minomety, vozidla a materiál bylo nalezeno celkem 5, z toho dva typy těchto okopů nebylo možné v důsledku hustého lesního porostu zaznamenat přístrojem GPS. Okop pro kulomet byl nalezen pouze jeden, ale je možné, že se také mohlo jednat o relikt nějaké menší stavby. Dále byly objeveny sklady munice či jiného materiálu (4) z toho jeden sklad je stále funkční a dodnes využíván (viz Obr. 75). Zdokumentován byl též úkryt přímo v obci Prameny (sektor 9) a na základě vytvořeného plánu ho bylo možné interpretovat a zařadit do typologie vojenských objektů. Bylo zjištěno, že jde o atypický úkryt typu ÚŽ-6 (viz Obr. 80).

Při bližším zkoumání v sektoru 4 se objevovalo více typů rozměrů staveb. Pokud vezmeme situaci do důsledků a budeme brát v potaz přesně naměřenou velikost objektu, získáme tak devět typů domů. Ve dvou případech jsou rozměry víceméně podobné (14 m x 6,5 m a 13 m x 7 m; 6 m x 4 m a 7 m x 3 m). Musíme počítat s tím úskalím, že někde nebylo možné přesně zachytit konec předpokládané stavby, ať už v důsledku archeologické zánikové transformace, nebo špatné dostupnosti (lesní práce, polomy). Posledním získaným rozměrem jsou velikosti unifikovaných a nejčastěji nalézáných reliktů staveb, tj. vel. cca 6,6 m x 7,7 m. Tímto se nám typologie zredukovala na sedm typů. Na historických fotografiích jsou to četné obdélné objekty ve více řadách nad sebou. V případě unifikovaných objektů byl nalezen stavební materiál pouze v jednom případě (č. 139). Ve většině případů se obvodové zdivo či podezdívka objevovala u objektů rozměrově odlišných (více viz výše, kap. Sektor 4). Na základě tohoto zjištění předpokládám, že se jednalo o objekty společně využívané např. jídelny, kuchyně, umývárny, ošetřovny atd. nebo šlo o objekty sloužící vyšším hodnostem. Co se týče podoby unifikovaných staveb, nebyly nalezeny žádné reliкty. Pravděpodobně to byly jednoduché prkenné budovy, nebo stany s dřevěnou podezdívkou, které po rozebrání nezanechaly v krajině žádné stopy. Stavby podobného charakteru byly budovány v našich táborech nucených prací, například na Jáchymovsku či Příbramsku (Tomíček 2000, 226) a také ve VÚ Boletice, kde útvary žily ve stanech (MNO 2006, 42). Na základě podobnosti těchto staveb i v jiných sektorech tábora usuzuji existenci ubikací v sektorech 4,

1, 2, 5 a v jižní části S8. V sektorech 3, 6 a 10 nebyly nalezeny stopy po žádném z objektů, sektory se z fotografických podkladů jeví jako autoparky, nebo parkoviště pro techniku a vozidla, nebo areály s hangáry, (Graf 2), to by mohlo potvrdit správnost této interpretace. V sektoru 6 byla objevena kamna a nádoba s asfaltem, oblast bychom mohli mj. označit za výrobní areál. Dále můžeme konfrontovat počty nálezů s počty nalezených objektů v sektorech 4 a 5. Např. v sektoru 5 nacházíme nejvíce nálezů, ale minimum stop po objektech, ač rozlohou se jedná o tábor větších rozměrů než sektor 4 a měly se zde nacházet stejné obytné stavby. V sektoru 4 je zachovalost objektů několikanásobně větší. Ten samý případ se ukazuje i ve srovnání sektoru 4 s ostatními jmenovanými sektory, ve kterých se měly nacházet zmíněné budovy. Pozůstatky po těchto stavbách byly nalézány pouze v sektoru 4, možná je to dáno méně přístupnou a hustě zalesněnou polohou v terénu. Situace je viditelná i na lidarových snímcích.

V práci jsem provedla vymapování vojenských objektů v GIS a tím byla získána vcelku ucelená představa o rozsahu výskytu reliktních a vojenských aktivit na ploše katastru obce Prameny. Bylo dochováno mnohem více reliktních, než se na začátku výzkumu předpokládalo. Na základě těchto poznatků bylo možno rekonstruovat strukturu tábora v době jeho fungování a také zobrazit prostorové vztahy mezi objekty. Stěžejní metodou bylo srovnání historických snímků a map se současným stavem reliéfu, který byl doplňován povrchovým průzkumem. Archeologický výzkum může přinést další informace, které doplní data z archivů, fotografie, mapy apod. Tímto nedestruktivním výzkumem byl naznačen potenciál zkoumané lokality a může být podnětem k dalším výzkumům, ať již samotného vojenského prostoru Prameny nebo okolních zaniklých lokalit právě v důsledku jeho výstavby.

8 SUMMARY

The theme of this work was to perform non-destructive exploration of defunct Military Training Camp Prameny, which is located in Slavkov Forest (district, Cheb). At work I performed mapping for military objects in GIS and it was obtained fairly comprehensive idea of the extent of occurrence of relics and military activities in the area of the village Prameny. It has been preserved much more relics than I expected at the beginning of the research. Based on these knowledge I was able to reconstruct the structure of the camp at the time of its operation and also show the spatial relationships between objects. The fundamental method was to compare historical images and maps with the current state of the surface, which was supplemented by surface survey. Archaeological research can provide additional information which will complement data from archives, photographs and maps. This nondestructive research has indicated the potential of surveyed site and can be an incentive for further research, either alone military area Prameny, or surrounding the defunct sites precisely because of its construction.

9 PRAMENY A LITERATURA

Augustin, M. 1994: Akce D – vysídlení Doupovska v letech 1953-1954, Historický sborník Karlovarska 2, 295-311.

Baarová, Z. – Moš, P. – Šlezar, P. 2003: Pravěké a středověké osídlení na území vojenského újezdu Březina, okr. Vyškov aneb archeologie na propustku. In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.) Sedmadesát neustupných let. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 11-28.

Baxa, J. 2006: Problémy periferních oblastí – komparace možností revitalizace bývalého VVP Ralsko. Bakalářská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Univerzita Karlova v Praze.

Beranová - Vaicová, R. 2005: Zaniklé obce na Sokolovsku. Sokolov.

Bílek, J. – Láník, J. – Šach, J. 2006: Československá armáda v prvním poválečném desetiletí. Květen 1945 - květen 1955. Historie československé armády 6. Praha.

Bourgeois, J. – Stichelbaut, B. 2009: Images of Conflict: An Introduction. In: Bourgeois, J. – Stichelbaut, B. (eds.), Images of Conflict: Military Aerial Photography & Archaeology. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 1-11.

Buchtele, Z. 2002: Vojenské ležení z třicetileté války a tábor R.A.D. u obce Prameny, Hamelika 8-9. Dostupné z: <http://hamelika.wz.cz/h00-08+09.htm> (cit. 6. 1. 2016).

Bureš, M. 2012: Vesnice zaniklé po roce 1945 a kulturní krajina Novohradských Hor. Příklad archeologické transformace. Disertační práce, Katedra archeologie. Západočeská univerzita v Plzni.

Dubánek, M. – Lakosil, J. – Minařík, P. 2008: Utajená obrana železné opony. Československé opevnění 1945-1964. Praha.

Fond MNO 1951-1967: Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv. Praha.

Funk, L.– Súkeník, J.– Váňa, M. 2013: Metodika klasifikace reliktních budov v prostředí zaniklého vesnického osídlení 20. století, rukopis v rukou autorů.

Gojda, M. 2000: Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny. Praha.

Gojda, M. 2005: Lidar a jeho možnosti ve výzkumu historické krajiny, Archeologické rozhledy 57, 806-810.

Gojda, M. a kol: 2010: Studie k dálkovému průzkumu v archeologii – Studies in Remote Sensing for Archaeology. Plzeň: Katedra archeologie FF ZČU.

González-Rubial, A. 2012: From the battlefield to the labour camp: Archaeology of civil war and dictatorship in Spain, *Antiquity* 332, 456-473.

González-Rubial, A. 2014: Archaeology of the contemporary past. In: Smith, C. (ed.) *Encyclopedia of Global Archaeology*. New York: Springer.

Hájek, F. 2010: Marginální oblasti v Česku: příklad vojenských újezdů. Bakalářská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Univerzita Karlova v Praze.

Jaša, L. 2009: Prameny. Bad Sangerberg. Ztracené lázně v západních Čechách. Sokolov.

John, J. 2008: Počítačová podpora dokumentace terénních reliktních v archeologii. In: *Počítačová podpora v archeologii* 2, 254-262.

John, J. - Gojda, M. 2013: Předmluva. In: Gojda, M. – John, J. (eds.) *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 4-5.

Kolektiv autorů, 1989: *Vojenské dějiny Československa*. Praha.

Komár, A. 1993: Vojenský újezd Hradiště, Sborník české geografické společnosti 2, 75–86.

Kovařík, D. 2006: Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960. Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945. Brno.

Kozel, P. 1998: K některým vojenskoekologickým aspektům vojenských újezdů, Sborník české geografické společnosti 3, 221 – 224.

Kuča, K. 2002: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Kuna, M. 1994: Archeologický průzkum povrchovými sběry- Archaeological surfy by surface collection. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 23. Praha.

Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha.

Kuna, M. a kol. 2015: Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století. Praha.

Lafek, M. 2011: Analýza rozvoje území bývalého vojenského výcvikového prostoru Mladá po roce 1991. Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Univerzita Karlova v Praze.

MNO 1972, Polní opevňování (Povrchové a zapuštěné objekty), Žen-2-1/1.

Ministerstvo obrany České republiky 1995: Armádní ročenka 1994. Ministerstvo obrany České republiky, Odbor pro styk s veřejností, Praha, 108.

Ministerstvo obrany České republiky 2006: Vojenské újezdy armády České republiky-AVIS. Praha.

Ministerstvo obrany České republiky 2006a: Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Hradiště. Praha.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Nováková, K. 2011: Vojenský újezd Ralsko v letech 1950-1968 - Military area Ralsko in 1950-1968. Bakalářská práce, Ústav českých dějin. Univerzita Karlova v Praze.

Rak, M. 2012: Možnosti archeologie 20. století. Archeologie konfliktů. Disertační práce, Katedra archeologie. Západočeská univerzita v Plzni.

Rak, M. 2014: Archeologie konfliktů 20. století. Aeroarcheologie. Plzeň.

Řehounek, J. 2006: Osudové okamžiky: sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice – Mladá, 1. vyd. Nymburk.

Řehounek, J. 2013: Osudové okamžiky: sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice – Mladá, 2. vyd. Nymburk.

Šilhánek, M. 2011: Možnosti archeologického poznání polního opevnění 20. století na příkladu lokalit z 50. a 60. let. Diplomová práce, Katedra archeologie. Západočeská univerzita v Plzni.

Švandrlík, R. 1975: Z historie kyselek Psího potoka. Kyselka u Nové Vsi, Hamelika 8, 104 – 111.

Tomíček, R. 2000: Těžba uranu v Horním Slavkově. Sokolov.

Tomíček, R. 2006: Historie Vojenského újezdu Prameny anebo Chlapci z Opičích hor. Sokolov.

Vařeka, P. (ed.) 2013: Archeologie 19. a 20. století – Přístupy, Metody, Témata. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Zákon č. 15/2015 Sb., o zrušení vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenských újezdů, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů.

Internetové zdroje:

Zaniklá výletní kavárna Café Wolfstein. Dostupné na:
<http://hamelika.webz.cz/h98-06.htm>, cit.: 15. 3. 2016.

Archeologické vyhodnocení reliktní intravilánu středověkého hornického města Lauterbach/Čistá, autor: Mgr. Filip Prekop. Dostupné na:
<http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/texty/archeologicke-vyhodnoceni-reliktu-intravilanu-stredovekeho-hornickeho-mesta-lauterbach-cista>, cit.: 22. 4. 2016.

Zaniklé osídlení českého pohraničí v poválečném filmu (1. část), autor: Mgr, Martin Váňa. Dostupné na: <http://18-21century.com/clanky/81-zanikle-osidleni-ceskeho-pohranici-v-povalecnem-filmu-1-cast>, cit.: 22. 4. 2016.

Oceňování starožitného porcelánu – 3. Část, Aukční dům Valentinum, Dostupné na: <http://www.valentinum.cz/texty.html>, cit.: 15. 3. 2016.

Neznámý svět vojenských újezdů. Dostupné na:
<http://www.mvcr.cz/clanek/neznamy-svet-vojenskych-ujezdu-974223.aspx>, cit.: 27. 1. 2016.

Chemici z celé armády cvičili v Tisé. Dostupné na:
<http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/chemici-z-cele-armady-cvicili-v-tise-110972/>, cit.: 3. 2. 2016.

Film „Výcvik boje o osadu a v osadě“. Dostupné na:
<http://www.vhu.cz/exhibit/film-vycvik-boje-o-osadu-a-v-osade/>, cit: 22. 4. 2016.

Územně identifikační registr ČR. Dostupné na:
<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/742163/Cista-u-Rovne>, cit: 21. 4. 2016.

Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Prameny. Dostupné na: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_prameny, cit.: 14. 1. 2016.

VVP Mladá – Milovice. Dostupné na: www.fortifikace.cz/milovice, cit.: 3. 2. 2016

Horní Žitná (Ober Rockendorf). Dostupné na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=351>, cit.: 14. 1. 2016.

Okupační vojska Varšavské smlouvy v Československu po roce 1968. Dostupné na: http://www.totalita.cz/1968/1968_armada_ssr_07.php, cit. 27. 2. 2016.

Rušení vojenského újezdu Brdy pokračuje podle plánu. Dostupné na: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ruseni-vojenskeho-ujezdu-brdy-pokracuje-podle-planu-113472/>, 4. 2. 2016

Československá armáda po roce 1945. Dostupné na: <http://armada.vojenstvi.cz/>, cit.: 20. 4. 2016.

BVÚ Dobrá Voda, autor: Pavel Minařík. Dostupné na: http://vojenstvi.cz/vasedotazy_115.htm, cit.: 27. 1. a 3. 2. 2016.

www.slavkovsky-les.cz, autor: Luděk Jaša, cit.: 22. 2. 2016.

www.cuzk.cz, cit.: 29. 2. 2016.

www.geoportal.uhul.cz, 11. 3. 2016

<http://geoportal.gov.cz/>, 12. 3. 2016

www.oldmaps.geolab.cz, cit.: 12. 3. 2016.

www.kontaminace.cenia.cz

10 PŘÍLOHY

Obr. 1: Mapa obcí zahrnutých do VÚ Prameny.

Obr. 2: Plánovaná a definitivní hranice VÚ Prameny v GIS.

Obr. 3: Umístění střelnic v prostoru.

Obr. 4: Celkový plán zkoumaného území v GIS a vyznačené nalezené objekty v jednotlivých sektorech.

Obr. 5: Sektor 1 na snímku z roku 1952.

Obr. 6: Sektor 1 na snímku z roku 1973.

Obr. 7: Detail sektoru 1 na lidarovém snímku.

Obr. 8: Sektor 1 na současném leteckém snímku.

Obr. 9: Sektor 2 na snímku z roku 1952.

Obr. 10: Sektor 2 na snímku z roku 1973.

Obr. 11: Sektor 2 na lidarovém snímku.

Obr. 12: Sektor 3 na snímku z roku 1952.

Obr. 13: Sektor 3 na snímku z roku 1973.

Obr. 14: Sektor 3 na lidarovém snímku.

Obr. 15: Sektor 4 na snímku z roku 1952.

Obr. 16: Sektor 4. Detail blíže zkoumaného území.

Obr. 17: Sektor 4 na snímku z roku 1973.

Obr. 18: Sektor 4 na lidarovém snímku.

Obr. 19 a 20: Sektor 4 a detail blíže zkoumaného území v sektoru 4 na lidarovém snímku.

Obr. 21: Sektor 4 na dnešní mapě.

Obr. 22: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na mapě z roku 1952.

Obr. 23: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na snímku z roku 1973.

Obr. 24: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na lidarovém snímku.

Obr. 25: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na současné mapě.

Obr. 26: Celkový pohled na sektory 5 a 6.

Obr. 27: Celkový pohled na sektory 5 a 6 na snímku z roku 1952. Obr. 28: Východní a severní část sektoru 5 na dnešním snímku.

Obr. 29: Východní část sektoru 5 na lidarovém snímku.

Obr. 30: Západní část sektoru 5 na lidarovém snímku.

Obr. 31: Severní část sektoru 5 na lidarovém snímku.

Obr. 32: Sektor 6 a část sektoru 5 na snímku z roku 1952.

Obr. 33: Sektor 6 a část sektoru 5 na lidarovém snímku.

Obr. 34: Sektor 6 a část sektoru 5 na dnešním snímku.

Obr. 35: Sektor 7 na historickém snímku z roku 1952.

Obr. 36: Sektor 7 na dnešní letecké mapě.

Obr. 37: Celkový pohled na sektor 8 na historickém snímku.

Obr. 38: Celkový pohled na sektor 8 na snímku z roku 1973.

Obr. 39: Celkový pohled na sektor 8 na dnešní mapě.

Obr. 40: Pohled na sektory 8 a 9 na lidarovém snímku.

Obr. 41 a 42: Jižní část sektoru 8 na snímku z roku 1952 a na lidarovém snímku.

Obr. 43: Severní část sektoru 8 na snímku z roku 1952.

Obr. 44: Severní část sektoru 8 na lidarovém snímku.

Obr. 45: Sektor 9 a obec Prameny na snímku z roku 1952.

Obr. 46: Sektor 9 a obec Prameny na snímku z roku 1973.

Obr. 47: Detail sektoru 9 na lidarovém snímku.

Obr. 48: Detail sektoru 9 na současné mapě.

Obr. 49: Sektor 10 na snímku z roku 1952. Autopark v místě letiště.

Obr. 50: Sektor 10 na lidarovém snímku.

Obr. 51: Sektor 10 na současné mapě.

Obr. 52: Struktura tábora v GIS na katastru obce Prameny z roku 1952.

Obr. 53: Struktura tábora na katastru obce Prameny v GIS.

Obr. 54: Výcvik pěchoty.

Obr. 55: Starý tábor armády kdysi.

Obr. 56: Kryty ve VVP Prameny.

Obr. 57: Okop v sektoru 1. Objekt č. 3. Orientován severovýchodně.

Obr. 58: Okop v sektoru 1. Objekt č. 3. Orientován severovýchodně.

Obr. 59: Pozůstatky po obdélných stavbách ve východní části sektoru 1. Objekt č. 11.

Obr. 60: Pozůstatky po obdélných stavbách ve východní části sektoru 1. Objekty č. 10 a 13.

- Obr. 61: Kruhový objekt č. 22 související s těžbou v sektoru 1.
- Obr. 62: Konkávní objekt č. 47 jevící se jako kulometný okop v sektoru 2.
- Obr. 63: Relikty po zaniklých budovách v sektoru 4. Do svahu vystavěné plochy.
- Obr. 64: Relikty po zaniklých budovách v sektoru 4.
- Obr. 65: Zbytky cihel v místech budovy v sektoru 4. Objekt č. 118.
- Obr. 66: Zachovalé zbytky schodů budovy v sektoru 4. Objekt č. 139.
- Obr. 67: Zbytky cihel v sektoru 4.
- Obr. 68: Okop v sektoru 4. Objekt č. 224.
- Obr. 69: Zákop v sektoru 4. Objekt č. 228.
- Obr. 70: Studna v sektoru 4. Objekt č. 229.
- Obr. 71: Relikty domu s nálezy cihle v sektoru 4. Objekt č. 230.
- Obr. 72: Zaniklý muniční sklad v sektoru 4. Objekt č. 221.
- Obr. 73: Vjezd do muničního skladu č. 221 v sektoru 4.
- Obr. 74: Zaniklý muniční sklad v sektoru 4. Objekt č. 222.
- Obr. 75: Sklad nebo garáž v sektoru 8. Objekt č. 153.
- Obr. 76: Zákop v sektoru 8. Objekt č. 203.
- Obr. 77: Okop pro tanky, dělostřelectvo a minomety a kryty pro vozidla a materiál v sektoru 8. Č. 202.
- Obr. 78: Okop pro tanky, dělostřelectvo a minomety a kryty pro vozidla a materiál v sektoru 8.
- Obr. 79: Střelnice v sektoru 8. Č. 155.

Obr. 80: Vchod do velitelského úkrytu v obci Prameny v sektoru 9. Objekt č. 240.

Obr. 81: Úkrytová část bunkru.

Obr. 82: Plánek velitelského úkrytu v obci Prameny.

Obr. 83: Nejčastější nález. Bandaska.

Obr. 84: Porcelánový izolátor.

Obr. 85: Telefonní drát nalezený v sektoru 8.

Obr. 86: Mosazné nábojnice nalezeny v sektoru 2. Č. nálezu: 39 a 53.

Obr. 87: Gumová součást pásu vozu nebo tanku. Nalezeno v sektoru 6. Nález č. 187.

Obr. 88: Kamna nalezená v sektoru 4. Nález č. 243.

Obr. 89: Plánek zaniklé vesnice Horní Žitná v GIS.

Graf 1: Počty nálezů v jednotlivých sektorech.

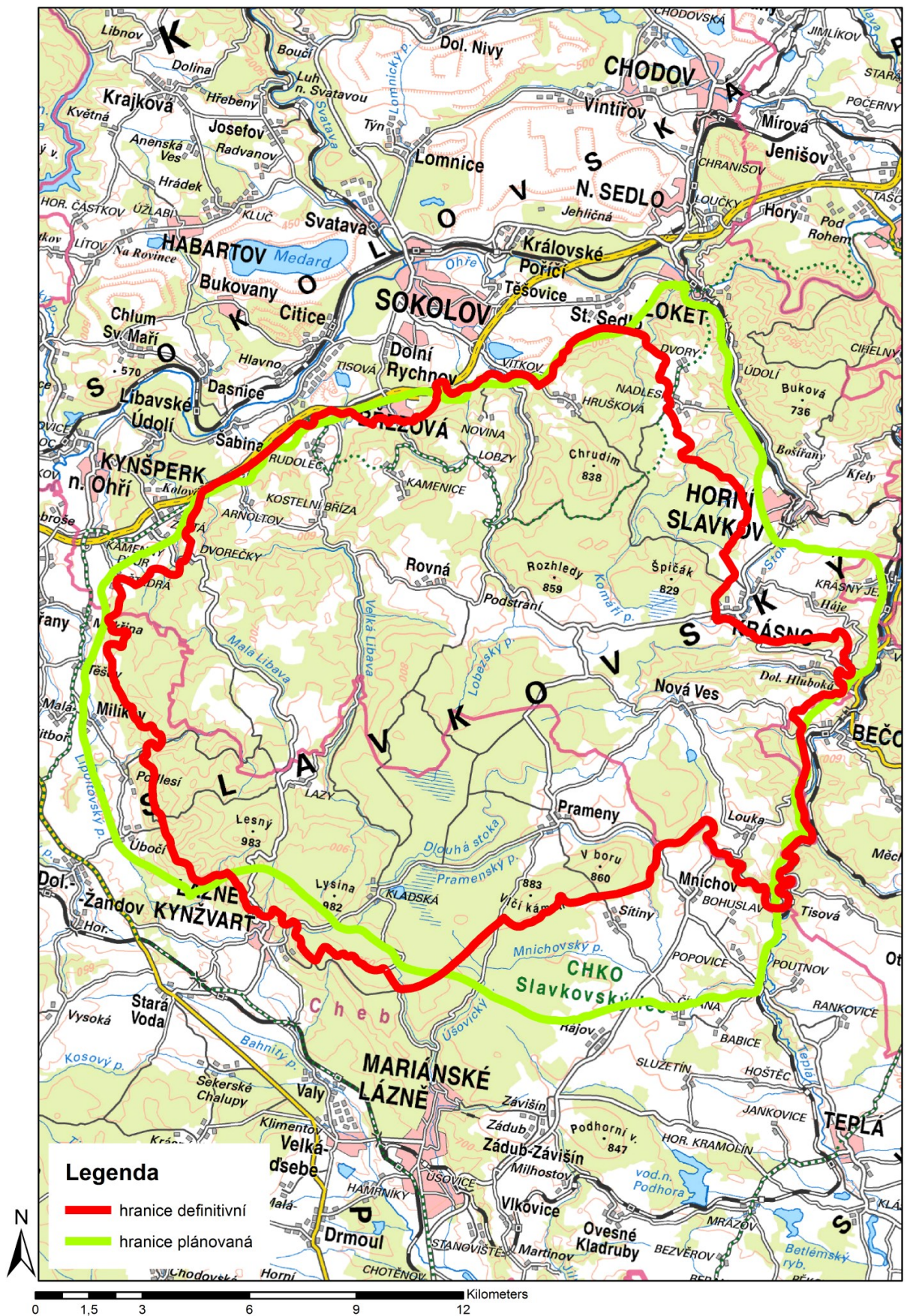
Graf 2: Počty objektů v jednotlivých sektorech.

10.1 Obrazová příloha

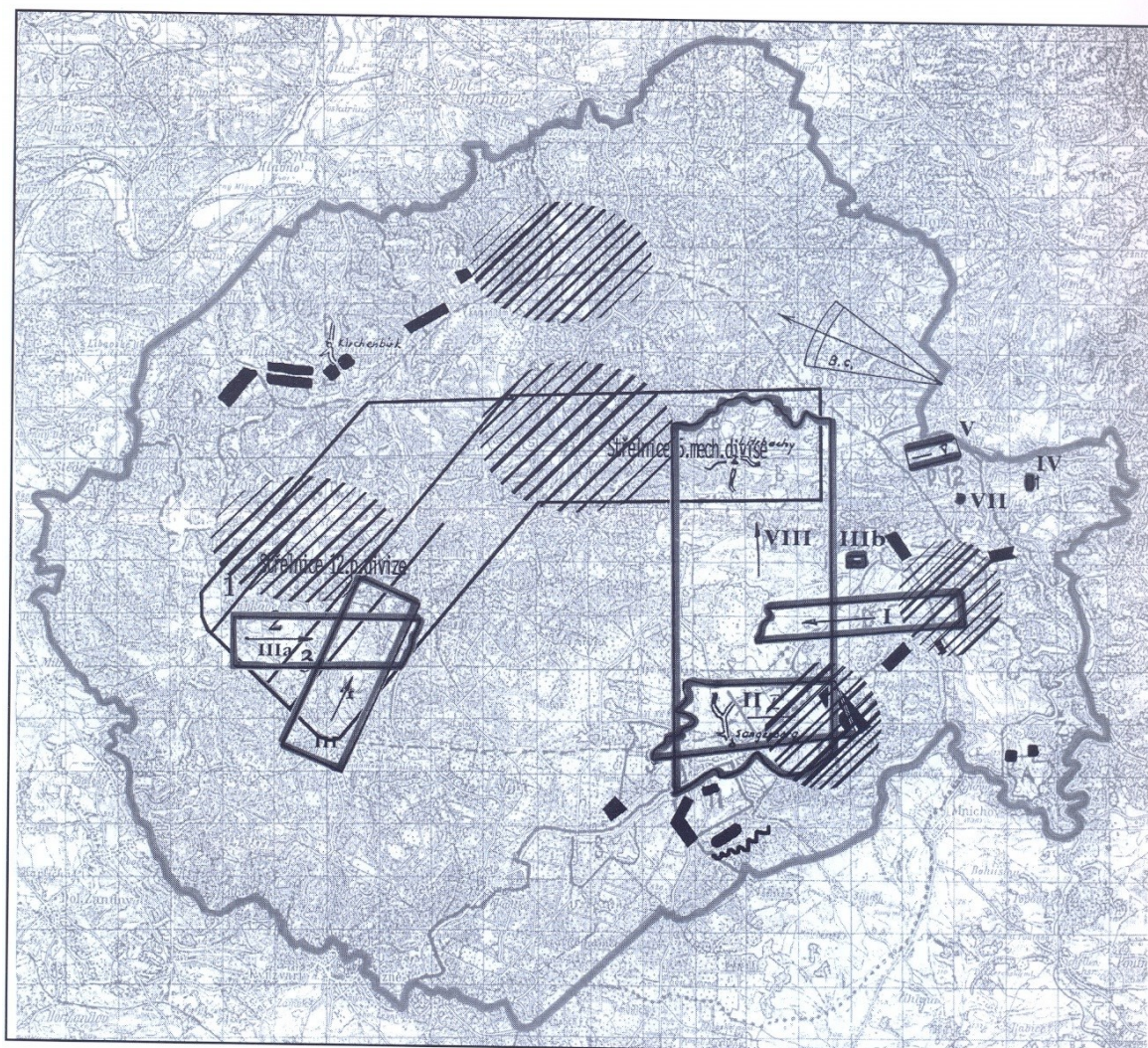
Obr. 1: Mapa obcí zahrnutých do VÚ Prameny. Šrafovaně vyznačené byly do VÚ zahrnuty celé. Ostatní zahrnuty do VÚ jen z části (Tomíček 2006, 38).

Obr. 2: Plánovaná a definitivní hranice VÚ Prameny v GIS.

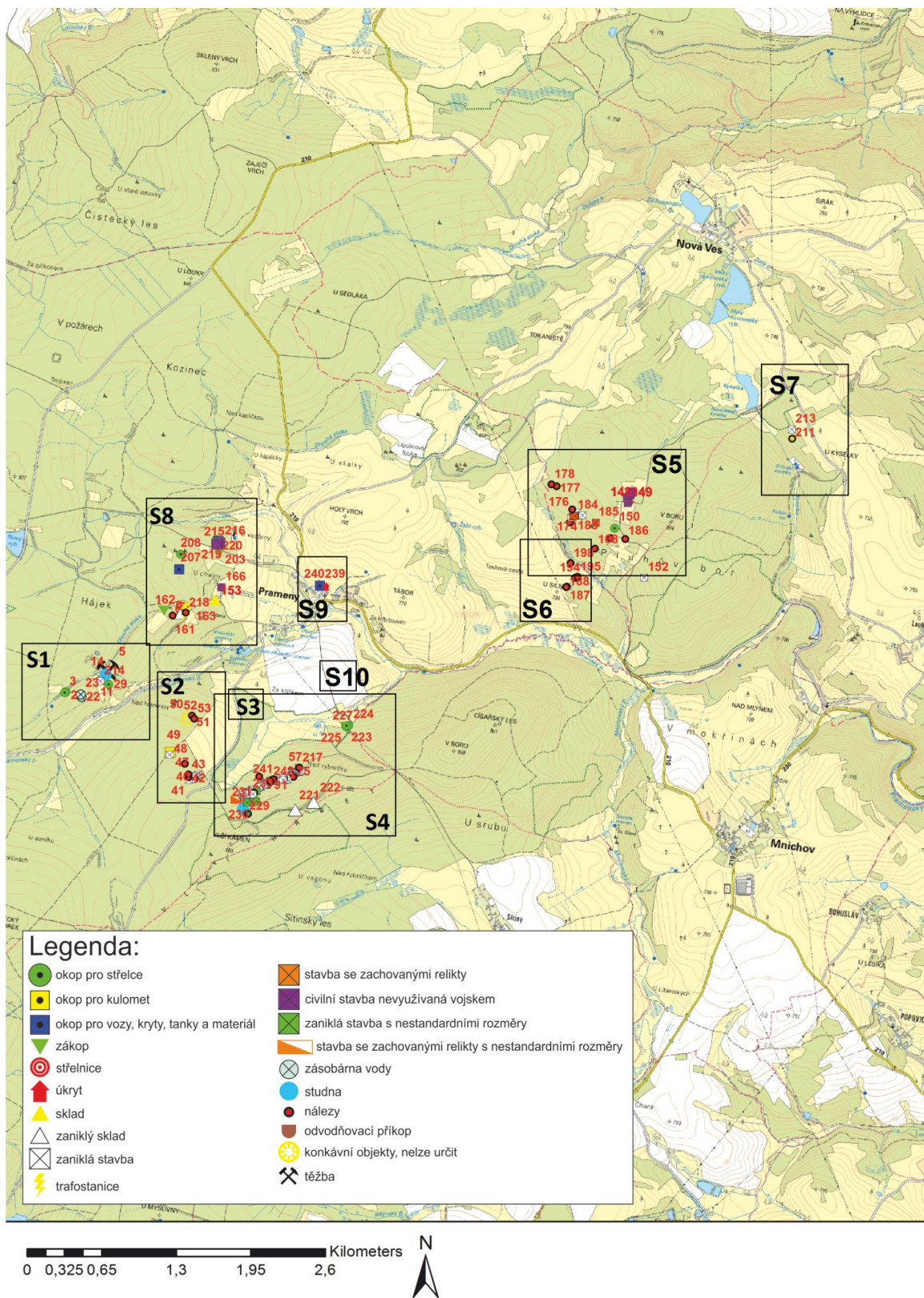

LEGENDA:

- I Polní střelnice pro polní střelbu v rotě (jednotlivci, družstvo, četa)
- II Polní střelnice pro lehké a těžké kulometry
- III Polní střelnice pro minometry a p.t. kanóny
- IIIa Záložní střelnice pro minometry a p.t. kanóny
- IIIb Polní střelnice pro pancéřové pěsti
- IV Polní střelnice pro plamenometry
- V Polní střelnice pro odstřelovače
- VI Střelnice pro boj zblízka
- VII Granátové cvičiště
- VIII Polní střelnice pro střelbu praporu a pluku
- B, c Střelnice pro ostré střelby p.1.rot VKPL a ostré střelby p.1.malorážných zbraní (kulometů a pušek)

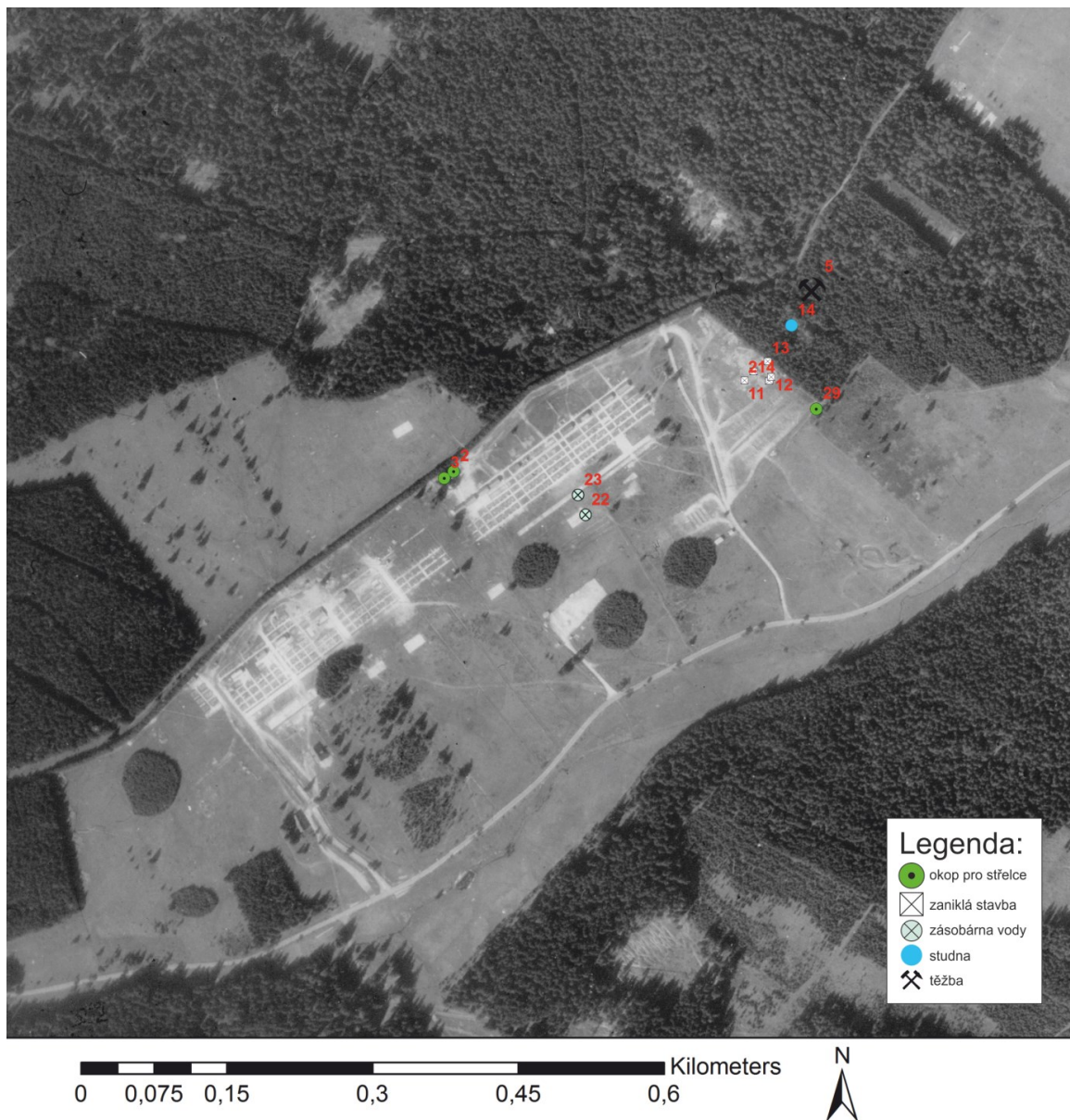
Obr. 3: Umístění střelnic v prostoru. Vojenské tábory jsou vyznačeny černě (Tomíček 2006, 74).

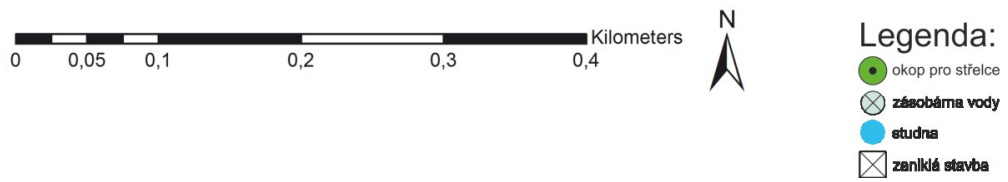

Obr. 4: Celkový plán zkoumaného území v GIS a vyznačené nalezené objekty v jednotlivých sektorech.

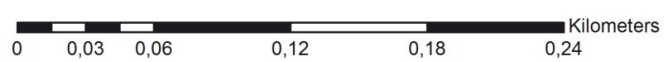
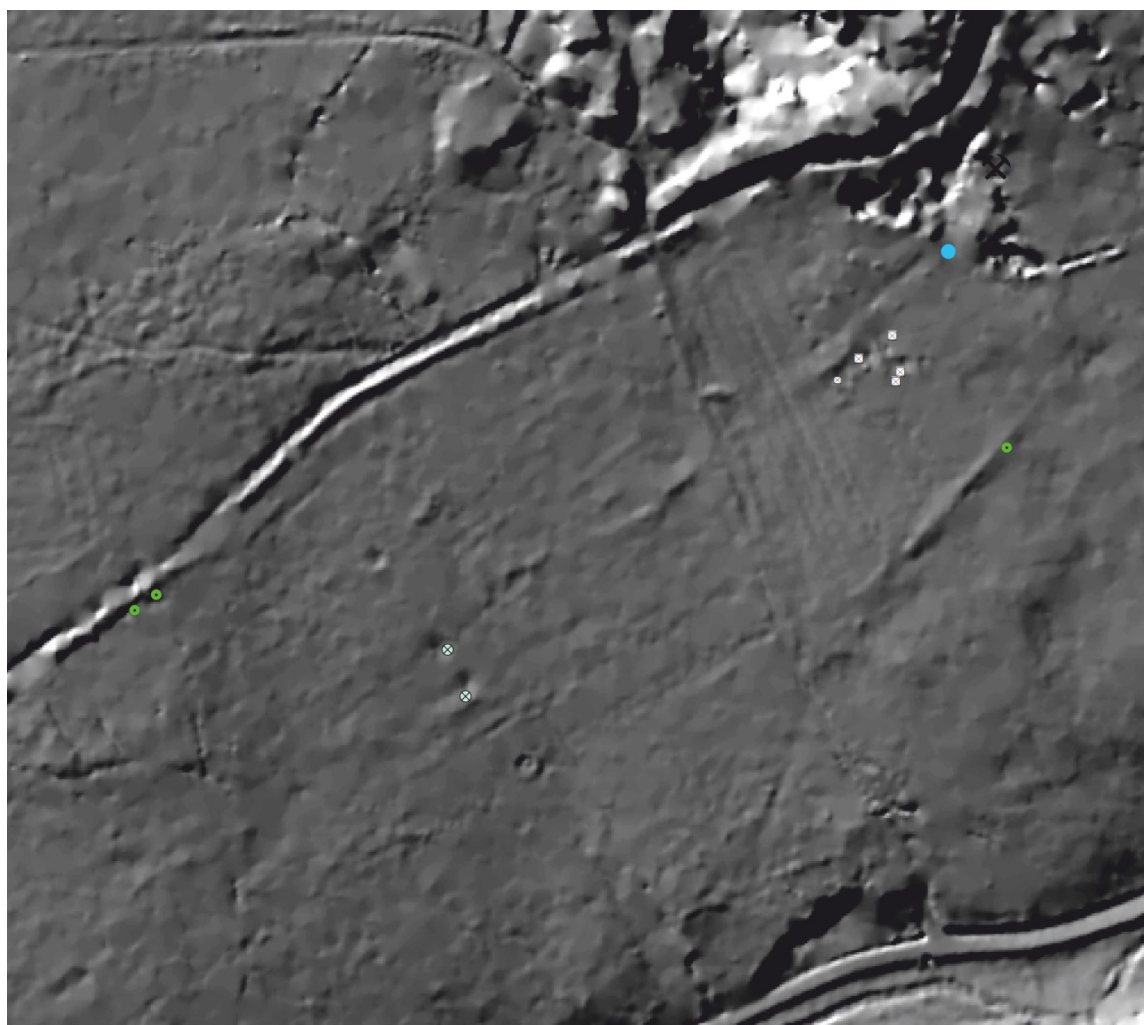

Obr. 5: Sektor 1 na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Obr. 6: Sektor 1 na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

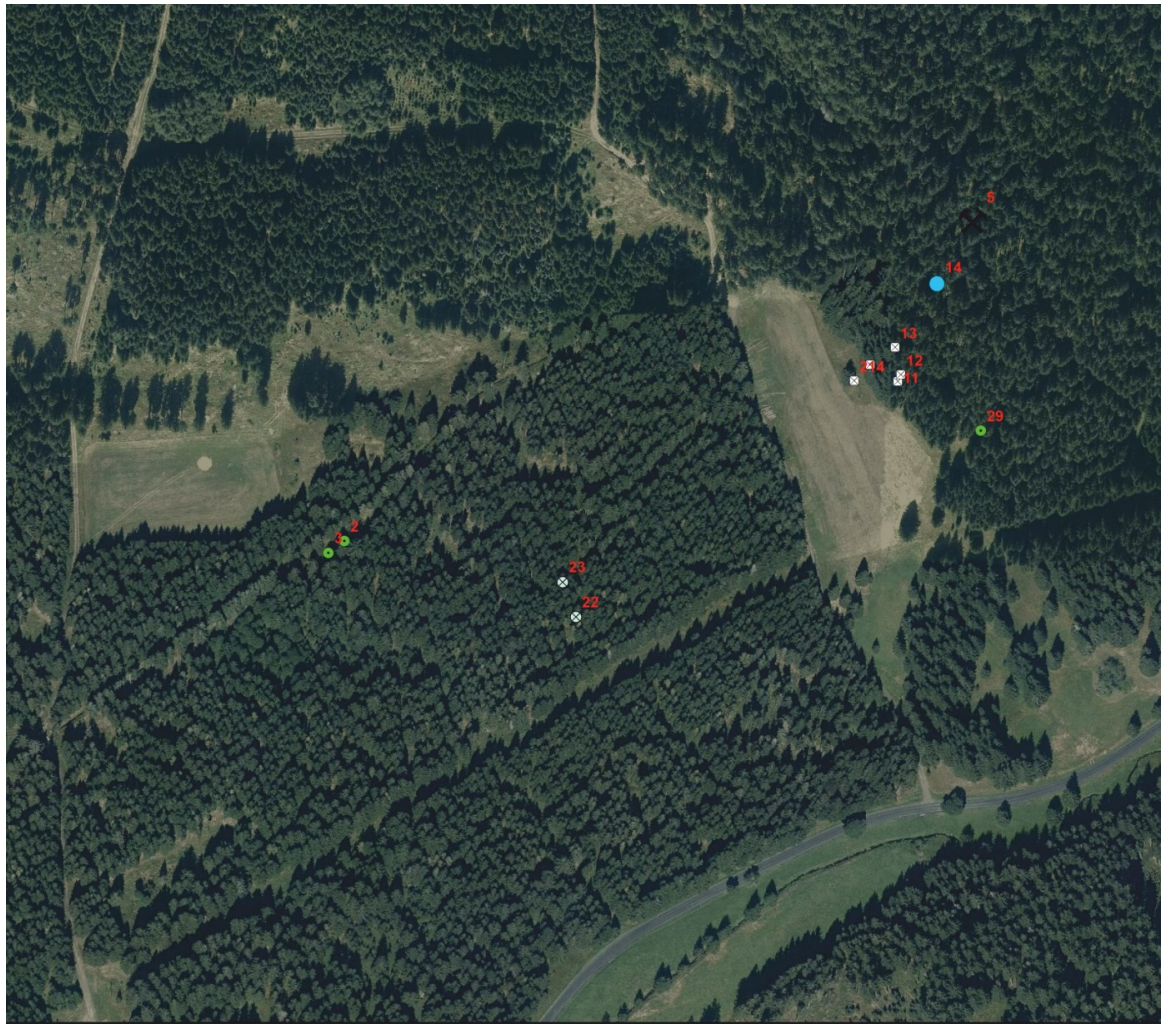

Legenda:

- okop pro střelce
- zaniklá stavba
- zásobárna vody
- studna
- těžba

Obr. 7: Detail sektoru 1 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz

0 0,04 0,08 0,16 0,24 0,32 Kilometers

Legenda:

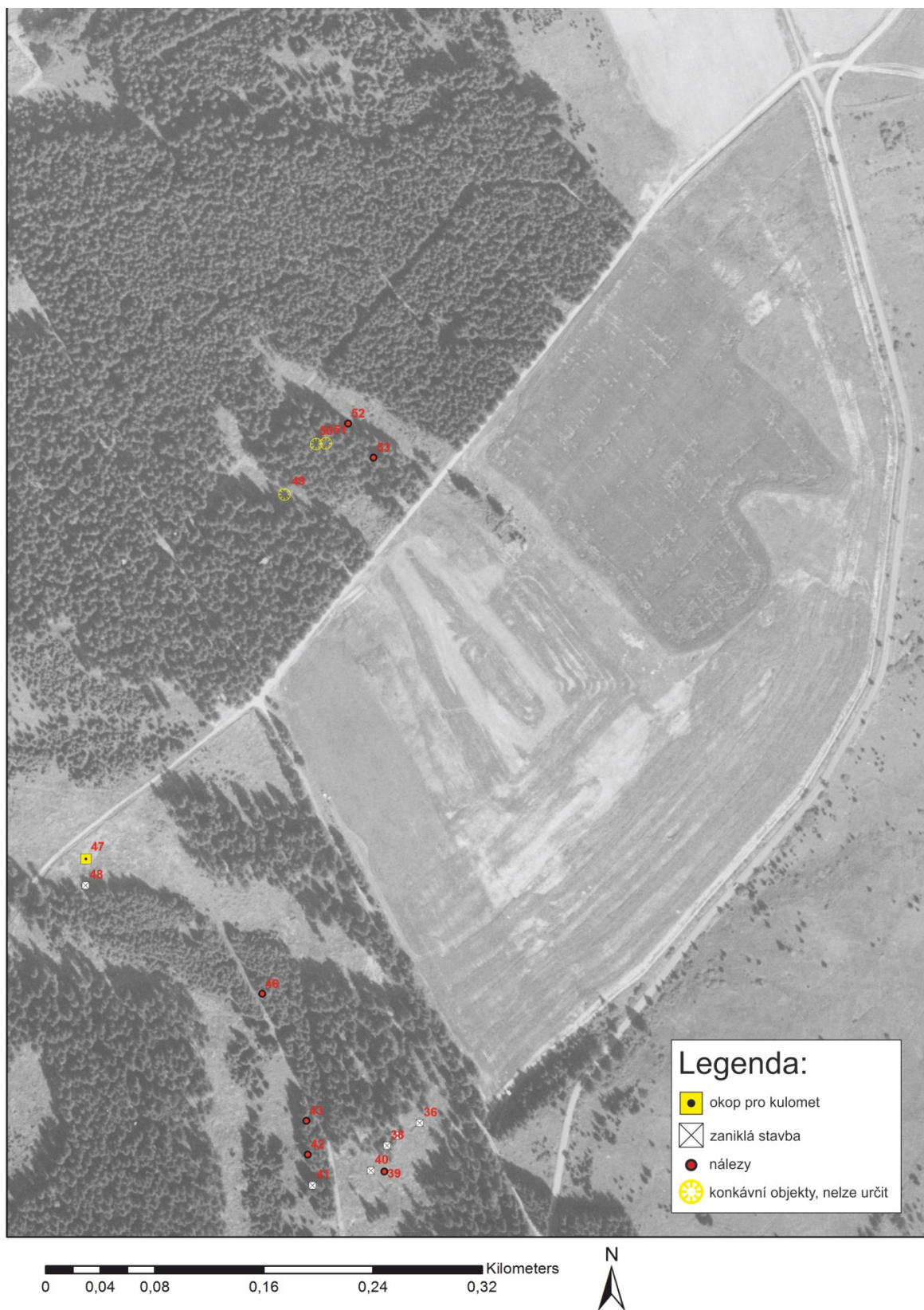
- okop pro střelce
- zaniklá stavba
- zásobárna vody
- studna
- těžba

Obr. 8: Sektor 1 na současném leteckém snímku.

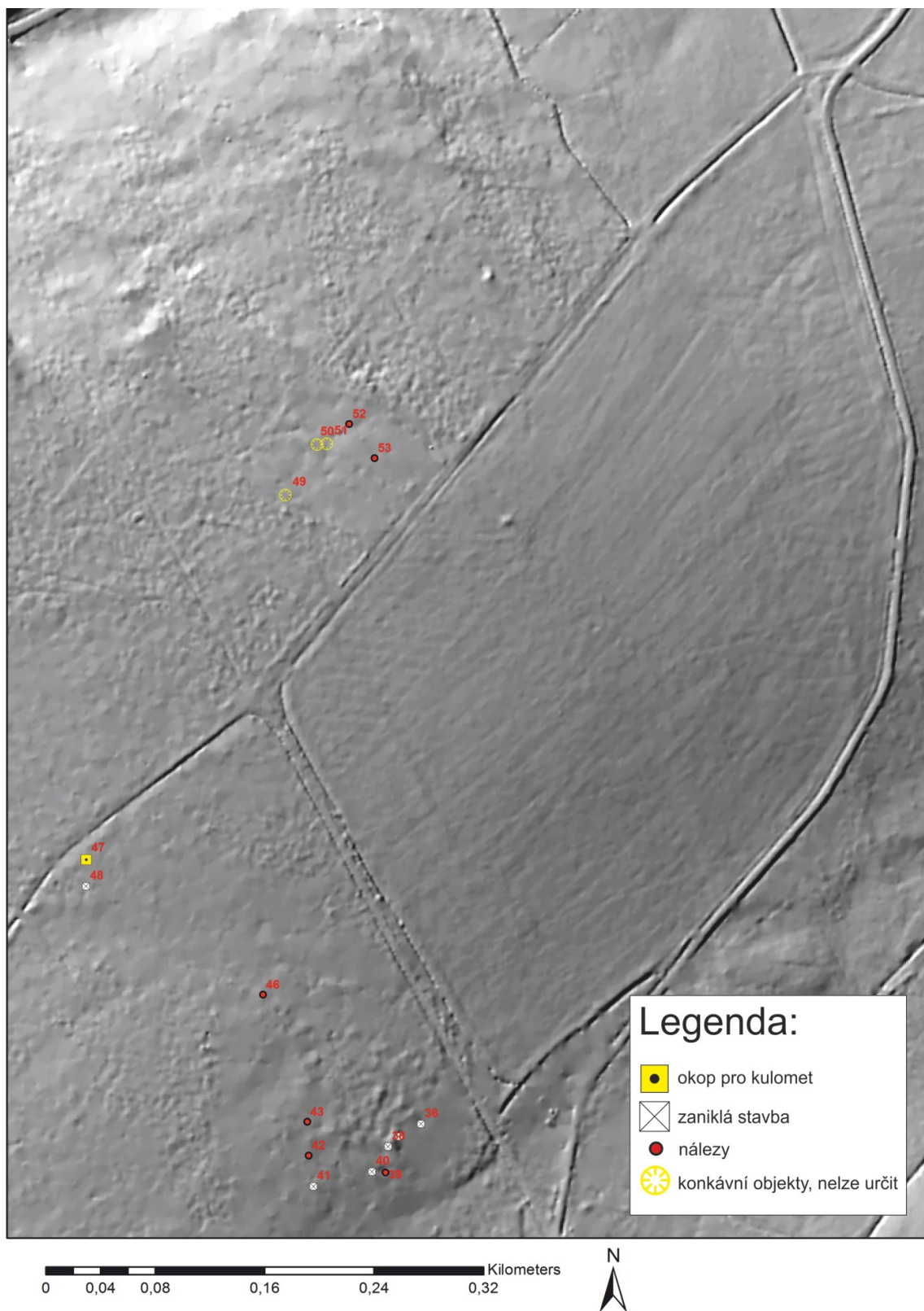

Obr. 9: Sektor 2 na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

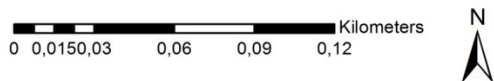

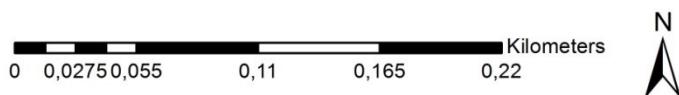
Obr. 10: Sektor 2 na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Obr. 11: Sektor 2 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz

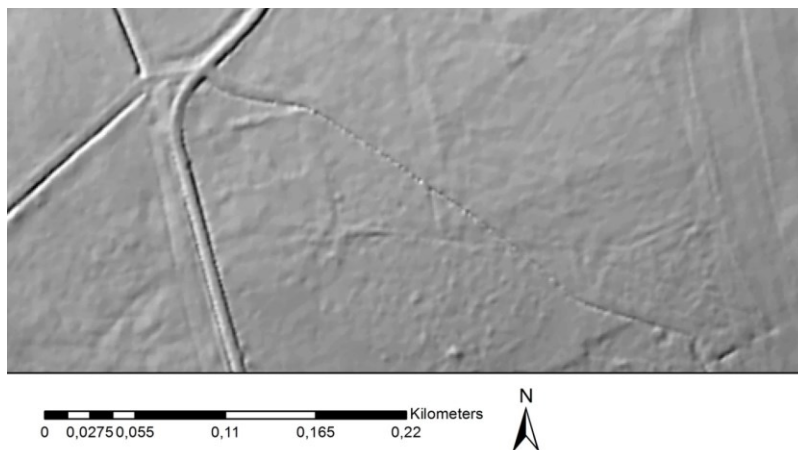

Obr. 12: Sektor 3 na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

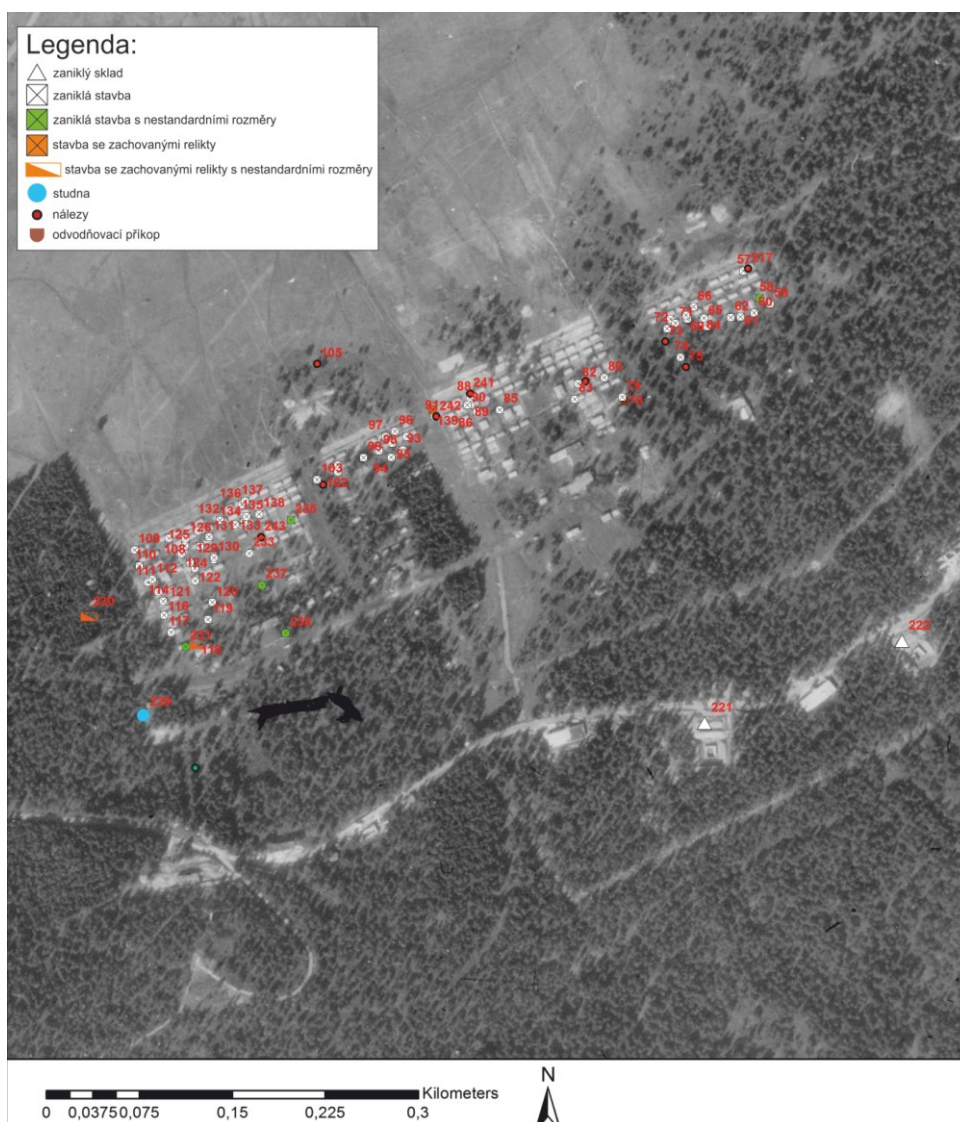

Obr. 13: Sektor 3 na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

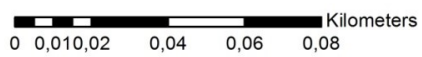

Obr. 14: Sektor 3 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

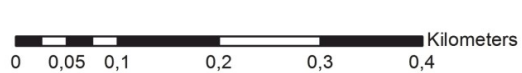
Obr. 15: Sektor 4 na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Legenda:

- zaniklý sklád
- zaniklá stavba
- zaniklá stavba s nestandardními rozměry
- stavba se zachovanými relikty
- stavba se zachovanými relikty s nestandardními rozměry
- studna
- nálezy
- odvodňovací příkop

Obr. 16: Sektor 4. Detail blíže zkoumaného území. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

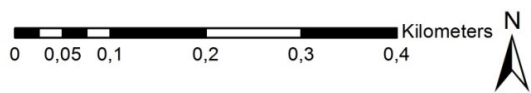
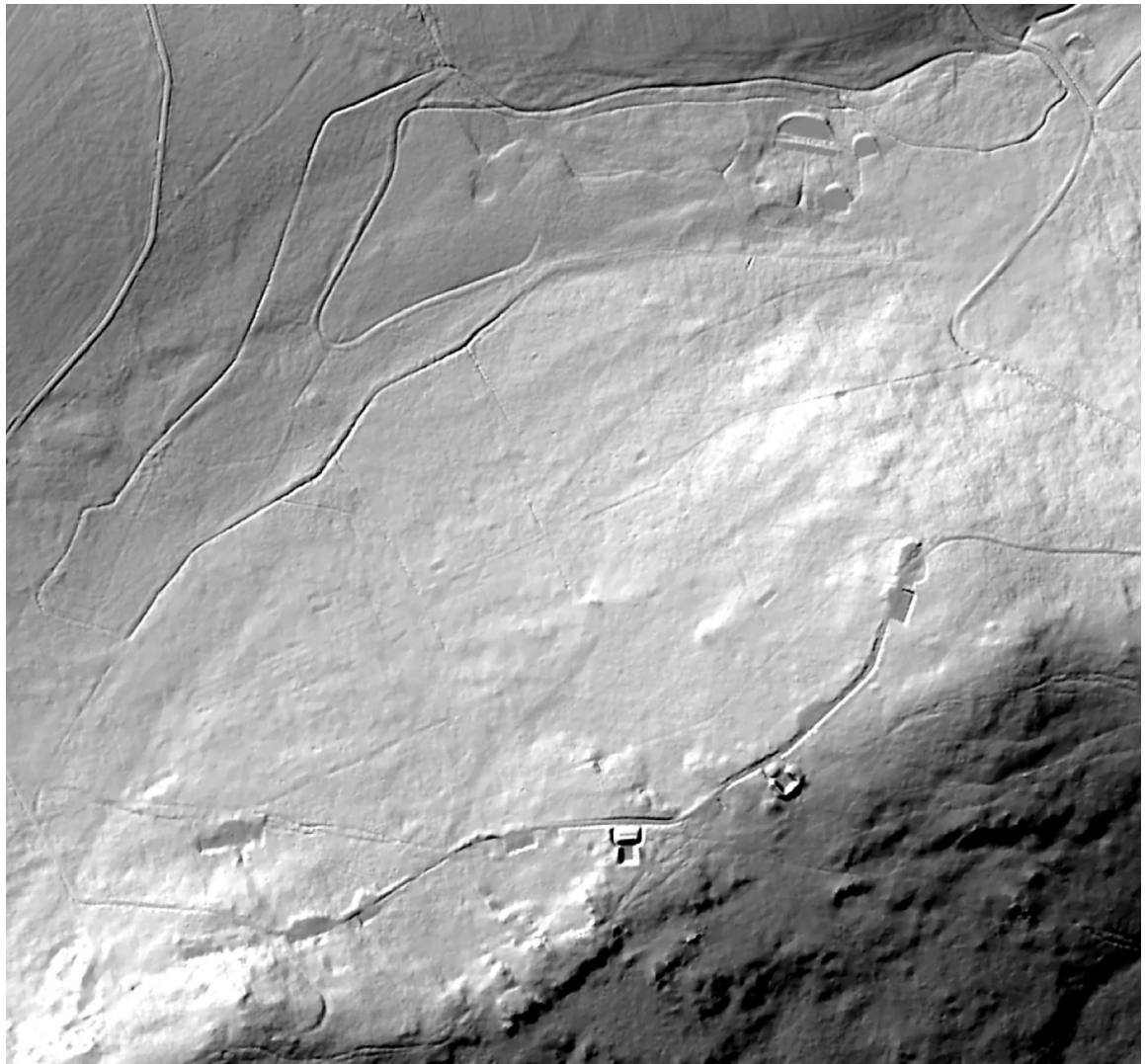

Legenda:

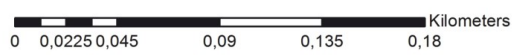
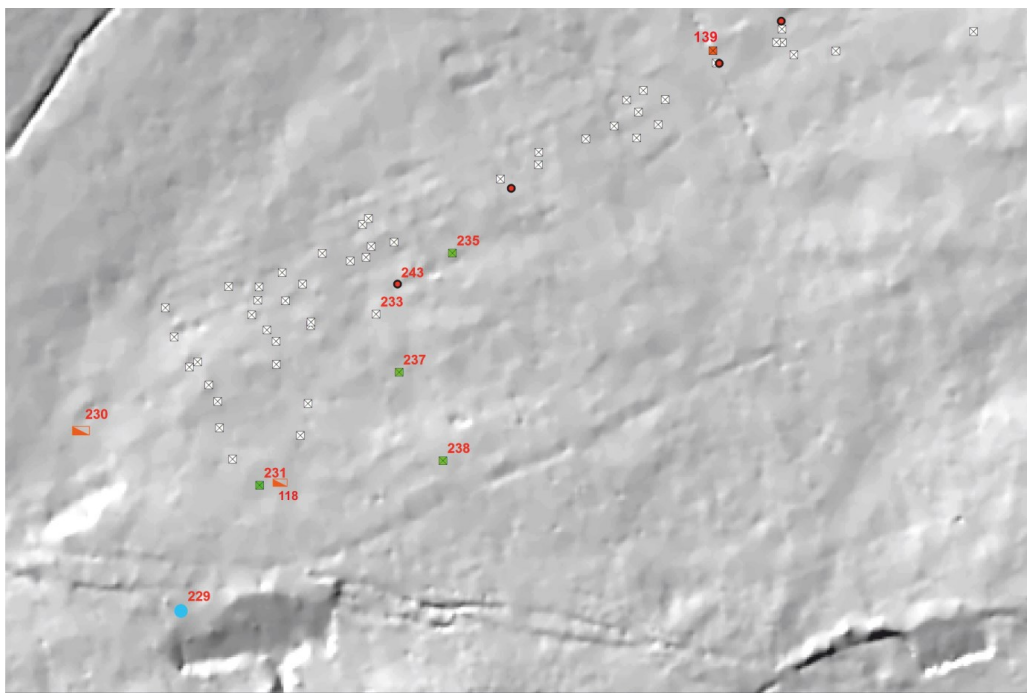
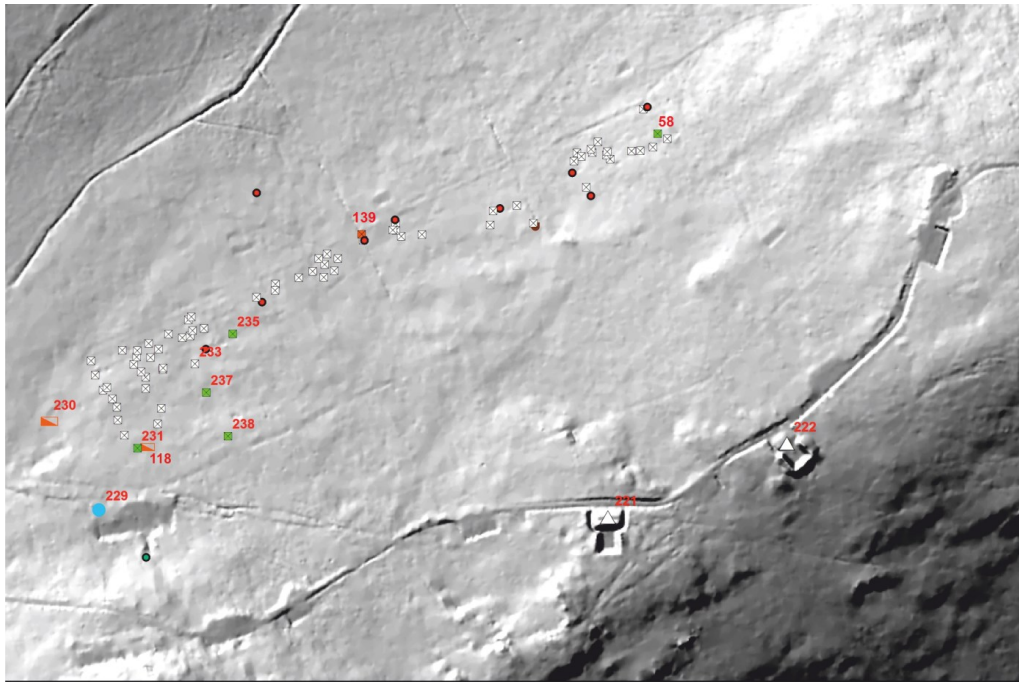
- zaniklý sklad
- zaniklá stavba
- zaniklá stavba s nestandardními rozměry
- stavba se zachovanými relikty
- stavba se zachovanými relikty s nestandardními rozměry
- studna
- nálezy
- odvodňovací příkop

Obr. 17: Sektor 4 na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Obr. 18: Sektor 4 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

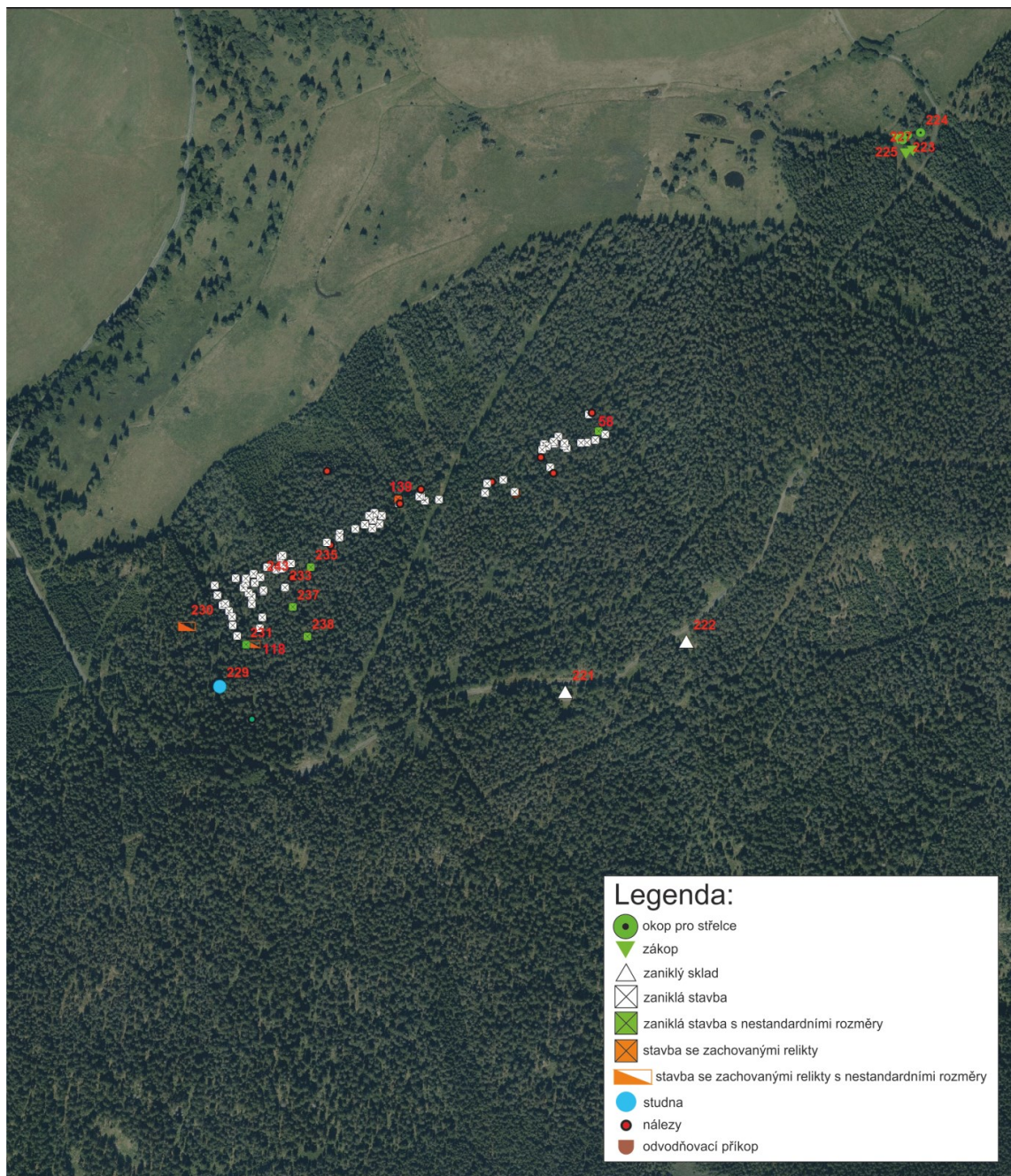

Legenda:

- zaniklý sklad
- zaniklá stavba
- zaniklá stavba s nestandardními rozměry
- stavba se zachovanými relikty
- stavba se zachovanými relikty s nestandardními rozměry
- studna
- nálezy
- odvodňovací příkop

Obr. 19 a 20: Sektor 4 a detail blíže zkoumaného území v sektoru 4 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

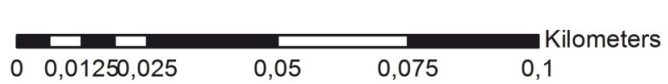
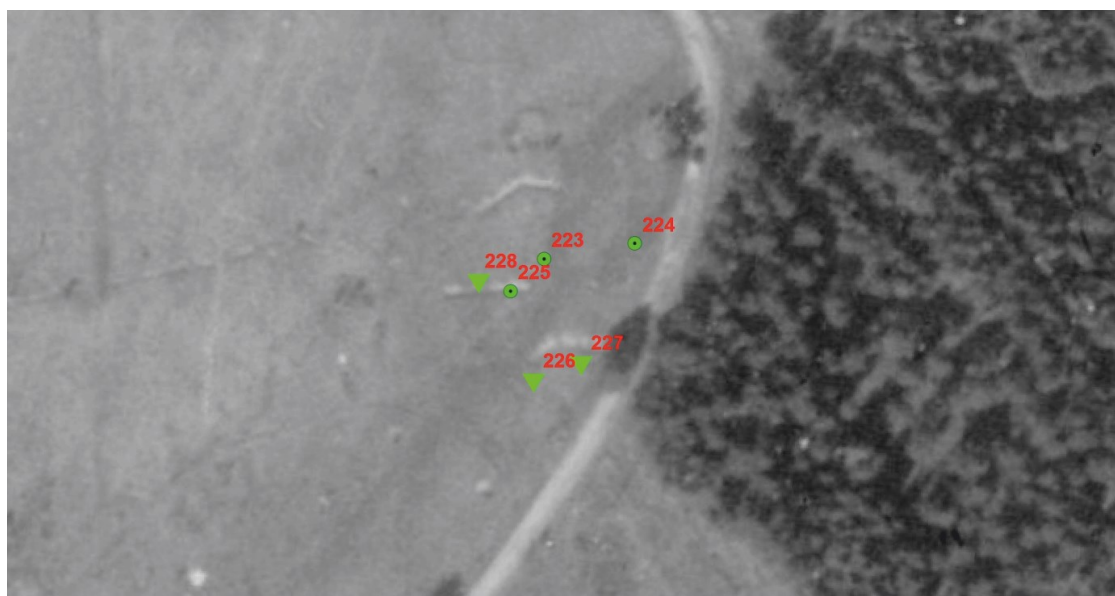

0 0,05 0,1 0,2 0,3 0,4 Kilometers

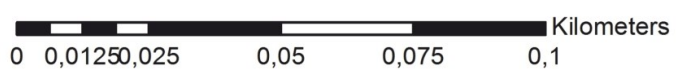
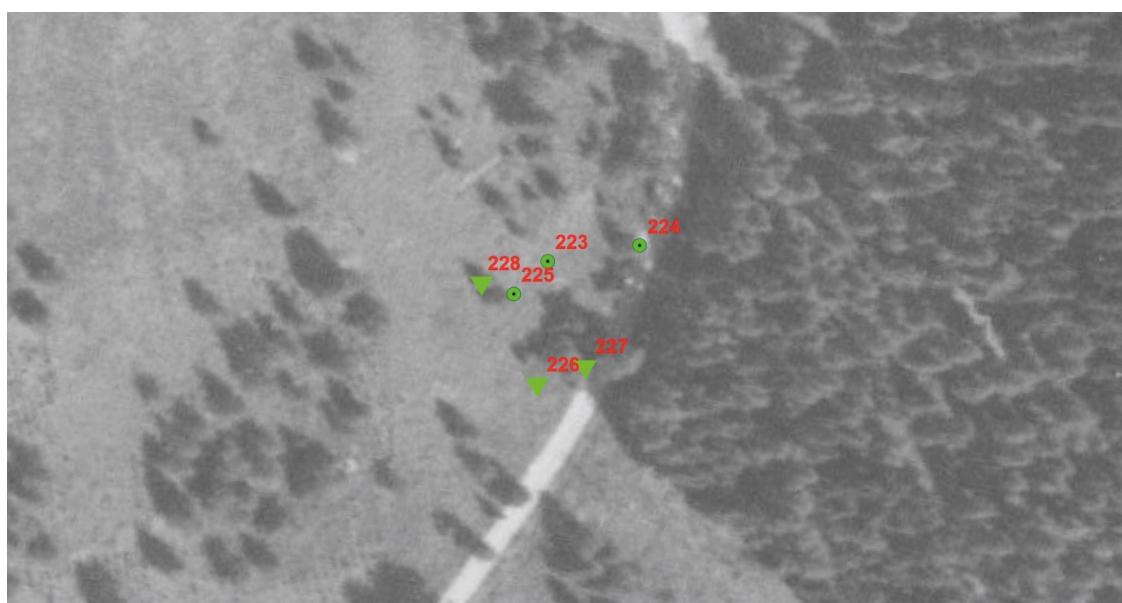
Obr. 21: Sektor 4 na dnešní mapě.

Legenda:

- okop pro střelce
- zákop

Obr. 22: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na mapě z roku 1952.
 Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

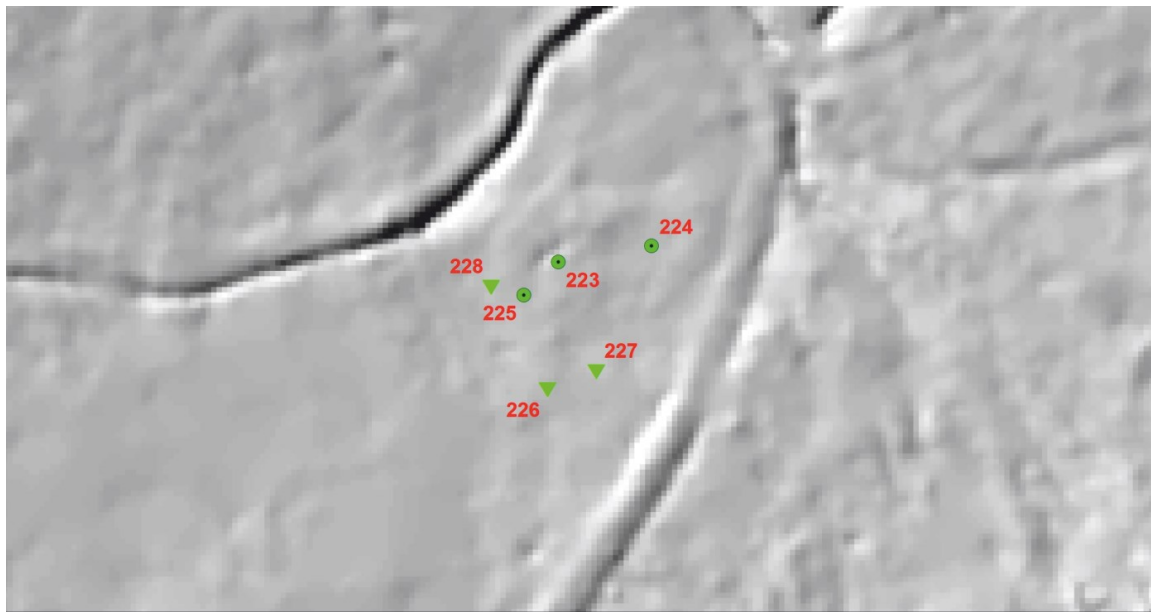

Legenda:

- okop pro střelce
- zákop

Obr. 23: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na snímku z roku 1973.
 Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

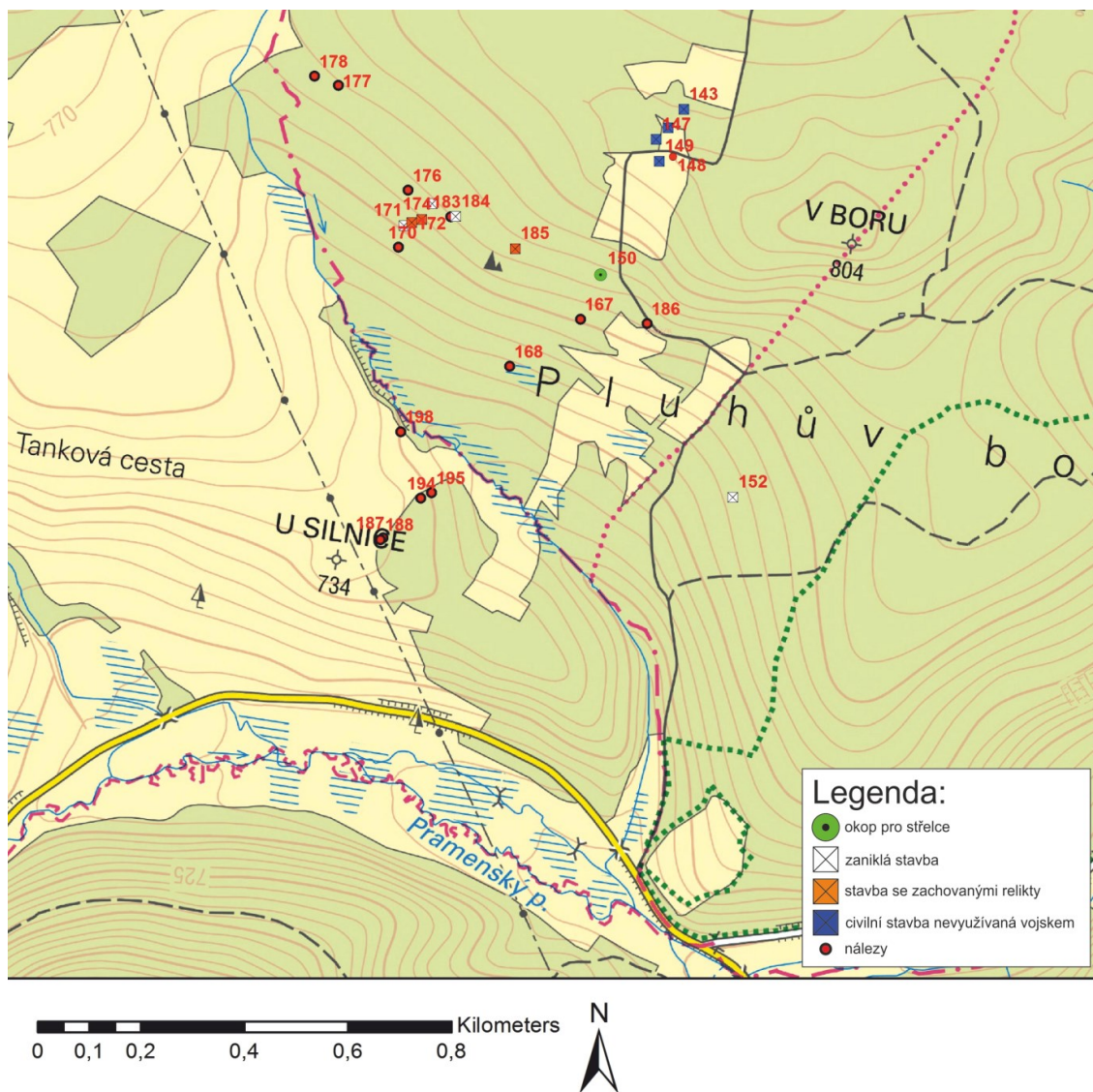

Obr. 24: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na lidarovém snímku.
 Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

Obr. 25: Okopy a zákopy v severní části sektoru 4 na současné mapě.

Obr. 26: Celkový pohled na sektory 5 a 6.

0 0,05 0,1 0,2 0,3 0,4 Kilometers

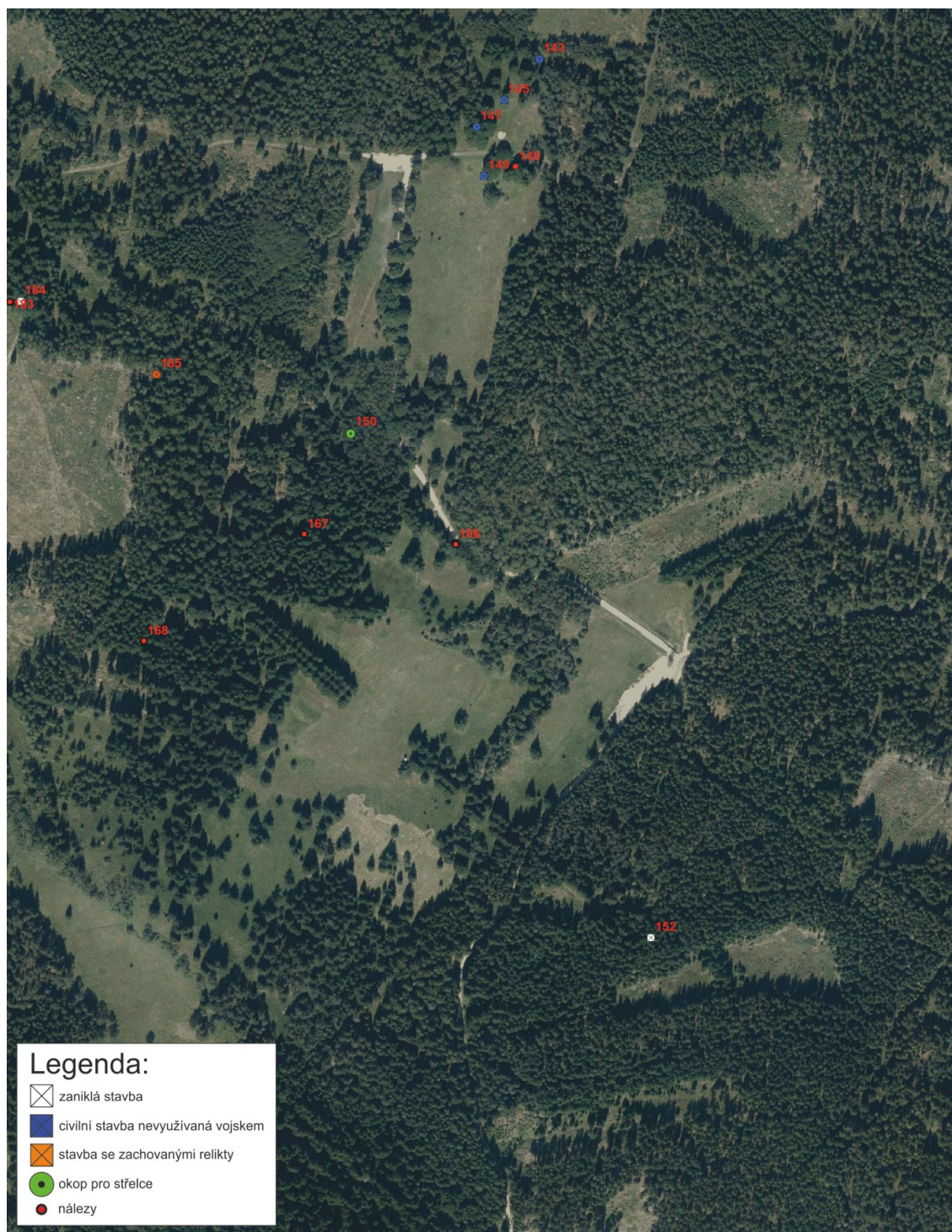

Legenda:

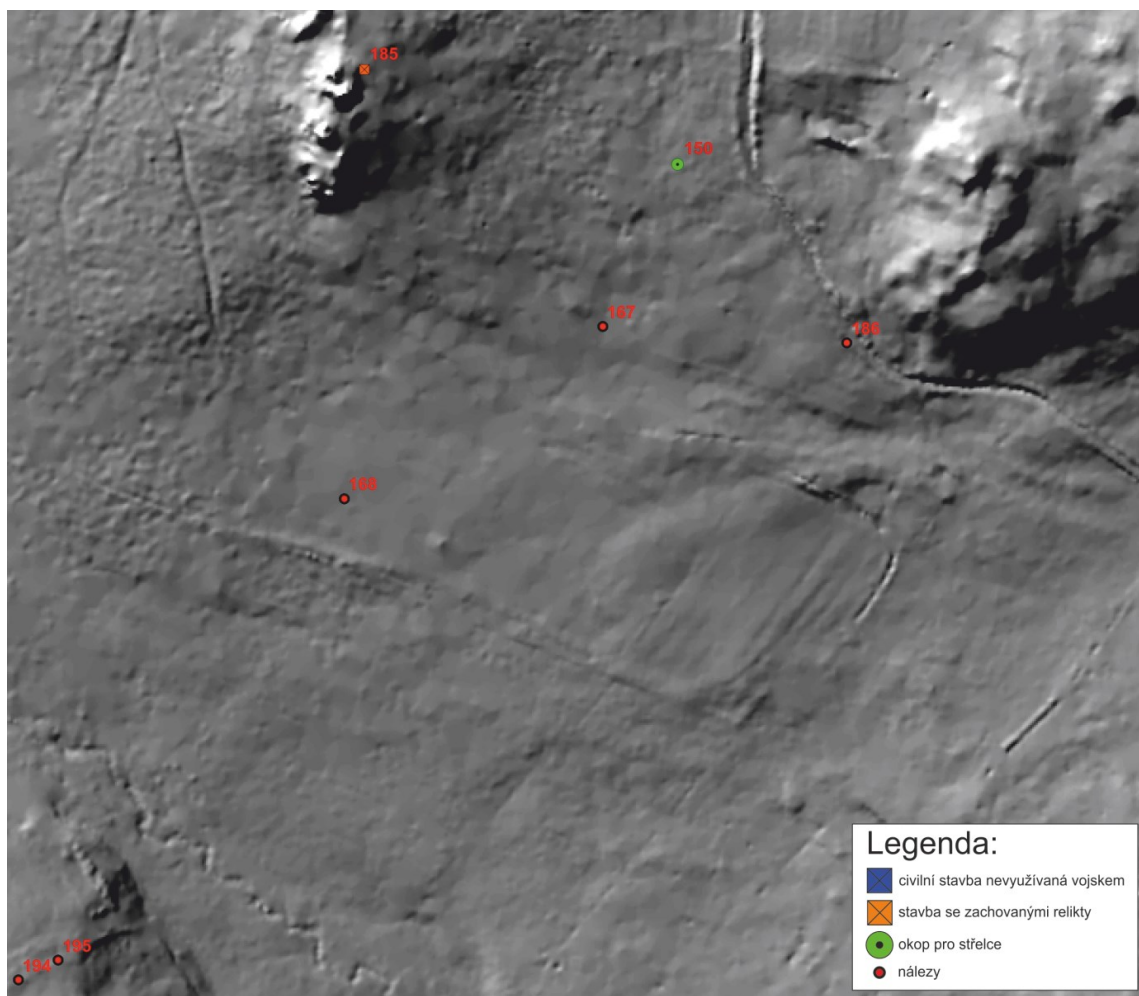
- okop pro střelce
- X zaniklá stavba
- stavba se zachovanými relikty
- civilní stavba nevyužívaná vojskem
- nálezy

Obr. 27: Celkový pohled na sektory 5 a 6 na snímku z roku 1952. Zdroj: kontaminace.cenia.cz

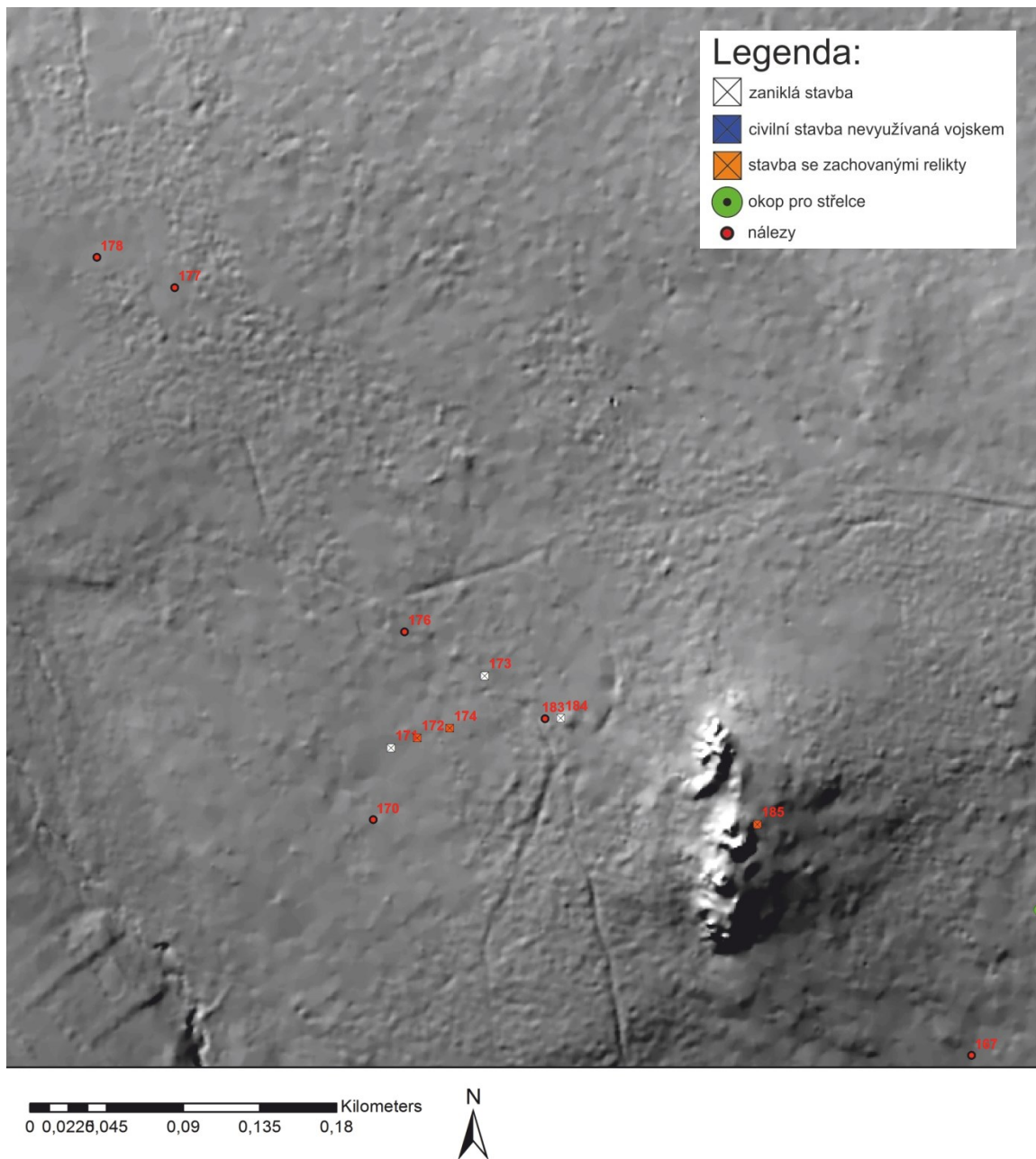

Obr. 28: Východní a severní část sektoru 5 na dnešním snímku.

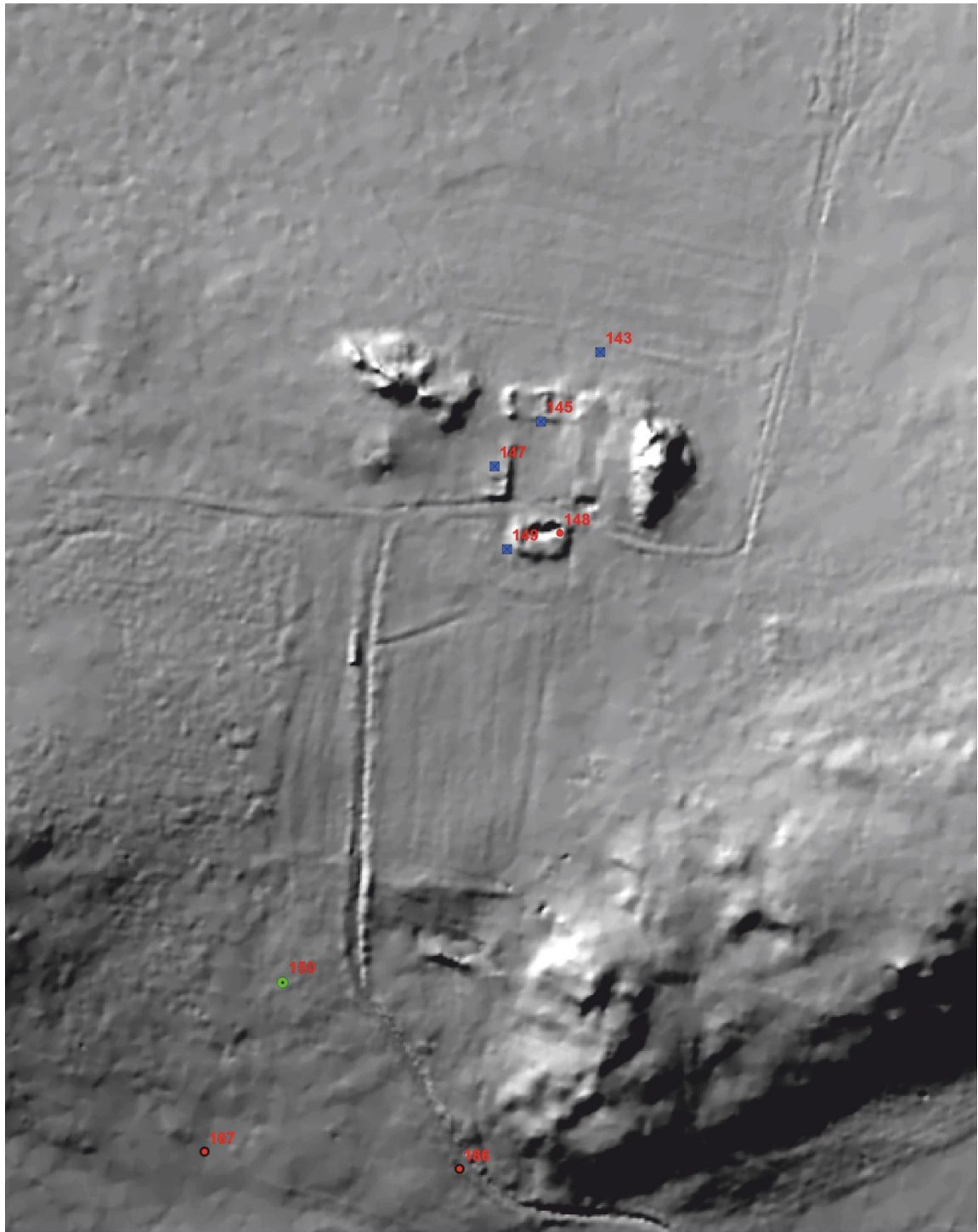
Obr. 29: Východní část sektoru 5 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

Obr. 30: Západní část sektoru 5 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

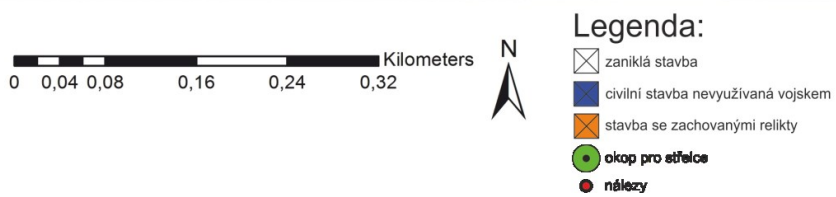
0 0,0226,045 0,09 0,135 0,18 Kilometers

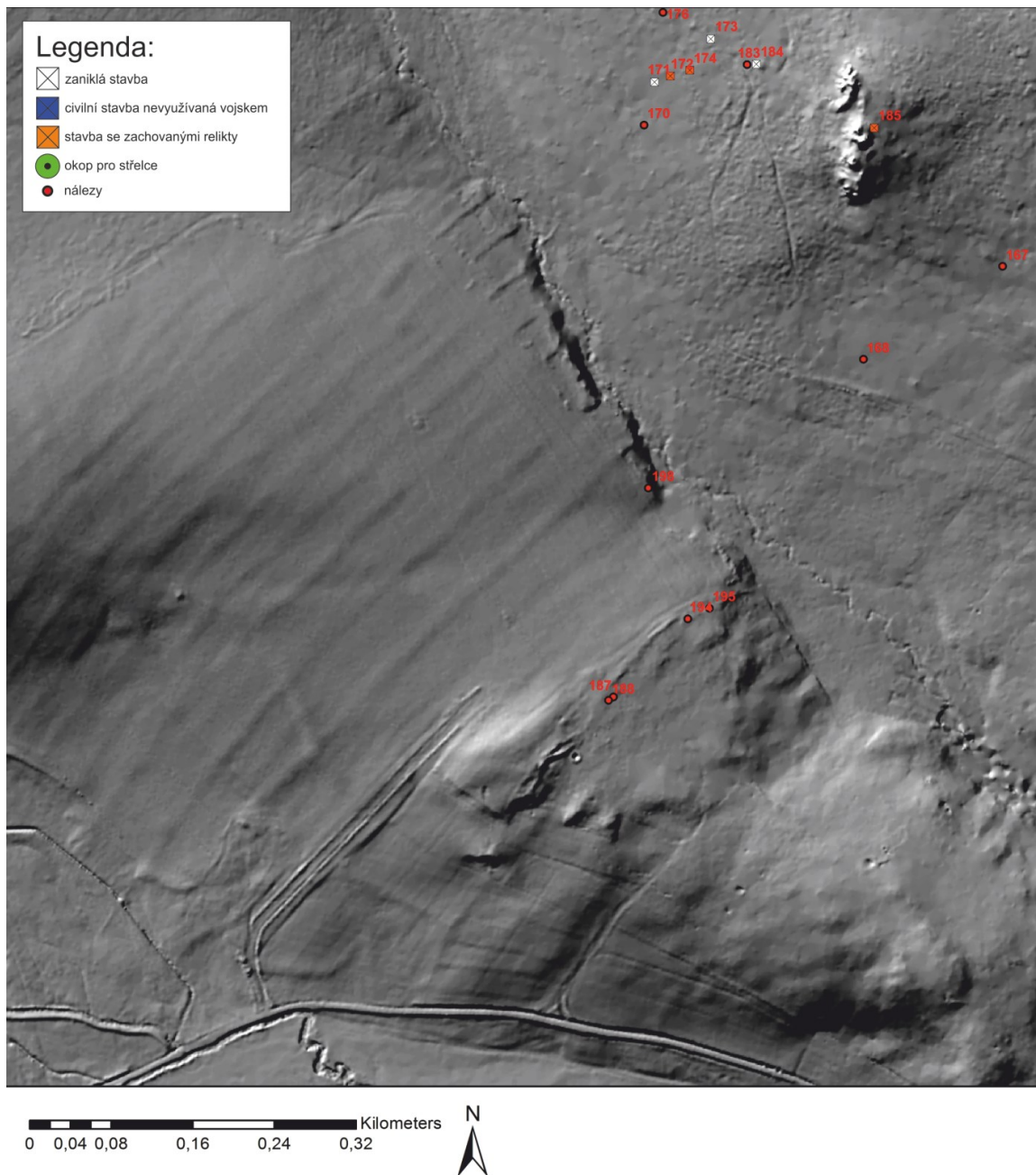
Legenda:

- civilní stavba nevyužívaná vojskem
- okop pro stfelce
- nálezy

Obr. 31: Severní část sektoru 5 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

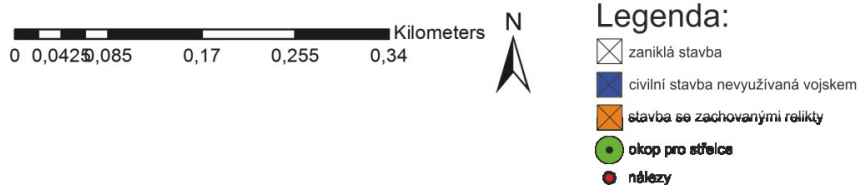

Obr. 32: Sektor 6 a část sektoru 5 na snímku z roku 1952. Zdroj: kontaminace.cenia.cz

Obr. 33: Sektor 6 a část sektoru 5 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

Obr. 34: Sektor 6 a část sektoru 5 na dnešním snímku.

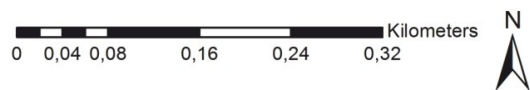

Obr. 35: Sektor 7 na historickém snímku z roku 1952. Zdroj: kontaminace.cenia.cz

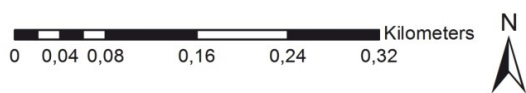
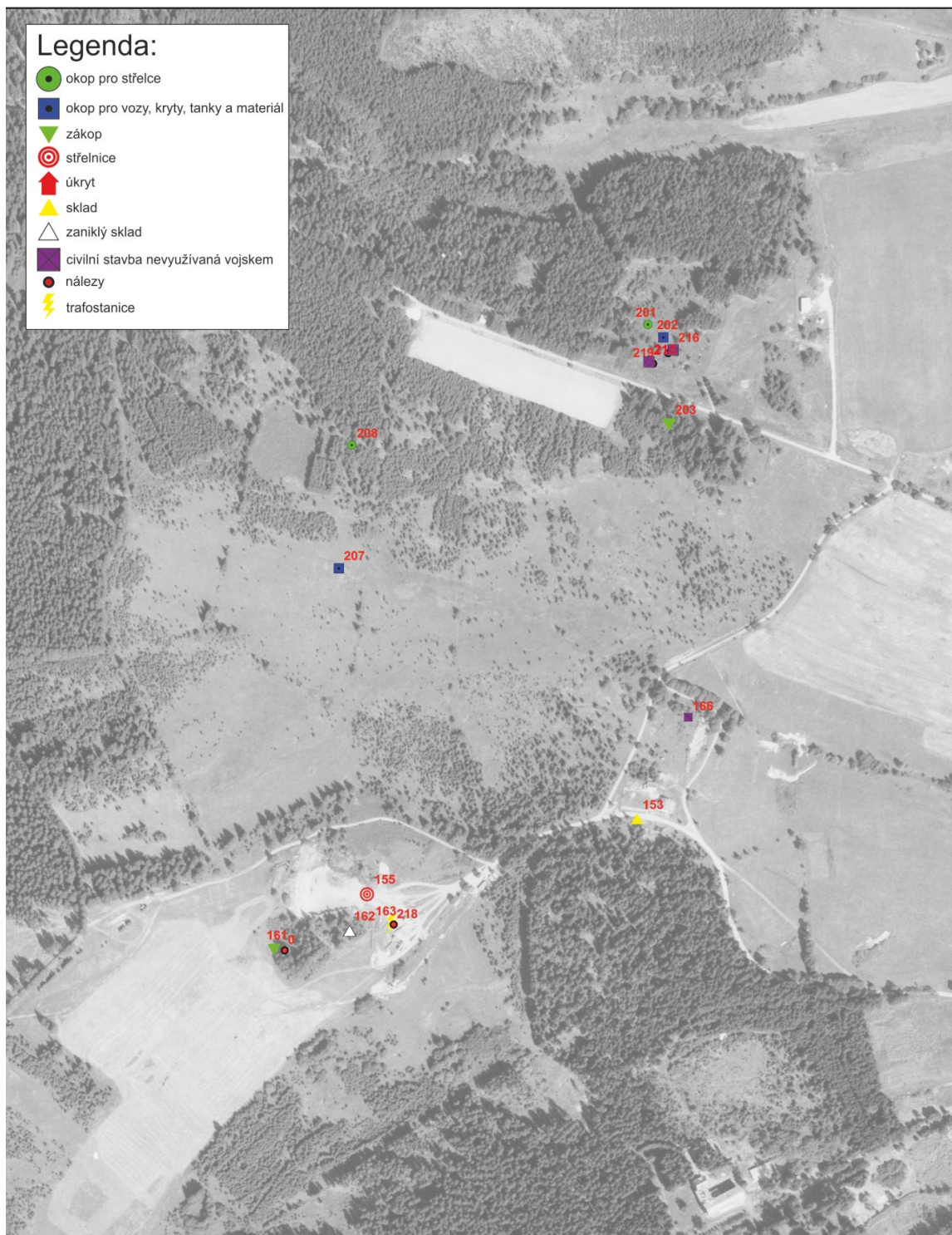

Obr. 36: Sektor 7 na dnešní letecké mapě.

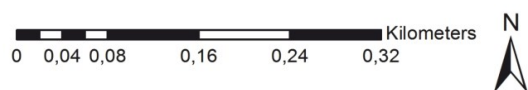

Obr. 37: Celkový pohled na sektor 8 na historickém snímku. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

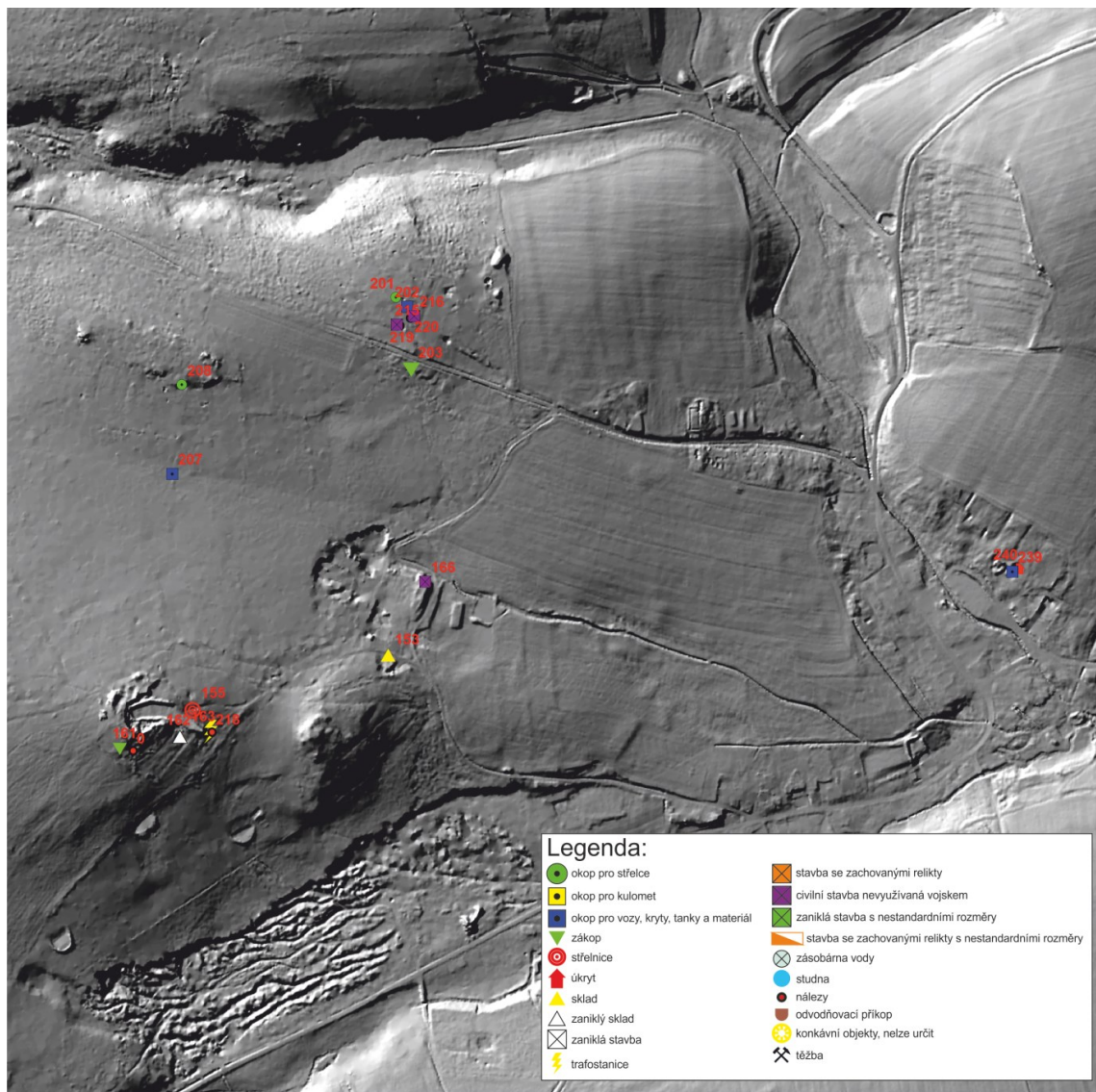
Obr. 38: Celkový pohled na sektor 8 na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

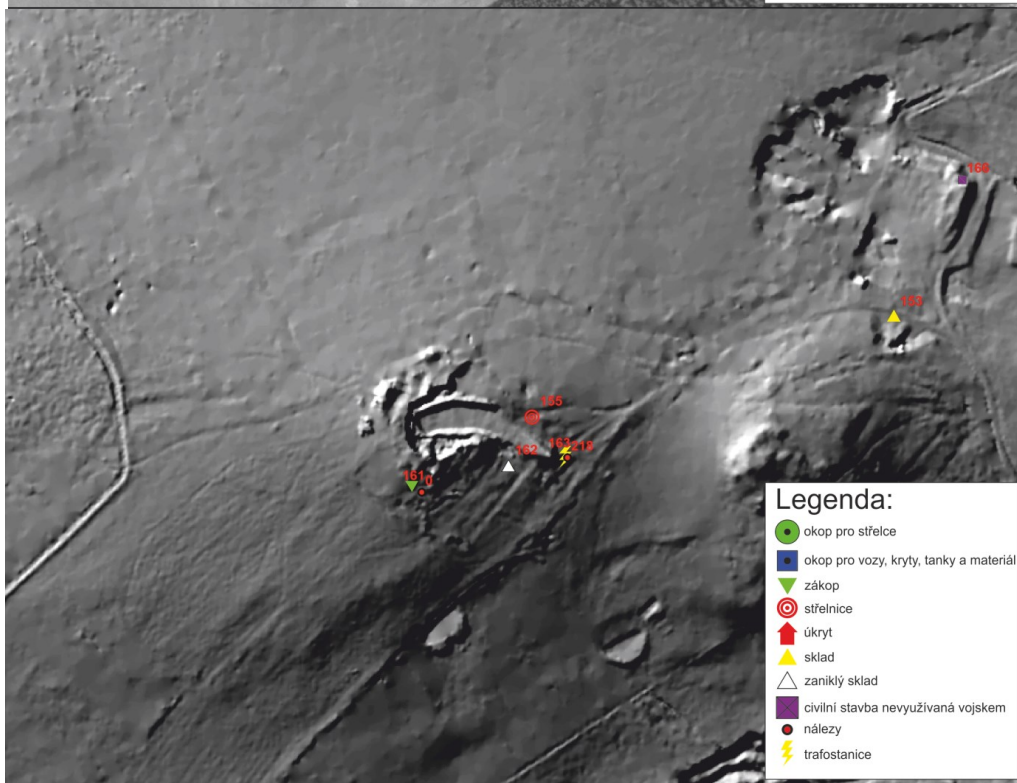

Obr. 39: Celkový pohled na sektor 8 na dnešní mapě.

Obr. 40: Pohled na sektory 8 a 9 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

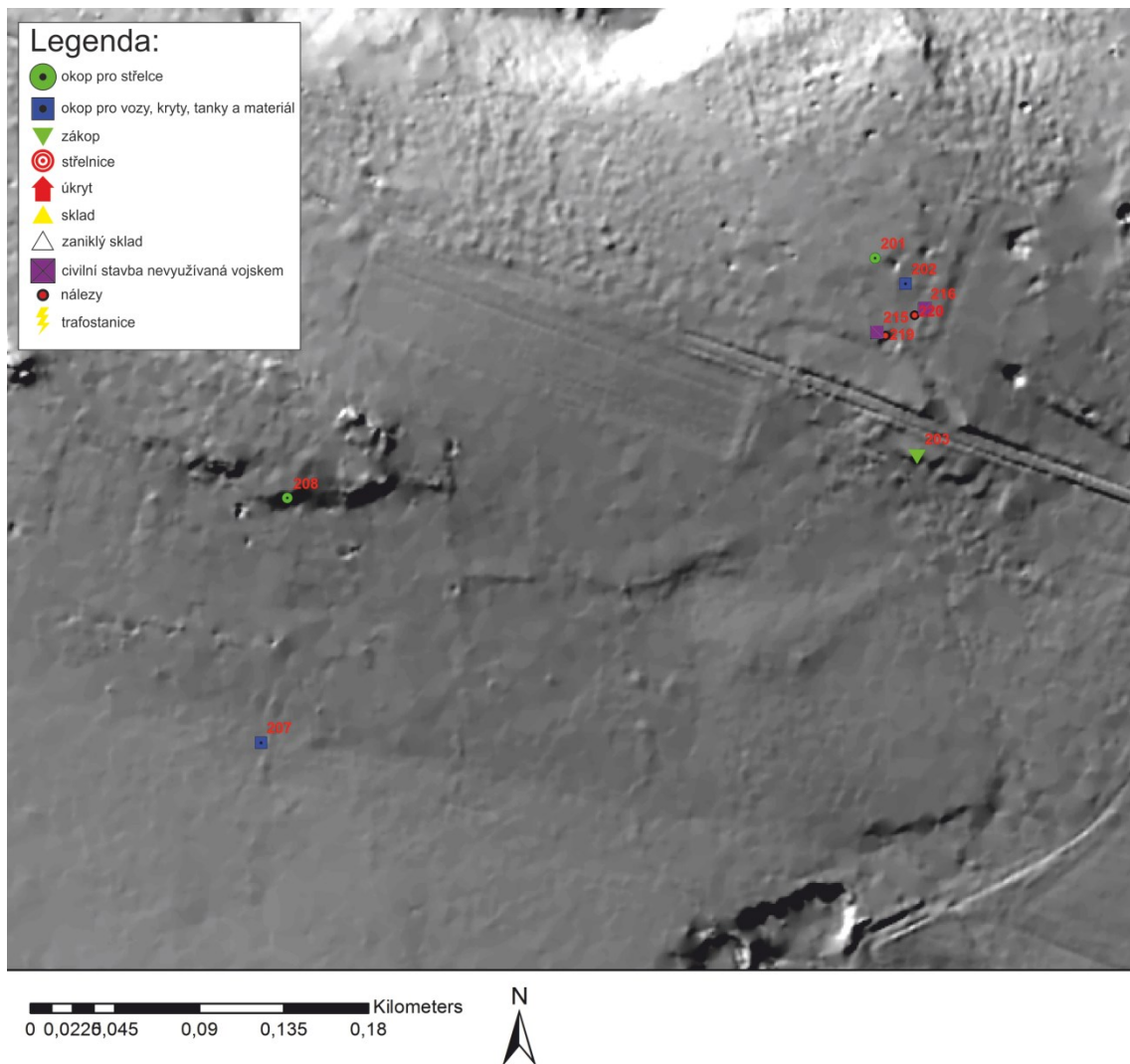

Obr. 41 a 42: Jižní část sektoru 8 na snímku z roku 1952 a na lidarovém snímku. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

Obr. 43: Severní část sektoru 8 na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Obr. 44: Severní část sektoru 8 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

0 0,0226,045 0,09 0,135 0,18 Kilometers

Legenda:

- okop pro vozy, kryty, tanky a materiál
- úkryt

Obr. 45: Sektor 9 a obec Prameny na snímku z roku 1952. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

0 0,05 0,1 0,2 0,3 0,4 Kilometers

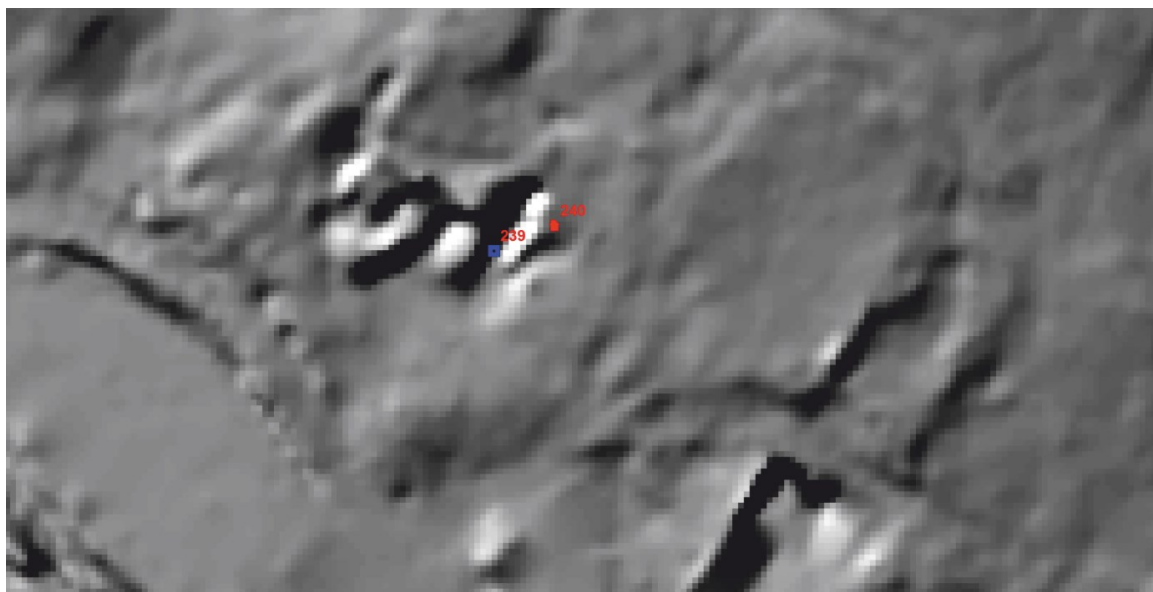

Legenda:

- okop pro vozy, kryty, tanky a materiál
- úkryt

Obr. 46: Sektor 9 a obec Prameny na snímku z roku 1973. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

0 0,0076,015 0,03 0,045 0,06 Kilometers

Legenda:

- okop pro vozy, kryty, tanky a materiál
- ▲ úkryt

Obr. 47: Detail sektoru 9 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

0 0,0076,015 0,03 0,045 0,06 Kilometers

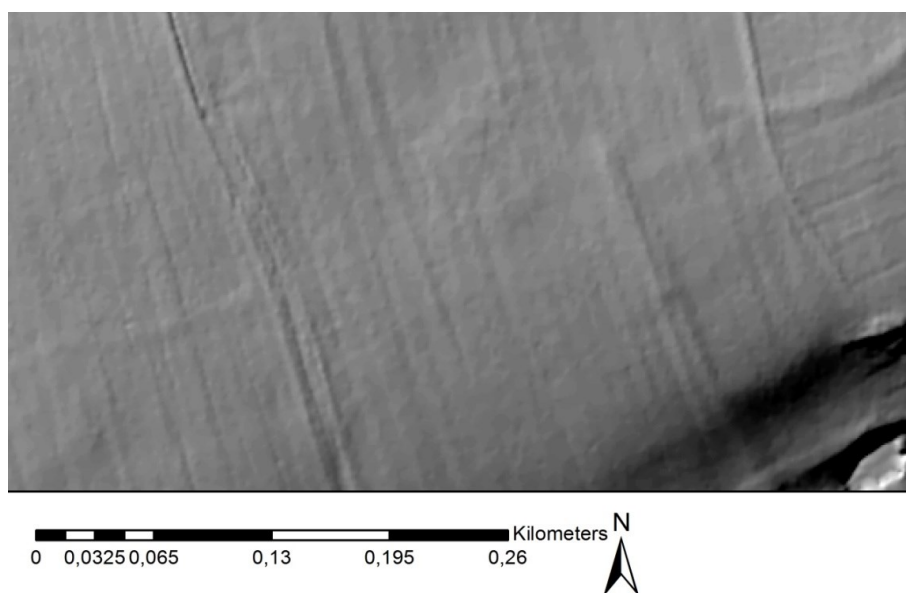
Legenda:

- okop pro vozy, kryty, tanky a materiál
- ▲ úkryt

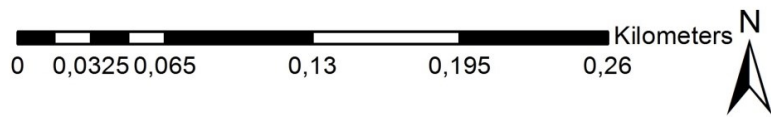
Obr. 48: Detail sektoru 9 na současné mapě.

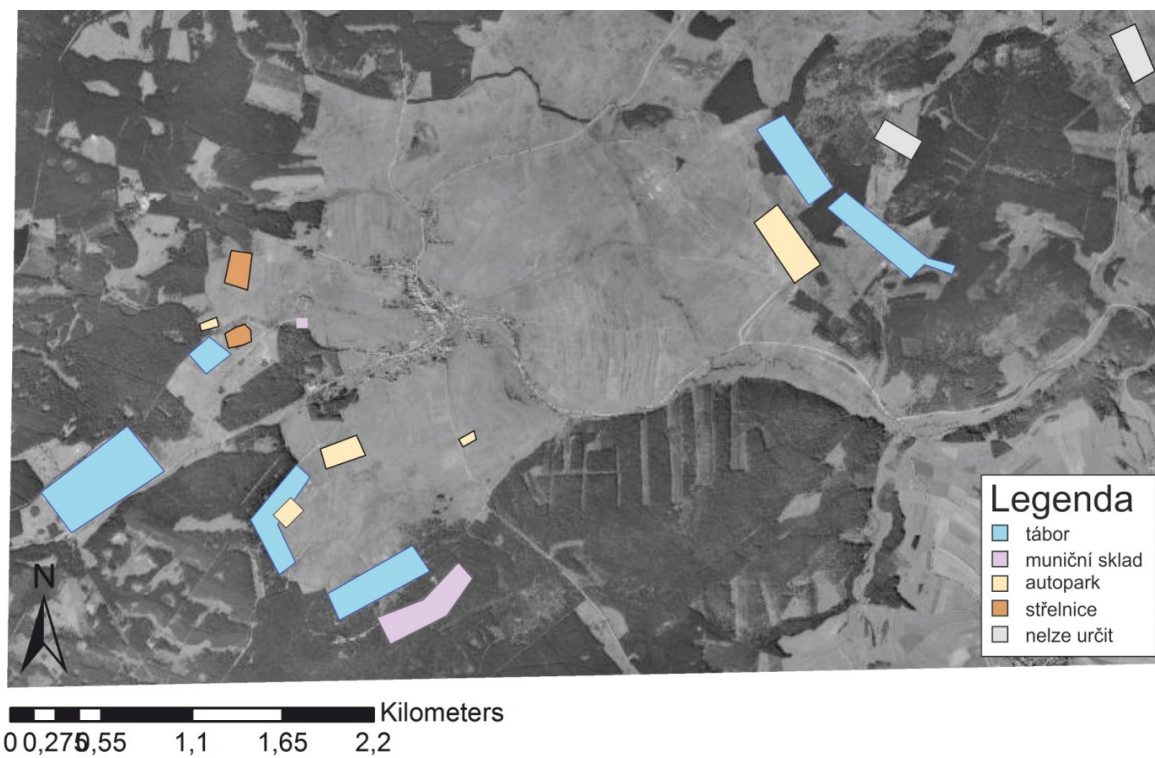
Obr. 49: Sektor 10 na snímku z roku 1952. Autopark v místě letiště. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2016.

Obr. 50: Sektor 10 na lidarovém snímku. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.

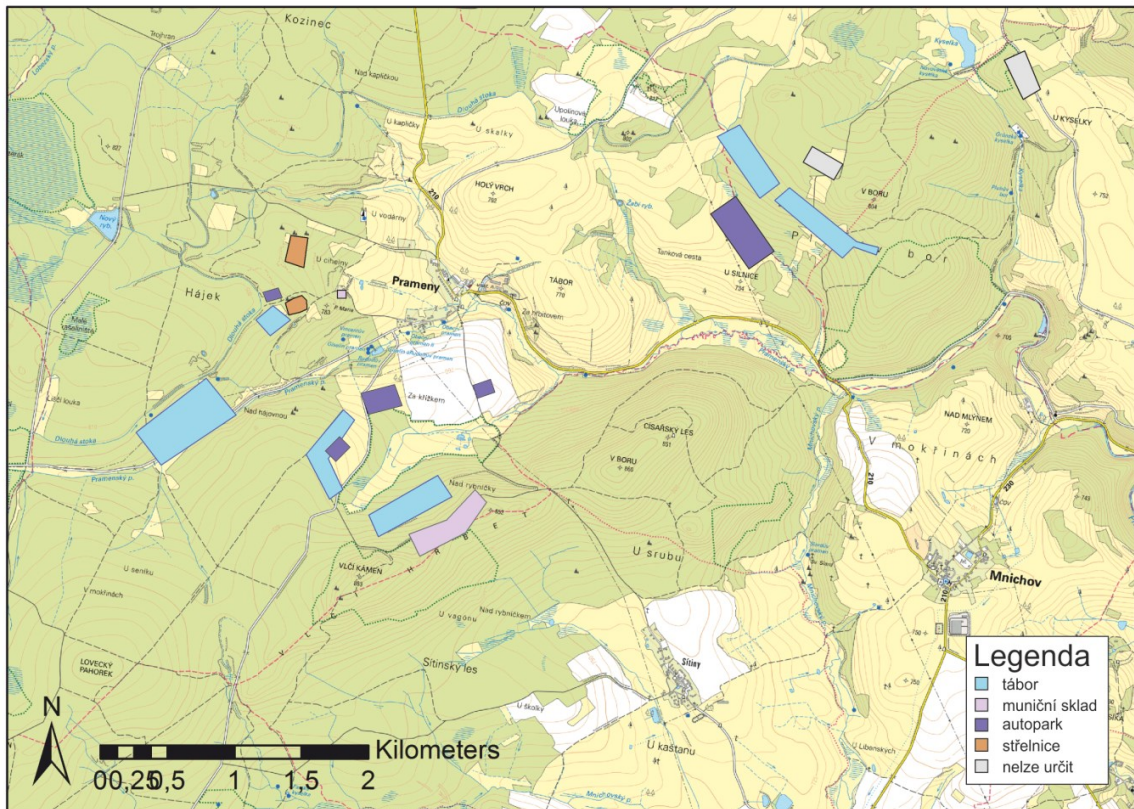

Obr. 51: Sektor 10 na současné mapě.

Obr. 52: Struktura tábora v GIS na katastru obce Prameny z roku 1952. Zdroj: kontaminace.cenia.cz

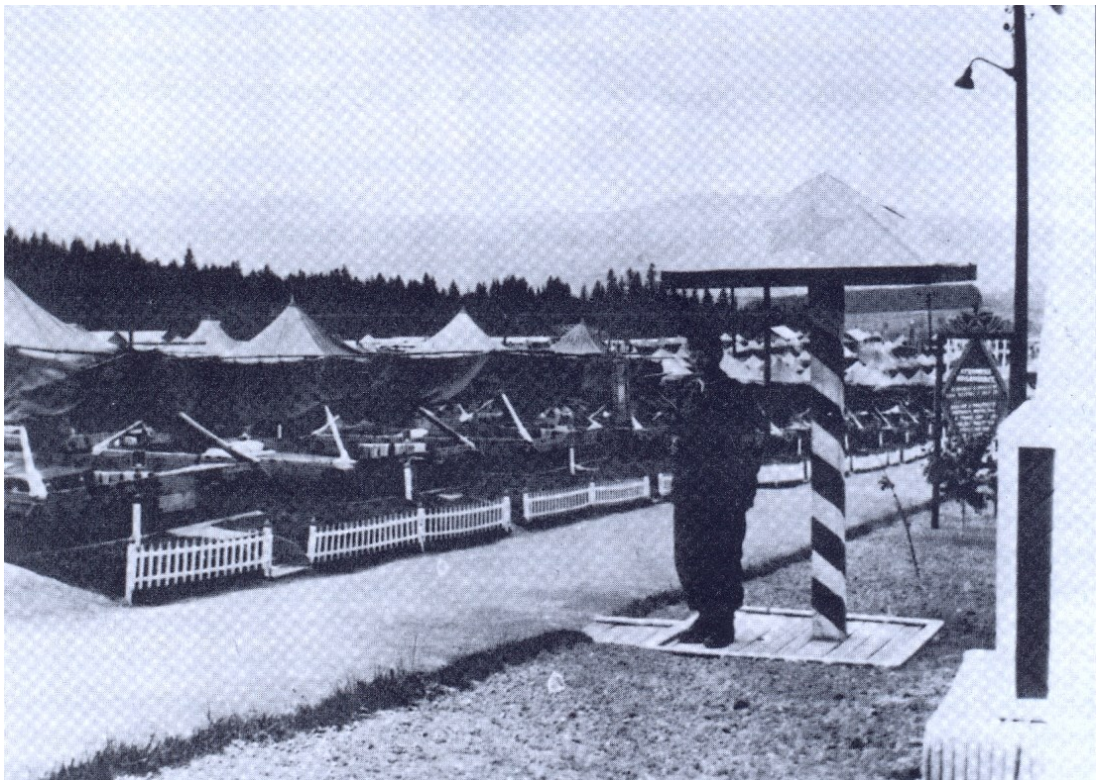

Obr. 53: Struktura tábora na katastru obce Prameny v GIS.

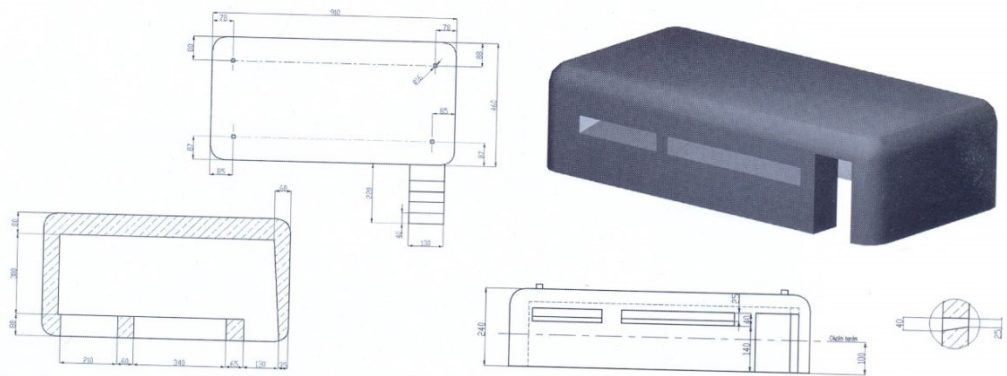
Obr. 54: Výcvik pěchoty. Zdroj: Tomíček 2006, 17.

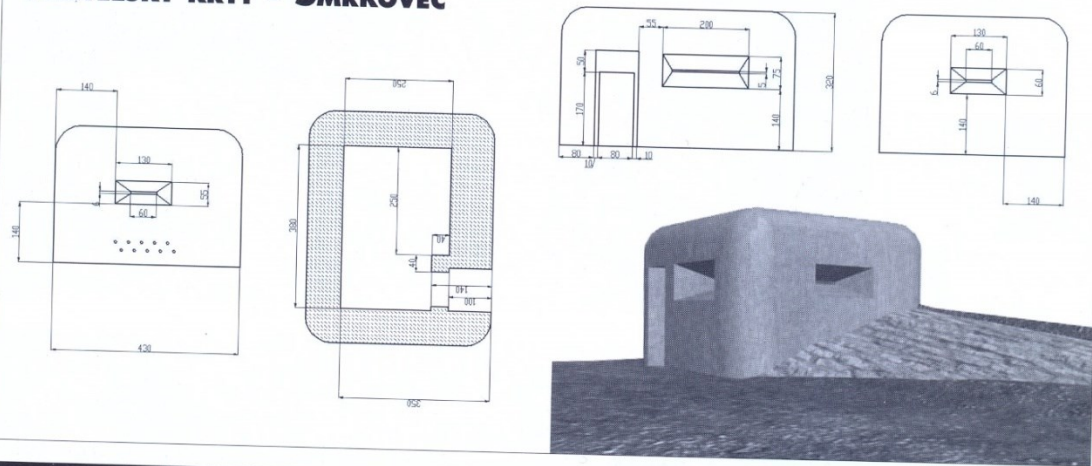
Obr. 55: Starý tábor armády kdysi. Zdroj: Tomíček 2006, 78.

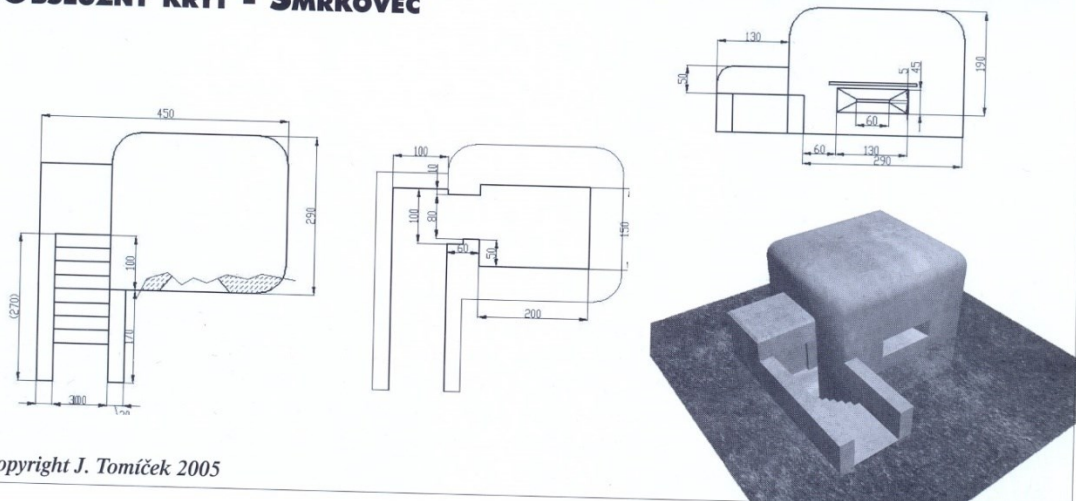
POZOROVACÍ KRYT - ČISTÁ

VELITELSKÝ KRYT - SMRKOVEC

OBSLUŽNÝ KRYT - SMRKOVEC

copyright J. Tomíček 2005

Obr. 56: Kryty ve VVP Prameny. Zdroj: Tomíček 2006, 67.

Obr. 57: Okop v sektoru 1. Objekt č. 3. Orientován severovýchodně.

Obr. 58: Okop v sektoru 1. Objekt č. 3. Orientován severovýchodně.

Obr. 59: Pozůstatky po obdélných stavbách ve východní části sektoru 1. Objekt č. 11

Obr. 60: Pozůstatky po obdélných stavbách ve východní části sektoru 1. Objekty č. 10 a 13.

Obr. 61: Kruhový objekt č. 22 související s těžbou v sektoru 1.

Obr. 62: Konkávní objekt č. 47 jeví se jako kulometný okop v sektoru 2.

Obr. 63: Relikty po zaniklých budovách v sektoru 4. Do svahu vystavěné plochy.

Obr. 64: Relikty po zaniklých budovách v sektoru 4.

Obr. 65: Zbytky cihel v místech budovy v sektoru 4. Objekt č. 118.

Obr. 66: Zachovalé zbytky schodů budovy v sektoru 4. Objekt č. 139.

Obr. 67: Zbytky cihel v sektoru 4.

Obr. 68: Okop v sektoru 4. Objekt č. 224.

Obr. 69: Zákop v sektoru 4. Objekt č. 228.

Obr. 70: Studna v sektoru 4. Objekt č. 229.

Obr. 71: Relikty domu s nálezy cihle v sektoru 4. Objekt č. 230.

Obr. 72: Zaniklý muniční sklad v sektoru 4. Objekt č. 221.

Obr. 73: Vjezd do muničního skladu č. 221 v sektoru 4.

Obr. 74: Zaniklý muniční sklad v sektoru 4. Objekt č. 222.

Obr. 75: Sklad nebo garáž v sektoru 8. Objekt č. 153.

Obr. 76: Zákop v sektoru 8. Objekt č. 203

Obr. 77: Okop pro tanky, dělostřelectvo a minomety a kryty pro vozidla a materiál v sektoru 8. Č. 202.

Obr. 78: Okop pro tanky, dělostřelectvo a minomety a kryty pro vozidla a materiál v sektoru 8.

Obr. 79: Střelnice v sektoru 8. Č. 155.

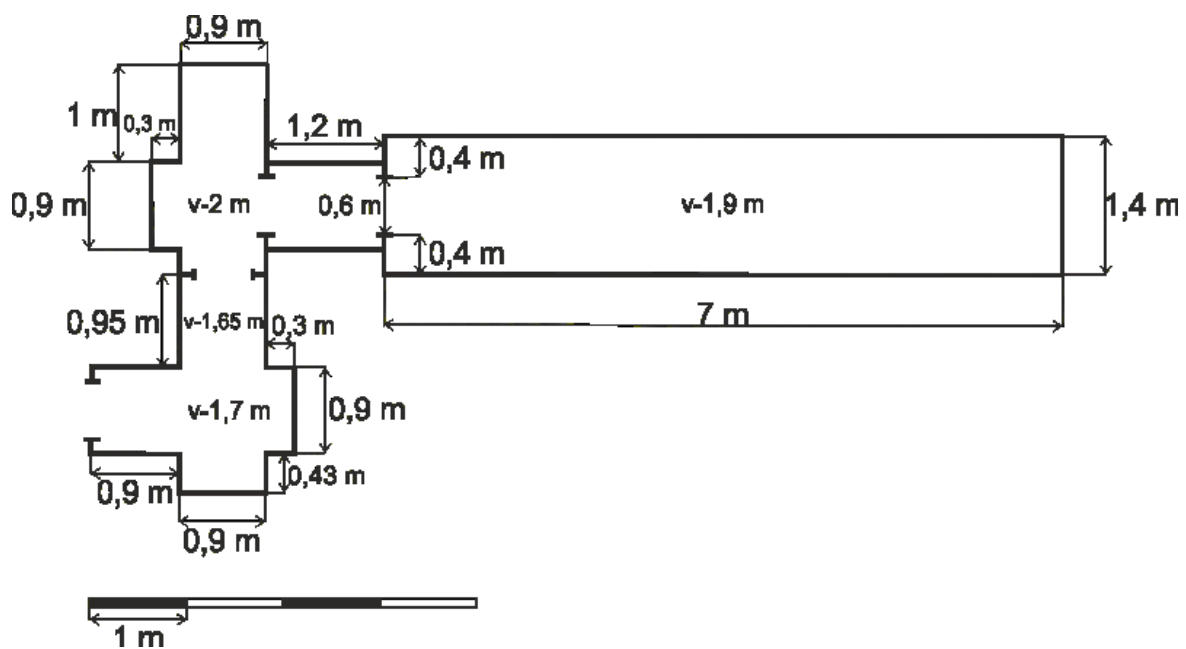

Obr. 80: Vchod do velitelského úkrytu v obci Prameny v sektoru 9. Objekt č. 240.

Obr. 81: Úkrytová část bunkru.

Obr. 82: Plánek velitelského úkrytu v obci Prameny.

Obr. 83: Nejčastější nález. Bandaska.

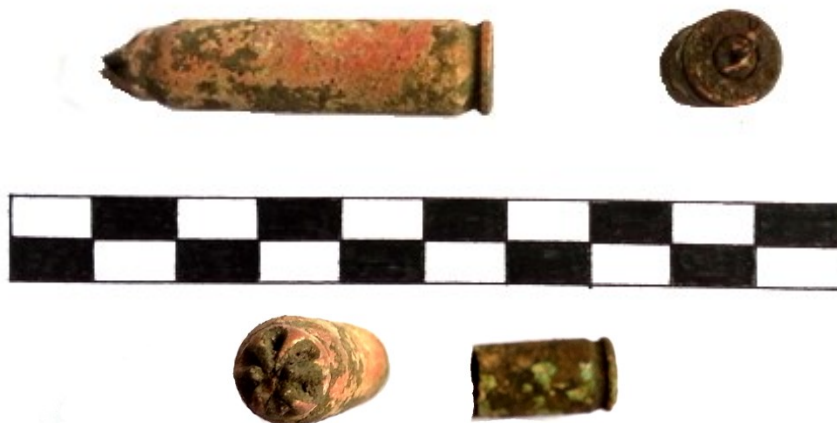

Obr. 84: Porcelánový izolátor.

Obr. 85: Telefonní drát nalezený v sektoru 8.

Obr. 86: Mosazné nábojnice nalezeny v sektoru 2. Č. nálezu: 39 a 53.

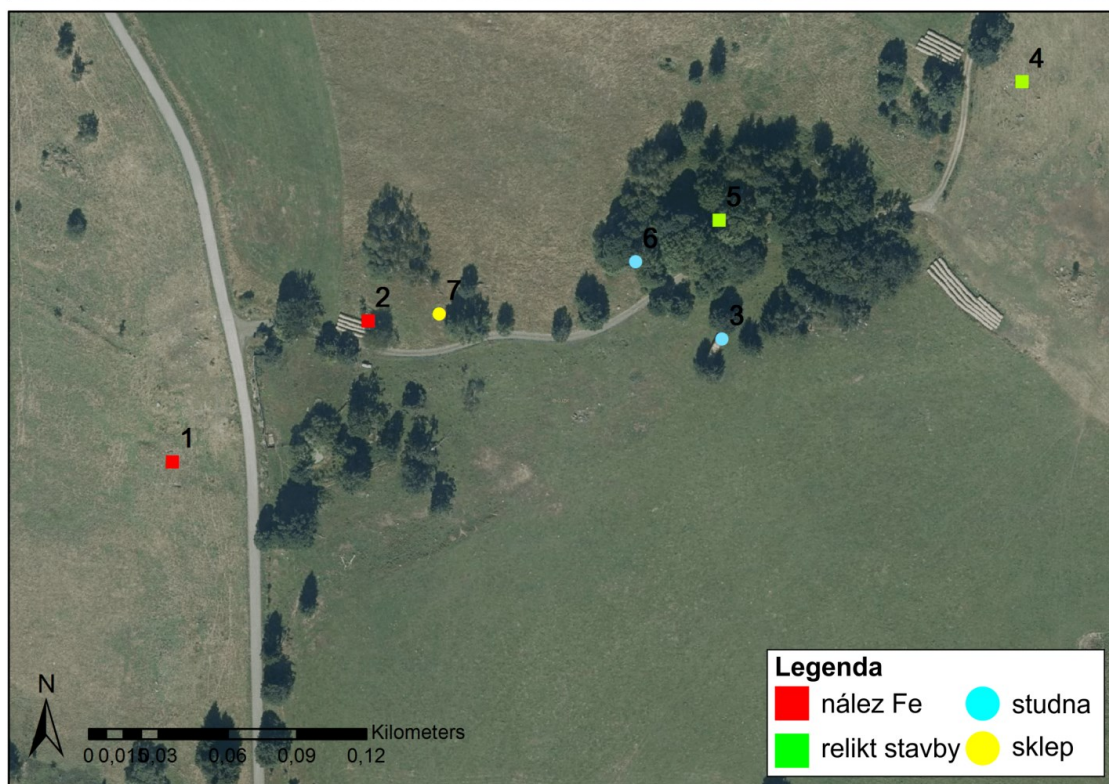
Obr. 87: Gumová součást pásu vozu nebo tanku. Nalezeno v sektoru 6. Nález č. 187.

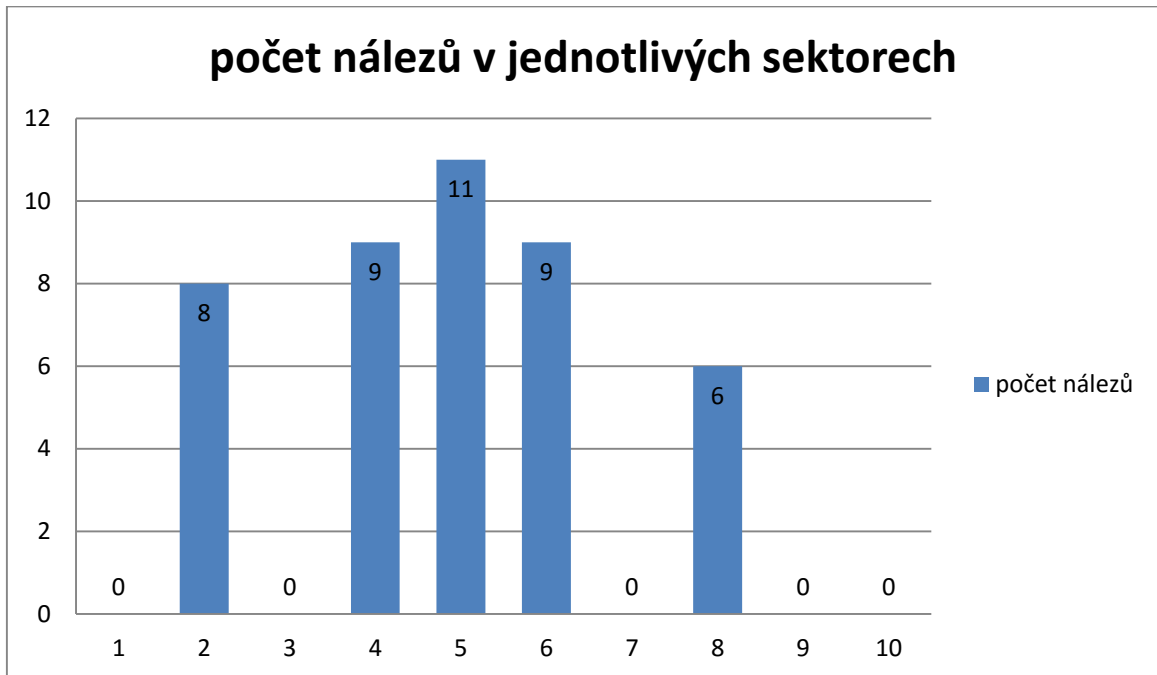
Obr. 88: Kamna nalezená v sektoru 4. Nález č. 243.

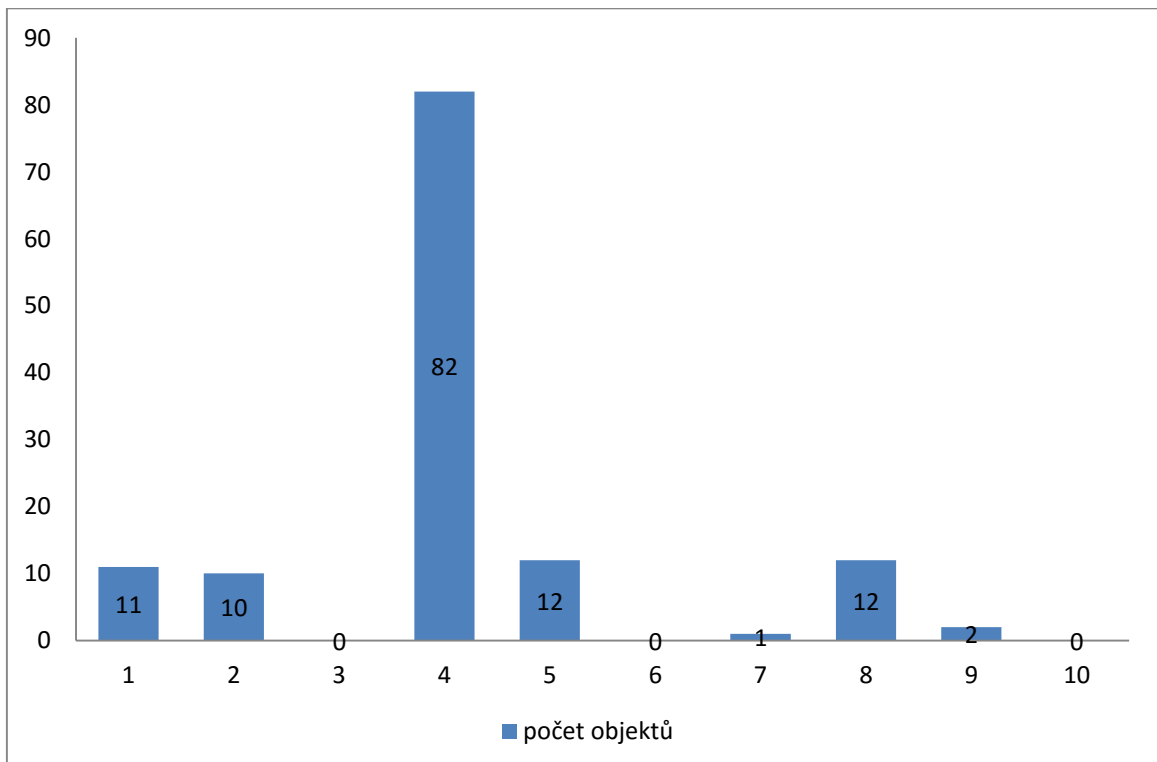

Obr. 89: Plánek zaniklé vesnice Horní Žitná v GIS. Zdroj: kontaminace.cenia.cz.

10.2 Grafy

Graf 1: Počty nálezů v jednotlivých sektorech.

Graf 2: Počty objektů v jednotlivých sektorech.